

**Kristityt ja muslimit kohtasivat Sillalla –
Uskontodialogin merkitys Suomen Lähetysseuran Saksan
työssä kohtaamispaikka Brückellä vuosina 1993-2004**

Laura Weckström
Yleisen kirkkohistorian tutkielma
Elokuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO – HELSINGFORS UNIVERSITET		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Kirkkohistoria
Tekijä – Författare Laura Weckström		
Työn nimi – Arbetets titel Kristityt ja muslimit kohtasivat Sillalla - Uskontodialogin merkitys Suomen Lähetysseuran Saksan työssä kohtaamispaikka Brückellä vuosina 1993-2004		
Oppiaine – Läroämne Yleinen kirkkohistoria		
Työn laji – Arbetets art Syventävä tutkielma	Aika – Datum	Sivumäärä – Sidoantal 71
Tiivistelmä – Referat <p>Tässä tutkielmassa tutkittiin Suomen Lähetysseuran (SLS) tekemää työtä muslimien ja kristittyjen kohtaamispaikassa Brücke-Köprülla Saksan Nürnbergissä vuosina 1993-2004. Lähetysseura teki työtä yhteistyössä Baijerin maakirkon lähetysosaston (Missionswerk) sekä paikallisen St. Johanniksen seurakunnan kanssa.</p> <p>Päätutkimuskysymykseksi muodostui: mitä uskontojen välinen keskustelu Brücken työssä merkitsi? Tutkimuksessa selvitin myös sitä kehityskulkua, joka johti Brücken työn aloittamisesta sen lopettamiseen. Tutkin myös, mitä tavoitteita työllä oli ja minkälaisia haasteita työssä kohdattiin.</p> <p>Tutkimukseni tärkeimpänä lähteenä käytin Suomen Lähetysseuran arkistosta löytyviä Brücken työtä koskevia asiakirjoja. Käytössäni oli toimintakertomuksia, johtoryhmien ja lähettien kokousten pöytäkirjoja, sekä lähettien kiertokirjeitä. Käytin aineistona myös SLS:n julkaiseman Suomen Lähetysseuran Brückeä koskevia artikkeleja.</p> <p>Selkeimmäksi syyksi dialogityön aloittamiselle Euroopassa nousi huoli Euroopan muuttuvasta uskonnollisesta kentästä. Kasvava sekularisaatio ja ei-kristittyjen maahanmuutto tekivät lähetystyön mielenkiintoiseksi myös Euroopassa. Työn tärkeimpiä tavoitteita olivat yhteiskuntarauhan edistäminen saksalaisten ja Saksan suurimman muslimiryhmän, turkkilaisten välillä, evankeliumin jakaminen muslimille, sekä kiinnostuksen herättäminen muslimityötä kohtaan Baijerin kirkossa.</p> <p>Tärkeimpänä työvälineenä tavoitteiden saavuttamiseksi toimi dialogi. Dialogimenetelmänä käytettiin niin kutsuttua todistuspalvelua, jossa pyrittiin siihen, että kristityt antaisivat yhteisissä keskusteluissa mahdollisimman avoimen ja kutsuvan todistuksen uskostaan ja sama mahdollisuus annettiin myös muslimille. Dialogi toimi tärkeänä välineenä yhteyden avaamisessa saksalaisten turkkilaisten välillä. Teemalliset keskusteluillat, yhteiset juhlat ja avoimet illat olivat esimerkkejä dialogin eri muodoista Brücken työssä. Dialogi merkitsi ensisijaisesti tasa-arvoista kahden ihmisen välistä keskustelua.</p> <p>Brücken työ päättyi SLS:n osalta, kun se liitettiin viralliseksi osaksi Baijerin kirkon työtä. Syy sille, että uskontodialogi nähtiin tärkeämpänä maakirkon puolella, oli etenkin 2000-luvun alussa kasvanut islamin radikalisaatio ja ulkomaalaisvihamielisyys.</p>		
Avainsanoja Uskontodialogi, islam, Saksa, lähetystyö		
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia		
Muita tietoja		

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimustehtävä.....	1
1.2 Kristittyjen ja muslimien välinen dialogi nykyajan Euroopassa.....	7
1.3 ”Me kutsuimme työvoimaa, mutta sen sijaan tulikin ihmisiä” - turkkilainen vähemmistö Saksassa.....	12
2. Työn alkuajat ja haasteet 1993-1996	16
2.1. Työluvan saaminen ja Lähetysseuran tavoitteet.....	16
2.2. ”Arkipäivässä ei kukaan puhu uskonnosta, mutta täällä saa puhua” ensimmäiset toimintavuodet 1993-1994.....	20
3. Työ vakiintuu, mutta etsii uusia suuntia	33
3.1 ”Vanhalle pohjalle rakentaen uutta etsimässä”	33
3.2 Brücken tavoitteita pohditaan uudelleen	39
4. SLS:n Saksan-työn päättymisen 2001-2004.....	53
4.1 Brücken työn arviointia ja sopeutumista uuteen	53
5. Johtopäätökset	61
6. Lähteet ja kirjallisuus	68
Painamattomat lähteet:	68
Sanoma- ja aikakauslehdet.....	69
Opinnäytteet	69
Tutkimuskirjallisuus:	69

1. Johdanto

1.1 Tutkimustehtävä

Aina 1900-luvun puolivälistä lähtien dialogin on ajateltu toimivan määrittävänä tekijänä hyvälle eri uskontojen väliselle kanssakäymiselle. Tiukan eksklusivismin ja jopa kilpailun sijaan hyvänä toimintatapana ollaan nähty yhteinen keskustelu, sekä yhdessä elämän ja maailman suuriin kysymyksiin vastauksien pohtiminen. Termillä ”dialogi” on kuitenkin tarkoitettu historiansa aikana monenlaisia erilaisia asioita. Dialogin tavoitteet ovat olleet aina erilaiset riippuen tilanteesta ja dialogin luonteesta.¹ Kun maahanmuutto Eurooppaan lisääntyi maailmansotien jälkeisenä aikana, tulivat toisilleen vieraat kulttuurit lähelle toisiaan toden teolla ensimmäistä kertaa. Ihmiset joutuivat etsimään keinoja samassa yhteiskunnassa elämiseen.² Hyvin yksiuskontoisesta Euroopasta oli tullut moniuskontoinen. Samoihin aikoihin 1900-luvun loppupuolella myös kasvava turismi, internet ja muu globalisaatio tekivät muiden kulttuurien kohtaamisesta huomattavasti todennäköisempää.³ Uskontodialogista tuli yksi tapa reagoida tähän muutokseen ja etsiä ratkaisuja yhdessä toimimiseen ja elämiseen.

Tässä pro gradu -työssä tutkin Suomen Lähetyseuran tekemää dialogityötä Saksan Nürnbergissä toimivassa kohtaamispaikassa nimeltään Brücke-Köprü (myöhemmin vain ”Brücke”). Brücke perustettiin, koska Saksassa ei ollut protestanttisen kirkon paikkaa, jossa käytäisiin keskustelua muslimien kanssa. Paikan tarkoituksena oli, että Saksan luterilainen kirkko ja erityisesti yksittäiset seurakunnat ottaisivat vahvemmin osaa samassa maassa ja kaupungissa elämän uskonnon kanssa käytävään keskusteluun. Brückellä muslimit ja kristityt voisivat keskustella uskonasioista, elämästä ja näin rakentaa ja ylläpitää yhteiskuntarauhaa. Aiemmin Saksaan oltiin perustettu lähinnä kulttuurikeskuksia, joissa tapahtui kulttuurien välistä kohtaamista, mutta uskonnollista yhteistyötä kirkon ja muslimien kanssa ei oltu juuri tehty. Brücken toiminta alkoi kokeiluna yhteistyössä Suomen Lähetyseuran, paikallisen St. Johanniksen seurakunnan ja Baijerin luterilaisen kirkon kanssa vuonna 1993. Suomen Lähetyseura aloitti työnsä Saksassa jo vuonna 1989, mutta koska tarkoituksenani on tarkastella nimenomaan työtä Brücke-Köprüllä, rajaan tutkimusaikani Brücken toiminnan aloituksesta Suomen Lähetyseuran lähettien poistumiseen kesällä 2004.

Kiinnostuin tutkimusaiheesta, koska uskontodialogi on ajankohtainen aihe myös nykypäivän Euroopassa ja Suomessa. Halusin tutkia jotakin selkeää esimerkkiä siitä, miten

---

¹ Cornille 2013, xii.

² Waldenfels 1997, 142.

uskontodialogia on käytetty ruohonjuuritasolla hyödyksi moniuskontoistuvassa Euroopassa. Kiinnostavan aiheesta teki myös lähetystyön ja dialogityön yhdistäminen. Nopeasti tutkimuskirjallisuutta selatessa selvisi myös, että ruohonjuuritason dialogityötä on tutkittu melko vähän. Olikin mielenkiintoista tarttua aiheeseen, josta ei löytynyt juurikaan teoriaa valmiina. Juuri Saksa ja Brücke nousivat esiin sopivana tutkimuskohteena alun perin henkilökohtaisista syistä. Vanhempani työskentelivät Brückellä, ja minä itse synnyin Saksassa tänä aikana. Muutimme pois, kun olin alle kolmevuotias, joten en ole tiennyt Brücken toiminnasta, tarkoituksesta tai arjesta muuta kuin perusasioita ja hauskoja anekdootteja minusta leikkimässä turkkilaisten lasten kanssa. Halusin saada lisää tietoa siitä, mikä tämä kristittyjen ja muslimien kohtaamispaikka oli ja miten siellä edesautettiin Saksan suuren turkkilaisvähemmistön sopeutumista Saksaan. Brücke toimi myös erinomaisena kaipaamanani esimerkkinä ruohonjuuritason dialogityöstä.

Tavoitteenani on tutkia, mitä uskontojen välinen keskustelu Brücken työssä merkitsi ja miten sitä käytettiin osana työtä. Tarkastelen tutkielmassani Brücken työn eri vaiheita sekä sitä, millaisia haasteita työn aikana ilmeni. Erityisesti tavoitteenani on selvittää, millaista työ oli ja miksi sitä tehtiin. Tätä selvitän erityisesti perehtymällä työn tavoitteisiin ja niiden kehitykseen. Peilaan havaintojani myös saksalaiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja siihen, miksi dialogi nähtiin tärkeänä työvälineenä yhteiskunnassa toimimiseen. Tutkielmani tarkoituksena on siis selvittää kehityskulkua, joka johti Suomen Lähetysseuran työn aloittamisesta työn lopettamiseen. Päättökysymyksenäni on siis: Mikä merkitys uskontojen välisellä dialogilla oli Brückellä tehtävässä työssä?

Käytän hyödynseni seuraavia kysymyksiä aineiston läpikäymisessä: Millaista työtä Brückellä tehtiin? Millä tavoin dialogia käytiin? Liittyikö siihen erityisiä menetelmiä? Millaisia haasteita työssä kohdattiin? Miksi työ oli haastavaa? Ketkä kävivät dialogia keskenään? Mitkä olivat työn tärkeimmät tavoitteet? Saavutettiin niitä? Mikä oli suomalaisten lähettien rooli? Lopulta kysymykseksi nousee luonnollisesti, miksi Suomen Lähetysseura päätti lakkauttaa työnsä Saksassa. Minkä tavoitteiden täyttymisen työn lopettaminen vaati? Kehittyikö työ vuosien saatossa?

Tutkimuksessani käytän pitkälti kirjallisia lähteitä, joista suurin osa löytyy Suomen Lähetysseuran arkistosta Helsingistä. Arkistosta löytyy aineistoja monipuolisesti Lähetysseuran kotimaantyöstä ja ulkomaantyöstä aina pöytäkirjoista toimintasuunnitelmiin, vuosikertomuksiin, kiertokirjeisiin, sopimuksiin ja muuhun lähetyskentiltä kerättävään

---

³ Forward 2001, 68.

mahdolliseen aineistoon. Painamattomia lähteitä Suomen Lähetysseuran arkistosta olen saanut käyttööni kolmenlaisia aineistoja: tutkimussuunnitelmia, pöytäkirjoja ja lähettien nimikkokirjeitä eli kiertokirjeitä. Alkuperäisesti tutkimusalueeseeni olisivat kuuluneet myös lähettien, alueen yhdyssihteerien ja muiden yhteistyötahojen välinen kirjeenvaihto, mutta yksityisyydensuojan säilyttämiseksi aineistoni neuvoteltiin rajautumaan toimintakertomuksiin ja pöytäkirjoihin. Aineistoni pienennettyä pohdimme yhdessä arkistonhoitajan kanssa lisäaineistoa ja tutkimukseni loppuvaiheessa sain mukaan aineistoon myös lähettien nimikkoseurakuntiin lähettämät kiertokirjeet koko tutkimusajalta. Näistä aineistoista toimintakertomukset saattavat sisältää edelleen yksityisyydensuojan alaisia tietoa, sillä ne olivat tarkoitettu alkuperäisesti työntekijän ja työnantajan luettaviksi, ei julkiseen levitykseen.

Mielipiteiden, kokemusten tai muun mahdollisesti yksityisyydensuojan alaisen tiedon henkilöitymistä välttääkseni viittaan kaikkiin toimintakertomuksiin ilman henkilötietoja, ainoastaan vuosiluvun perusteella. Teen näin koko työn mitalta, jotta viittaukset olisivat mahdollisimman yhteneväisiä. Tekstissä viittaan toisinaan henkilöihin nimeltä, mikäli tieto on varmasti sopivaa. Keskusteltuamme arkistonhoitajan kanssa, totesimme, että kaikki yleisesti työhön, ei lähettien omaan elämään tai muihin kuin ammatillisiin mielipiteisiin, sopivaa ja muu on rajattava ulos. Olen konsultoinut arkistonhoitajaa, mikäli en ole ollut varma jonkin kohdan sopivuudesta. Tämä viittaustapa ei hidasta tietojen mahdollista tarkistamista merkittävästi, sillä yhden vuoden toimintakertomukset ovat pituudeltaan yhteensä maksimissaan noin 15 sivua. Muihin lähteisiin viittaan normaalisti ja niin tarkasti kuin mahdollista.

Toimintakertomusten ja pöytäkirjojen lisäksi käytän tutkimuksessani Lähetysseuran lehden *Lähetysseuran* julkaisuja, joista löytyy kirjoituksia Saksan työstä. Artikkeleja, jotka työstä kertoivat, löytyy tasaisesti koko toiminta-ajalta noin 10 ja niistä viidestä löysin täydentävää tietoa arkistolähteiden tueksi. Monet niistä olivat laajoja ja kertoiva tarkastikin dialogityön haasteista ja onnistumisista. Tein valinnan käyttää *Lähetysseuran* ainoastaan suoraan Brückeä tai mahdollisesti yleisesti Euroopan työtä koskettavia artikkeleja, sillä tarkoituksenani ei ole tutkia laajemmin Suomen Lähetysseuran tavoitteita ja tilannetta.

Aloitin lähdetyöskentelyn käymällä läpi toimintakertomuksia ja niiden rinnalla pöytäkirjoja. Toimintakertomukset muodostuivatkin kattavuutensa ja monipuolisuutensa vuoksi työni tärkeimmäksi lähteeksi. Valinta aloittaa toimintakertomuksista oli perusteltu, sillä halusin kartoittaa ensin Brücken työn kronologiaa sekä kokonaiskulkua ja etsiä tämän jälkeen yksityiskohtaisempaa tietoa, tarinoita ja esimerkkejä jo tehtyjen havaintojeni tueksi. Toimintakertomukset soveltuivat tähän hyvin, sillä niissä kerrottiin aina koko vuoden

tapahtumia niin Brückellä kuin Saksassa yleisesti, avattiin toiminnan perus arkea, muutoksia, haasteita, onnistumisia ja epäonnistumisia. Toimintakertomukset antoivat selkeän kuvan Brücken vuosittaisesta toiminnasta, mutta avasivat myös haasteita, kehityskohteita ja ajatuksia siitä, miksi työtä Saksassa tehtiin.

Yhtä aikaa toimintakertomusten kanssa kävin läpi myös Brücken johtoryhmän pöytäkirjoja. Näihin ”yhteisen hallituksen kokouksiin”⁴ osallistuivat lähettien lisäksi myös kaikkien yhteistyötahojen, Suomen Lähetysseuran, St. Johanniksen seurakunnan sekä Baijerin maakirkon lähetysosaston edustajat. Pöytäkirjoista löytyi tärkeää tietoa virallisista päätöksistä liittyen Brücken työn rahoitukseen, tavoitteisiin, sekä laajemmin tietoa Brücken työn suhteesta Baijerin kirkkoon ja Nürnbergin seurakuntiin. Kokoukset kokoonoutuivat 1-2 kertaa vuodessa ja käsittelivät muun muassa toimintakertomuksia, rahoitusta, työntekijäasioita, sekä yleisesti työn tavoitteita.

Seuraavaksi sain käsiini myös ensimmäiset lähettien kiertokirjeet. Kiertokirjeet ovat kirjeitä, joita lähetit lähettivät noin neljä kertaa vuodessa yleensä sukulaisille ja nimikkoseurakunnille. Nimikkoseurakunnat ovat seurakuntia, jotka ovat sitoutuneet seuraamaan ja mahdollisesti muuten tukemaan erityisesti tiettyjen lähettien työtä. Kirjeissä kerrottiin lyhyemmin ja ytimekkäästi samoja asioita, kuin toimintakertomuksissa. Juuri tämän takia päädyin nostamaan kirjeistä esiin pääosin arjen esimerkkejä keskusteluista, huolista, onnistumisista ja yksityiskohtia vuoden ajalta, jotka eivät olleet toimintakertomuksiin saakka päätyneet. En nähnyt mielekkäänä etsiä kirjeistä samoja tietoja kuin toimintakertomuksista. Varauduin etsimään kirjeistä myös ristiriitaisuuksia suhteessa toimintakertomuksiin, mutta tällaisia, ainakaan merkittäviä, ei löytynyt.

Asioita ja näkökulmia, jotka päädyin rajaamaan työstäni ulos, olivat Saksan kirkollisen tilanteen yksityiskohdat, Brücken yksityiskohtaiset raha-asiat, lähettien henkilökohtaiset perheasiat, sekä ristiriitatilanteet lähettien kesken. Kaikista näistä kerroin ainoastaan sen verran, kuin Brücken työn kokonaiskaaren kuvaamisen kannalta oli välttämätöntä. Toimintakertomuksissa kuvattiin monesti yksityiskohtaisestikin Saksan kirkon tilannetta: kirkkoon liittyneitä, kirkosta eronneita, kirkollisvaaleja, Baijerin kirkon ulkomaanlähetyksen tilaa ja muuta vastaavaa. Olen avannut näitä tutkimuksessani, mikäli ne ovat jollakin tavalla vaikuttaneet Brückeeseen liittyviin päätöksiin, asenteisiin tai mikäli yleinen ilmapiiri Saksan kirkossa on liittynyt Brückeeseen, Brücken yhteistyökumppaneihin tai muuhun Brückeeseen liittyvään, kuten esimerkiksi islamiin yleisesti. Esimerkkinä Brückeä koskettaneesta

---

⁴ Engl. Joint board meeting

yhteiskunnallisesta tapahtumisesta toimii hyvin syyskuun 11. päivän iskujen jälkeinen kuohunta ja lisääntynyt kiinnostus islamia kohtaan kirkollisissakin piireissä vuonna 2001. Päätin myös kuvata lyhyesti yhteiskunnallista tilannetta, koska toimintakertomusten kuvaukset yhteiskunnasta liittyivät vahvasti asenteisiin ulkomaalaisia kohtaan tai ääriliikkeiden nousuun niin äärioikeiston kuin islaminkin keskuudessa.

Päädyin olemaan käsittelemättä yksityiskohtaisesti Brücken raha-asioita, sillä olennaista kaaren osalta oli lähinnä tietää, mikä rahatilanne Brückellä oli yleisesti ja millaiset tahot työtä tukivat rahallisesti. Esimerkiksi Baijerin kirkon yksityiskohtaiset tilanteet irtisanomisten osalta eivät tuntuneet olennaisilta Brücken työn suhteen, vaikka johtivatkin siihen, ettei Missionswerk pystynyt Brücken työtä paljolti tukemaan useampaan vuoteen. Sanomattakin on selvää, minkä vuoksi rajasin ulos käsittelystäni lähettien perheasiat. Varsinkin kiertokirjeissä käsiteltiin pitkällisesti perheen lasten arkielämää ja perheen arkea Saksassa. Tämä ei kuitenkaan antanut lisätietoa juuri Brücken toiminnasta. Ristiriitatilanteilta ei myöskään täysin Brücken työn aikana välttytty. Olen pyrkinyt kuvaamaan esiin tulleista ristiriitatilanteista ainoastaan sellaisia osia, jotka vaikuttivat esimerkiksi Brücken käytännön työn uudelleenjärjestelyyn tai työn tavoitteiden muokkaantumiseen.

Työn kannalta tärkeä käsite uskontodialogi on hyvin moniulotteinen. Uskontodialogia on historiassaan määritelty monin eri tavoin. Dialogin on määritelty olevan esimerkiksi muiden uskonnon edustajien tapaamista ja yhdessä omien näkemysten jakamista,⁵ halua tavata, oppia ja tutustua muihin uskontoihin ja kulttuureihin⁶, yhteen tulemista maailman parantamiseksi, hengellisyyden omaksumista yhdessä⁷ tai vain yläkäsite eri uskontojen väliselle rakentavalle kohtaamiselle.⁸ Uusinta suomalaista keskustelua uskontodialogista löysin Espoon hiippakunnan emerituspiispa Mikko Heikan uudesta kirjasta ”*Uskonnot kohtaavat*”. Hän määrittelee uskontodialogin tavoitteita seuraavanlaisesti: ”Dialogissa pyritään siihen, että mahdollisen uskonnon vaihtamisen tulee olla hyväksyttävää ja se tapahtuu vapaaehtoisesti ja ilman pakkoa.” Heikka näkee myös ruohonjuuritason arjen, jossa vallitsee avoin hyväksyntä, dialogin tärkeimpänä muotona.⁹

Koska aihe on melko spesifi, ei tutkimuskirjallisuudesta ollut juurikaan hyötyä kuin historiallisen kontekstin luomisessa. Brücken työtä ei ole myöskään tutkittu aikaisemmin.

---

⁵ Waldenfels 1997, 142.

⁶ Waardenburg 2000, 11.

⁷ Swidler 2013, 5.

⁸ Cornille 2013, xii.

⁹ Heikka 2018, 76–77.

Brücken entinen lähetti Esko Kähkönen sivusi aihetta ja kirjoitti väitöskirjansa¹⁰ inspiroituneena Brückellä saamastaan kokemuksesta. Väitöskirja vertaili ja käsitteli ”dialogisuuden ongelmaa islamin esittelyssä” ja tutki islaminopetuksen materiaaleista tehtyjä oppikirja-analyysyjä. Väitöskirja sai pohjaa Kähkösen Brückellä tekemästä työstä ja siellä opitusta, mutta ei varsinaisesti käsitellyt Brücken työtä.¹¹

Wiley-Blackwellin Companion to Inter-religious Dialogue, joka oli ainoita laajoja kokoelmia uskontojen välisestä dialogista, joita löysin. Monet kirjat käsittelivät uskontojen välistä dialogia jonkin teeman, kuten naisten, katolisen kirkon tai yksittäisen teorian kautta. Mission ja lähetystyön suhteesta tietoa löytyi erityisesti Leonard Swidlerin ja Paul Mojzesin teoksesta Christian Mission and Interreligious Dialogue. Yleisesti tutkija Leonard Swidler oli monissa teoksissa hyvin viitattu ja selkeästi tuottelias uskontojen välisen dialogin tutkija 1990-luvulla. Euroopassa tapahtuneesta kristittyjen ja muslimien välisestä dialogista kirjoitettiin Brigitte Maréchalin toimittamassa teoksessa Muslims in the Enlarged Europe. Maréchalin teos on kattava kokoelma Euroopan muslimiväestöstä eri maissa ja eri aikoina. Samankaltainen kokoelma on myös Jocelyne Cesarin toimittama Oxford Handbook of European Islam, joka antoi hyvät perustiedot Saksan muslimiväestöstä. Laajana perusteoksena Routledge Handbook of Kurds avasi tarkemmin kurdien historiaa niin Saksassa kuin yleisestikin Turkissa ja muualla Euroopassa. Ala Al-Hamarnehin ja Jörn Thielmannin toimittama teos Islam ja Muslims in Germany, sekä Deutsche Islam Konferenzen tuottama tutkimus ”Muslim life in Germany” antoivat tarkemman peruskuvan islamista ja muslimien toiminnasta juuri Saksassa.

Seuraavaksi käyn lyhyesti läpi tutkielmani rakenteen. Johdanto-luvun kahdessa seuraavassa osassa 1.2 ja 1.3 luon tutkimalleni aiheelle historiallista kontekstia. Ensimmäisessä kontekstiluvussa käyn läpi uskontodialogin lähihistoriaa ensin globaalisti merkittävien kristittyjen tahojen, Kirkkojen maailmanneuvoston ja katolisen kirkon kautta. Tämän jälkeen kerron lyhyesti tavoista, joilla uskontodialogia on käyty Euroopassa ja Saksassa ennen tutkimusaikani alkua, sekä uskontodialogin ja mission välisestä ristiriidasta käytyä keskustelua. Kappaleen tarkoituksena on avata, minkälaista uskontodialogia kristittyjen ja muslimien välillä oltiin käyty Euroopassa ennen Brücken perustamista. Toisessa kontekstikappaleessa avaan Saksan muslimitilannetta 1960-luvulta eteenpäin. Kappaleen tarkoituksena on avata paitsi Saksan suurimman muslimiryhmän, turkkilaisten, historiaa, myös kertoa heidän integroitumisesta saksalaiseen yhteiskuntaan. Tällä kappaleella

---

¹⁰ Kähkönen 2000.

¹¹ Kähkönen 2000, 13.

pohjustetaan osittain sitä, miksi Brücken avaaminen oli tärkeää ja osittain sitä, minkälaisista taustoista Brückellä käyvät muslimit tulivat.

Johdantokappaleen jälkeen alkaa aineiston analyysi. Käyn läpi Brücken historiaa kronologisesti lähteideni avulla. Ensimmäisessä analyysiluvussa käyn läpi Brücken työn alkuvaiheita ja tavoitteenasettelua. Aloitan luvun 2.1 käymällä läpi kehityksen, joka johti työn suunnittelusta, Baijerin maakirkon kanssa käytyjen neuvottelujen kautta luvan saamiseen ja Brücken avaamiseen. Luvussa 2.2 kerron keskuksen avaamisesta, tavoitteiden asettamisesta sekä alun haasteista ja onnistumisista. Luvussa kolme käyn läpi työntekijämuutosten aiheuttamia muutoksia työssä, työn vakiintumista ja kehitystä ensimmäisistä vuosista. Luvussa neljä käsittelen Brücken työn päättymistä suomalaisten lähettien osalta ja sivuan Brücken tulevaisuutta sen siirtyessä saksalaisten toimijoiden käsiin. Luvussa viisi käyn läpi johtopäätökseni ja suhteutan aineistosta tekemäni analyysin tutkimuskysymyksiin. Pohdin myös mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

1.2 Kristittyjen ja muslimien välinen dialogi nykyajan Euroopassa

Dialogi alettiin nähdä tärkeämpänä ja tärkeämpänä vieraiden uskontojen lähestymiskeinona kirkollisissa piireissä 1960-luvulta lähtien, kun maahanmuutto Eurooppaan kiihtyi sotien jälkeen. Tietoisemmiksi uudesta monikulttuurisemmasta ja moniuskontoisemmasta yhteiskunnasta tultiin ympäri Eurooppaa ja muun muassa juuri Saksassa. Maailman globalisaatio, turismin kasvu ja matkustamisen helpottuminen, internet sekä lisääntynyt maahanmuutto toivat toisen uskonnon edustajan myös uudella tavalla lähelle ympäri maailmaa.¹² Dialogin suosion kasvun syynä ei ollut siis ainoastaan uskonnollisen paradigman muutos, jossa toisen uskonnon lähestyminen nähtiin suotavampana, vaan myös kulttuurien lähentyminen. Monissa maissa dialogi keskittyikin juuri kulttuurien välille. Kysymys Euroopassa käydyssä dialogissa oli yhtä lailla myös Euro-Arabi -dialogista kuin kristinuskon-islam -dialogista.¹³ Tässä kappaleessa käyn läpi uskontodialogin historiaa 1960-luvulta eteenpäin. Keskityn Euroopan sisällä tapahtuneeseen dialogiin, mutta sivuan myös Kirkkojen maailmanneuvoston ja roomalaiskatolisen kirkon tasolla tapahtunutta dialogia, sillä ne määrittivät vahvasti dialogin suuntaa 1970-luvulta eteenpäin. Keskityn kristittyjen tahojen fasilitoimaan dialogiin, sillä myös Brücken työ oli taustaltaan kristillistä.

Uskontojen välinen dialogi, myös kristittyjen ja muslimien välille, sai syntyinsä potkua lähetystyön kautta. Lähetystyöntekijät kohtasivat kentällä eri uskontojen

---

¹² Waldenfels 1997, 142.

¹³ Goddard 2002, 182.

edustajia, ja joutuivat keksimään keinoja heidän kanssaan keskustelemiseen ja elämiseen. Tieteellisessä keskustelussa pohdittiin 1990-luvulla paljon sitä, oliko dialogi tullut syrjäyttämään mission ja millä tavalla lähetystyö muuttuisi, kun dialogin osuus siitä kasvaisi. Nähtiin, että oltiin siirtymässä lähetystyön aikakaudelta dialogin aikakaudelle. Tutkijat keskustelivat, oliko lähetystyötä ja dialogia ylipäänsä mahdollista yhdistää lainkaan.¹⁴ Mikäli kristinuskon nähtäisiin olevan ainoa totuus, voisiko dialogia edes käydä sellaiselta pohjalta?¹⁵ Oliko dialogi vain uusia strategioita missiolle? Historiassa missio oli ollut pelastuksen ja sivistyksen viemistä vieraille kansoille. Kristinuskon sanoma ja länsimainen kulttuuri oltiin nähty pakanoille sivistyksen ja oikeanlaisen elämän lähteenä. Dialogin tarkoitus taas oli saada erilaiset ihmiset tapaamaan, keskustelemaan, hyväksymään erilaisuutensa ja elämään yhdessä.¹⁶

Tärkeimmiksi käännekohtiksi kristittyjen ja muslimien välisessä dialogissa maailmansotien jälkeen, voi määrittää kaksi tapahtumaa: Vatikaanin toisen kirkolliskokouksen, sekä Kirkkojen maailmanneuvoston kiinnostumisen uskontodialogista dialogijärjestön perustamisen kautta. Vatikaanin toisessa kirkolliskokouksessa katolinen kirkko avautui monella tapaa paitsi muita kristillisiä kirkkoja kohtaan, myös kohti muiden uskontojen kanssa käytyä dialogia. Kirkolliskokouksen yksi tuotos oli Nostra Aetate, asiakirja katolisen kirkon suhteesta muihin uskontoihin.¹⁷ Nostra Aetaten mukaan muissakin uskonnoissa voisi olla totuuden siemeniä, koska uskonnot kysyvät yhteisiä kysymyksiä elämästä, sen tarkoituksesta, kuolemasta ja sen jälkeisestä elämästä. Asiakirjan mukaan kristuksessa on kuitenkin kaiken täyttymys.¹⁸ Samoihin aikoihin katolinen kirkko perusti myös Paavillisen uskontodialogineuvoston (PCID). Neuvoston tarkoituksena oli edistää paikallisia kirkkoja ottamaan dialogin vakavasti ja mukaan toimintaansa.¹⁹ Vuonna 1971 Kirkkojen maailmanneuvosto (KMN) perusti myös oman osastonsa uskontojen väliselle dialogille ja yhteistyölle. Yksikkö toimi maailmanneuvoston yleisen kanslian alaisuudessa.²⁰

Paavillinen uskontodialogineuvosto ja KMN:n yksikkö asettivat dialogille tavoitteita. Ensinnäkin tavoitteena oli avata ystävällisimpiä suhteita, kommunikaatiota ja keskustelua muiden uskontojen suuntaan. Toisekseen tavoitteena oli nostattaa kiinnostusta dialogia kohtaan kirkon sisällä, lisätä tietoa muista uskonnoista ja stimuloida keskustelua.

---

¹⁴ Mojzes 1997, 4.

¹⁵ Geffré 1997, 63.

¹⁶ Waldenfels 1997, 140.

¹⁷ Madigan 2013, 250.

¹⁸ Heikka 2018, 55.

¹⁹ Madigan 2013, 251.

²⁰ Goddard 2002, 177.

Tämän lisäksi katolinen kirkko halusi tukea kristillisiä kirkkoja, jotka elivät vähemmistön asemassa muun uskonnon keskellä. Tarkoituksena oli muun muassa saada nämä kristityt ja paikalliset ei-kristityt keskustelemaan.²¹ Toisen maailmansodan jälkeen syntyi paljon uusia valtioita siirtomaavallan hajotessa ympäri maailmaa. Monissa näissä maissa valtauskonto oli eri kuin kristinusko, ja paikalliset syntyneet kirkot jäivät toisen uskonnon keskelle vähemmistönä. Nämä kirkot halusivat siis paitsi säilyttää kontaktinsa maailmanlaajuiseen kirkkoon, myös mukautua osaksi omaa kulttuuriaan, jossa kristillistä kirkkoa pidettiin helposti siirtomaavallan jatkeena ja epäilyttävänä.²² Dialogia haluttiin siis tuoda keinoksi selvittää näistä haasteista.

Toisen maailmansodan jälkeen nähtiin selvemmin, että myös muilla uskonnoilla oli oma arvomaailmansa, jolla voisi olla annettavaa myös kristityille. Nähtiin myös, että uskontojen tulisi tehdä yhteistyötä nopeutuvaa sekularisaatiota vastaan. Molemmat uskonnot, islam ja kristinusko, kokivat samankaltaisia haasteita modernissa maailmassa. Dialogin tavoitteena nähtiin paitsi yhteisen ymmärryksen ja kunnioituksen kasvaminen, myös molempien uskontojen edustajien herättäminen ottamaan vastuuta globaaleista ja uskontoihin liittyvistä kysymyksistä. Tästä esimerkkinä toimi jo tällöin monimutkainen Palestiinan tilanne.²³

Henkinen ilmapiiri muuttui dialogimyönteisemmäksi 1970-luvulla muun muassa vuoden 1973 öljykriisin vaatiman kansainvälisen yhteistyön seurauksena. Esimerkiksi Turkki alkoi lähentyä Euroopan Unionia taloudellisesti ja mahdollisena tulevana jäsenmaana. Erityisesti vielä Neuvostoliiton hajottua avautuivat yhteydet myös Euroopan sisäisiin, ennen rautaesiripun takana olleisiin, muslimivaltaisiin maihin, kuten Albaniaan ja Bosniaan.²⁴ Erityisesti Euroopassa ongelmana nähtiin myös kasvava sekularisaatio. Uskontodialogin koettiin nostavan uskonnon takaisin julkiseen keskusteluun ja vahvistavan näin molempia osanottajia. Sen kautta kristinusko ja islam voisivat myös yhdistää voimansa uskontoina sekularisoituvassa yhteiskunnassa.²⁵

Sekä Kirkkojen maailmanneuvoston että Vatikaanin Paavillisen uskontodialogineuvoston vaikutuksesta järjestettiin 1900-luvun loppupuolella useita konferensseja ja dialogitapaamisia. Tapaamisia järjestettiin sekä vain kristittyjen ja muslimien välillä että yleisesti suurien maailmanuskontojen kesken. Sekä Kirkkojen maailmanneuvosto,

---

²¹ Siddiqui 1997, 44.

²² Siddiqui 1997, 28.

²³ Siddiqui 1997, 25 ja 30.

²⁴ Waardenburg 2003, 276–277.

²⁵ Allieri 2003, 370.

että PCID julkaisivat 1970-luvulla myös ohjenuoria muiden uskontojen kohtaamiseen ja muiden uskontojen kanssa käytyihin keskusteluihin. Useiden konferenssien jälkeen ohjeita päivitettiin vastaamaan sitä, mistä asioista keskustelussa voitaisiin olla samaa mieltä ja mistä ei.²⁶

Sekä Kirkkojen maailmanneuvoston, että katolisen kirkon uskontodialogielimet kohtasivat myös haasteita dialogin käytännön toteutuksessa. Molemmat ryhmät kokivat tavoitteidensa olevan epäselviä, työn olevan epävarmaa ja suunnan olevan ajoittain hukassa.²⁷ Ongelmaksi nousi esimerkiksi dialogin ja mission toisistaan erottamisen vaikeus ja tavoitteiden epäselvyys: oliko tavoitteena vain keskustella, löytää yhteyttä, ykseyttä vai yhteisymmärrystä. Hankaluudet näkyivät esimerkiksi siinä, että KMN aloitti innokkaasti käymään dialogia eri uskontojen kanssa, mutta islamin kanssa dialogi ei liikkunut toivottuun suuntaan. Järjestetyistä dialogitilaisuuksista kärjistyi väittelyitä, joissa purettiin islamin ja kristinuskon suhteen kipukohtia ja valituksen aiheita. Hankaluutta lisäsi, että muslimeilla ei ollut olemassa KMN:n kaltaista yhtä suurta edustajaa, vaan muslimeja edustivat keskusteluissa aina yksilöt yleisen edustajan sijaan, mikä teki keskusteluista hajanaisia.²⁸

Euroopan sisäisesti perustettiin 1960-luvulla muun muassa kirkkojen yhteinen komitea, joka vastasi maahanmuuttotilaisiin työntekijöihin liittyvistä kysymyksistä. Suuri osa käytännön dialogista Euroopassa tapahtui kuitenkin tieteellisten julkaisujen kautta. Protestanttiselta puolelta tunnettuja julkaisuja myös Euroopassa olivat *The Muslim World*, jota alettiin julkaista jo 1910 Hartfordissa Yhdysvalloissa sekä *Islam and Christian-Muslim Relations*, joka perustettiin vuonna 1990 Birminghamissa. Samoihin aikoihin 1970-luvulla perustettiin Euroopassa myös keskuksia ja tutkimusyksiköistä dialogin edistämiseksi. Birminghamiin perustettiin Centre for the Study of Islam and Christian-Muslim Relations. Tämän lisäksi perustettiin Islamic-Christian Research Group (GRIC), kristittyjen ja muslimien yhteinen Euroopan ja Pohjois-Afrikan laajuinen tutkimusyksikkö, jolla oli toimipisteitä Pariisissa, Brysselissä, Tunisissa ja Rabatissa. Saksan vastaava toimija oli Cibedo (Christian-Islamische Begegnung und Dokumentationsleitstelle), jonka Saksan piispojen konferenssi perusti vuonna 1978 edistämään kristittyjen ja muslimien välistä dialogia Saksassa. Myös Kirkkojen maailmanneuvosto, Euroopan piispojen neuvosto ja

---

²⁶ Goddard 2002, 177.

²⁷ Siddiqui 1997, 45.

²⁸ Siddiqui 1997, 31–32.

katolinen kirkko perustivat toimielimen, jonka tarkoituksena oli ratkoa kysymyksiä liittyen islamiin Euroopassa.²⁹

Saksassa muslimit olivat melko järjestäytyneitä ja Saksan ilmapiiri esimerkiksi näkyvien moskeijoiden rakentamiselle oli myönteinen. Saksassa olikin eniten näkyviä moskeijoita Euroopassa. Varovaista yhteistyötä tehtiin kristittyjen ja muslimien välillä, ja esimerkiksi Kölnin tuomiokirkkoa lainattiin paikallisille muslimille Ramadanin päätösjuhlaa varten vuonna 1965. Cibedo perusti Kölniin vuonna 1974 muslimien ja kristittyjen tapaamispaikan – Ökumenische Kontaktstelle für Nichtchristen. Suurin osa Saksan muslimijärjestöistä oli mukana jonkinlaisessa uskontojen välisessä yhteistyössä. Esimerkiksi Reininmaalla ja Nordrhein-Westfalenissa järjestettiin 1960-luvulla paikallisten pastorien ja imaamien viikon mittainen yhteistapaaminen.³⁰ Eniten Brückeä muistuttava, mutta koko maan laajuinen organisaatio, Kristillis-Islamilainen seura (CIG)³¹ perustettiin Saksaan jo vuonna 1972. Se oli rekisteröity voittoa tavoittelematon järjestö, jonka tarkoituksena oli kasvattaa yhteisymmärrystä, dialogia ja yhteiseloä muslimien ja kristittyjen sekä kristillisten seurakuntien ja muslimiyhdyskuntien (sekulaarien ja uskonnollisten) välillä. Heidän tavoitteenaan oli positiivinen tasa-arvo eri uskonnollisten yhdyskuntien välillä Saksassa, Euroopassa ja koko maailmassa.³²

Myös Euroopan Unionin tasolla otettiin kantaa kristittyjen ja muslimien väliseen dialogiin. EU:n perustamissopimuksessa ei otettu huomioon uskontoja, ja sopimus oli vain poliittinen sekä ennen kaikkea taloudellinen. Kiinnostus uskontoja kohtaan alkoi kuitenkin kasvaa, kun Euroopan uskonnollinen kenttä alkoi moninaistua, eikä arvopohjaa uskonnolliselta kannalta luonut enää vain kristinusko. Vuonna 1989 perustettiin ”Tulevaisuuden tutkimusyksikkö”³³, jonka tarkoituksena oli hoitaa uskontojen välistä dialogia, tavata eri uskontojen edustajia, järjestää dialogikokouksia ja seminaareja, sekä rahoittaa tämän kaltaista toimintaa Euroopassa. EU:n silloinen presidentti Jacques Delor kutsui ensin kristillisten kirkkojen piispoja epäviralliseen neuvotteluun vuonna 1991 ja vuonna 1994 mukaan kutsuttiin myös muslimiyhdyskuntien edustajia. EU näki selvästi erityisesti 1990-luvun alussa uskonnoilla olevan tärkeän roolin yhteiskunnan ja yhtenäisen Euroopan muodostamisessa.³⁴

---

²⁹ Allieri 2003, 388-390.

³⁰ Allieri 2003, 398.

³¹ saks. Christlich-Islamische Gesellschaft

³² Weller 2017, 427.

³³ Engl. Forward Studies Unit

³⁴ Allieri 2003, 405.

1.3 ”Me kutsuimme työvoimaa, mutta sen sijaan tulikin ihmisiä” - turkkilainen vähemmistö Saksassa

Toisen maailmansodan jälkeen Saksaan muutti suuri määrä turkkilaisia maahanmuuttajia kahdessa aallossa. Ensimmäisen kerran maailmansotien jälkeisessä työvoiman puutteessa Saksaan muutti 1960-1970 – luvuilla valtava määrä ihmistä lähinnä Turkista ja Jugoslaviasta sekä muualta Etelä-Euroopasta. Suurista määristä kertoo se, että nykypäivänä Saksan noin 3 miljoonasta muslimista suurin osa on turkkilaisia.³⁵ Työntekijät olivat tavanomaisia työläisiä, kuten rakennustyöläisiä, autokuskeja ja räätäleitä. Monet heistä olivat olleet työllistettyjä myös Turkissa, mutta päättivät muuttaa Saksaan luodakseen parempaa toimeentuloa perheelleen. Työläiset olivat noin 80% miehiä. Heidä seurattiin tarkasti ja heidän työ sopimuksensa noudattivat tarkkoja työaikoja ja yhteisiä asumisjärjestelyjä. Työpäivät olivat raskaita, ja monet työläiset kärsivät terveysongelmista rankkojen olojen vuoksi.³⁶

Vuonna 1973 tilanne kuitenkin muuttui, sillä siirtotyöläisten perheet saivat luvan muuttaa Saksaan ja jäädä sinne asumaan. Myös työläisten vastaanottaminen ja värväys loppuivat.³⁷ Toinen aalto, tällä kertaa pakolaisia, tuli Saksaan 1980-luvun alussa, kun Turkissa tapahtui sotilaallinen vallankaappaus.³⁸ Suurin osa muslimeista Saksassa 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa olikin turkkilaisia kurdeja. Voisi sanoa, että saksalaista islamia tuli tarkastella turkkilaisten linssien läpi.³⁹

Yleinen ilmapiiri työläisiä kohtaan oli huono ja heidät nähtiin enemmän ”vierastyöläisinä” kuin työperäisinä maahanmuuttajina, jotka olivat tulleet jäädäkseen. Tutkija Ruth Mandel kommentoi sveitsiläisen kirjoittajan Max Frischin Saksan muslimitilannetta käsitellyn esseen otsikkoa: ”Me kutsuimme työvoimaa, mutta sen sijaan tulikin ihmisiä”.⁴⁰ Mandel kirjoitti, että kun sotien jälkeisessä työvoimapulassa kutsuttiin maahanmuuttajia avuksi, ei nähty mahdollisuutena sitä, että he tulisivat jäädäkseen. Länsi-Saksa yllättyi, kun työvoima jäikin maahan ja alkoi vaatia samoja poliittisia ja sosiaalisia hyvinvointivaltion etuja kuin mitä saksalaiset saivat. Koko ajatus sanan ”Gastarbeit” eli ”vierastyöläiset” takana oli, että nämä töihin tulleet nämä ”vieraat” palaisivat kotiin ajallaan ja että heidän ainoa oikeutuksensa maassa ololle oli taloudellinen hyöty, työvoima.⁴¹

---

³⁵ Thiellmann 2007, 3.

³⁶ Gökçe 2009, 27.

³⁷ Thiellmann 2008, 5

³⁸ Eccarius-Kelly 2018, 439.

³⁹ Thiellmann 2008, 5

⁴⁰ saks. ”Man hat Arbeitskräfte gerufen, und es kommen Menchen” Mandel 2008, 51.

⁴¹ Mandel 2008, 55.

Turkkilaisten integraatio oli paikoin hankalaa. Integraation hankaluus johtui useimmiten voimakkaista kulttuurien ja uskontojen eroista. Turkkilaiset maahanmuuttajat nähtiin suoraan muslimeina, vaikka kaikki heistä eivät mieltäneet itseään muslimeiksi. Heidät niputettiin yhdeksi joukoksi. Mielikuvat islamista perustuivat helposti myös maihin, joissa islamia oli tulkittu hyvin fundamentalistisesti. Helposti on unohtunut se, että esimerkiksi Turkissa valtio ja uskonto olivat olleet erillään jo vuodesta 1923. Myös islaminuskoisten keskuudessa sitoutuneisuus uskontoon on vaihdellut islamin oppien noudattamisessa, uskon ”vahvuudessa” samalla tavoin kuin kristityillä.⁴² Uskonto koettiin tärkeänä osana integraation onnistumista, joten jokainen maahanmuuttaja joutui määrittämään omaa suhdettaan islamiin. Kaiken kaikkiaan Saksan muslimeista 36 prosenttia ilmaisivat olevansa hyvin uskonnollisia ja tämän lisäksi 50 prosenttia jokseenkin uskonnollisia. Näistä erityisen uskonnolliseksi itsensä ilmoittaneista merkittävä osa oli juuri turkkilaistaustaisia tai Pohjois-Afrikasta lähtöisin. Vaikka moni turkkilaistaustainen leimattiinkin kysymättä uskonnolliseksi muslimiksi, oli uskonnollisuus yleisempää turkkilaistaustaisten kuin muista taustoista tulevien muslimien keskuudessa.⁴³

Integraation lähtökohtana nähtiin 1970-luvulta lähtien sekularisointi ja moderniin yhteiskuntaan mukautuminen.⁴⁴ Tutkimuksessa alettiinkin puhua niin sanotusta ”euro-islamista”. Euro-islamin ajatus on ollut lyhykäisyydessään ajatus islamista, jolla oli rooli ja paikka länsimaisessa yhteiskunnassa, sen sijaan, että se olisi vieras ja outo uskonto.⁴⁵ Termin tarkoituksena oli kuvata islamin muotoa, joka säilyttäisi islamilaisen identiteetin, mutta sopisi ja sopeutuisi eurooppalaiseen arvomaailmaan, eetokseen ja yhteiskuntaan. Tällä tavoin muodostuisi oma islamin tyyppi – eurooppalainen islam, euro-islam. Tutkijoiden mukaan euro-islam edistäisi rauhaa, vähentäisi radikalisoitumista ja edistäisi integraatiota.⁴⁶ Osittain tämä tarkoittaisi sitä, että islamin tulisi jossakin määrin mukautua länsimaiseen moderniin sekularismiin ja ottaa muun muassa vaikutteita länsimaisesta elämäntavoista ja arvoista.⁴⁷

Integraation onnistumista eivät helpottaneet radikaalit liikkeet maahanmuuttoa vastaan. 1970-luvulla värväyksen loppuessa mediassa viljeltiin paljon termiä ”Fremdarbeiter” ”vierastyöläinen” termin ”Gastarbeiter”, ”vieraileva työläinen” sijaan. Termi ei korostanut vierautta ja väliaikaisuutta, vaan erilaisuutta, outoutta ja tuntemattomuutta. Maahanmuuttajia

---

⁴² Sen 2008, 35.

⁴³ Haug et al. 2009, 13.

⁴⁴ Thiellmann 2008, 5–6.

⁴⁵ Strauss 2011, 3.

⁴⁶ Strauss 2011, 17.

nähtiin olevan liikaa ja Saksan olevan ”täynnä”. Samasta syystä myös värväys lopetettiin. Tämä ajatus tuntemattomista ihmisistä saksalaisten joukossa nousi uudelleen otsikkoihin Saksojen yhdistyessä 3.10.1990. Yhdistyminen ei tuonut mukanaan luvattua talouskasvua, vaan 1990-luvun alku elettiin Saksassa laman kourissa. Tällöin muukalaispelko ja ulkomaalaisviha, myös uusnatsismi, alkoivat nostaa päätään, ja erityisesti nuorten keskuudessa syntyi väkivaltaisiakin ulkomaalaisvastaisia liikkeitä. He halusivat poistaa valtion tuista hyötyvät ”loiset” eli vierastyöläiset Saksasta.⁴⁸

Koska turkkilaiset eivät päässeet osallistumaan yhteiskuntaan aina tasaveroisina kansalaisina, he perustivat omia yhdistyksiä oman kulttuurinsa harjoittamiseksi ja yhteen kokoontumiseksi. Tällaiset yhdistykset olivat myös turkkilaisten tapa liittyä saksalaiseen yhteiskuntaan, ja niiden avulla he pystyivät toimimaan enemmän tasaveroisina vaikuttajina. Monet näistä yhdistyksistä eivät olleet poliittisesti aktiivisia, vaan ainoastaan tapoja kokoontua. Suureksi ongelmaksi yhdistyksien yhteiskuntaan osallistumiselle osoittautui alkuvaiheessa kielikysymys. Monet eivät osanneet saksaa tarpeeksi ja nekin, jotka yhdistyksiä edustivat saksan kielellä, kokivat alemmuutta huonon kielitaidon takia, kun yrittivät osallistua viralliseen päätöksentekoon. Myös vain turkintaitoiset osallistuivat kuitenkin yhdistysten toimintaan, esittivät ideoitaan ja pääsivät näin vaikuttamaan.⁴⁹

Muslimit organisoituivat monenlaisiin erilaisiin järjestöihin myös, koska toisin kuin kristinuskolla, ei islamilla ole ollut yhtä yhteistä organisaatiota, liittymisrituaaleja tai edes selkeää tapaa pitää kirjaa siitä, ketkä kuuluvat islamin uskoon. Islamiin kuulumisen määrittää puhtaasti usko. Islamilaisilla organisaatioilla Saksassa ei ollut virallista uskonnollisen yhdyskunnan statusta. Tämä tarkoitti muun muassa sitä, ettei islamilaisilla järjestöillä ollut lupaa perustaa omia kouluja, tai järjestää toimintaa Saksan yhteiskunnan rahoittamana. Järjestöihin kuulumisen ei ole ollut pakollista, mutta etenkin sunnamuslimeista suurin osa osallistui yhdistysten toimintaan, olivat he jäseniä tai eivät. Nämä moskeijayhdistykset ovat toimittaneet monenlaisia tehtäviä aina poliittisista kulttuurisiin ja uskonnollisiin. Alun perin moni yhdistyksistä oli perustettu jo Turkissa ja niiden tarkoitus oli antaa työläisille paikka harjoittaa uskontoaan ja kulttuuriaan Saksassa. Sittemmin yhdistysten rooli on muuttunut yhteiskunnallisemmaksi ja niiden ajamana perusajatuksena on ollut, että turkkilaiset olivat tulleet Saksaan jäädäkseen ja näin luoda turkkilaiselle paikkaa saksalaisessa yhteiskunnassa. Yhdistykset järjestivät häitä, hautajaisia, ylläpitivät koraanikouluja sekä monenlaista

---

⁴⁷ Thiellmann 2008, 5–6.

⁴⁸ Mandel 2008, 51–52.

⁴⁹ Gökçe 2009, 30–33.

sosiaalista tai kulttuurillista aktiviteettia. Ne tarjosivat usein myös erilaista koulutustoimintaa.⁵⁰ Suurimmat islamilaiset järjestöt Saksassa olivat DITIB⁵¹ (Turkkilainen islamilaisten uskonnollisten yhteisöjen unioni), ZMD (Muslimien Saksan keskusneuvosto)⁵² sekä IRD (Saksan liittotasavallan islamneuvosto)^{53, 54}

Merkittävä vähemmistöryhmä Saksan turkkilaisten joukossa olivat kurdit. Kurdit ovat muun muassa Turkissa elävä vähemmistö, joka on yksi maailman suurimmista kansoista ilman omaa maata. Kurdien maa, Kurdistan, oli ollut historiassa useita kertoja ensin Ottomaanien valtakunnan ja sittemmin Turkin vallan alla tai osittain itsenäisenä.⁵⁵ Kurdien aktivismi oman maan saamiseksi oli ollut voimakasta aina 1900-luvun alusta lähtien. Pääongelman kurdien ja Turkin valtion välille muodosti se, ettei Turkki tunnustanut kurdeja omana kansanaan ja piti heidän liikehdintäänsä uhkana Turkin kansalliselle turvallisuudelle. Tämän vuoksi kaikki kurdien poliittisten oikeuksien puolesta puhuminen tai toimiminen oltiin kriminalisoitu Turkin itsenäistyessä.⁵⁶

Kriminalisoimisesta huolimatta toiminta kiihtyi erityisesti 1970-luvulla, jolloin Turkissa perustettiin useita kurdien omia puolueita. Vuonna 1978 perustettiin näistä tärkein, Kurdistanin työväenpuolue (PKK), josta ei koskaan tullut Turkissa virallista puoluetta, vaan se ajoi kurdien oikeuksia pitkälti laittomasti. Puolue otti kantaa muun muassa julkaisemalla lehteä tai perustamalla laillisia peitenimellä toimivia yrityksiä toimimaan puolueen nimissä.⁵⁷ Monien muiden tuona aikana perustetuiden puolueiden toiminta jäi symboliseksi, eikä konkreettisia toimia kurdien aseman parantamiseksi juuri saavutettu, vaikka väkivaltaisiakin toimia oli puolin ja toisin.⁵⁸ Vuonna 1990 perustettiin HEP (Kansan työ-puolue⁵⁹), joka toimi PKK:n poliittisena siipenä. Turkin valtio ajoi kuitenkin puoluetta aktiivisesti alas ja sen vuoksi perustettiin myös toinen, samankaltainen puolue DEP (Demokratiapuolue⁶⁰). Voimakkaasta vastustuksesta kurdimyönteisiä puolueita kohtaan kertoi myös se, että vuosien 1990-1994 välillä 50 puolueiden jäsentä tai johtajaa tapettiin. Lopulta puolueet ajettiin alas Turkin valtion toimesta kokonaan ja lopetettiin vuonna 1994. Loput vuosikymmenestä

---

⁵⁰ Sen 2008, 36 ja 37.

⁵¹ Turk. *Diyanet Isleri Türk Islam e.V engl. the Turkish-Islamic Union of the Institution of Religion*

⁵² saks. *Zentralrat der Muslime in Deutschland*

⁵³ saks. *Islamrat für die Bundesrepublik Deutschland*

⁵⁴ Struss 2011, 94.

⁵⁵ Akturk 2018, 63.

⁵⁶ Gunes 2018, 259.

⁵⁷ Gunes 2018, 270–271.

⁵⁸ Gunes 2018, 277–279.

⁵⁹ People's Labour party

⁶⁰ Democracy Party.

yritettiin perustaa erinäisiä pieniä puolueita kurdi-liikkeen ylläpitämiseksi, mutta siinä ei onnistuttu mainittavasti.⁶¹

Näiden levottomuuksien vuoksi monet kurdit joutuivat jättämään maansa ja muuttamaan muualle, esimerkiksi Saksaan. Suurin osa heistä saapui työvoimarekrytointien aikana 1960- ja 70-luvuilla, mutta osa vasta vuonna 1980 Turkin sotilaallisen vallankaappauksen luotua otolliset olosuhteet myös kurdien radikalisaation nousulle.⁶² Kurdit järjestäytyivät Saksassa nopeasti ja halusivat vaatia omia oikeuksiaan saksalaisessa yhteiskunnassa. Radikalisaatio kiihtyi nopeasti myös Saksassa, ja 1993 PKK:n kannattajat tekivät polttopulloiskuja tai muita kotitekoisia pommi-iskuja turkkilaisiin yrityksiin. PKK kiellettiin Saksassa nopeasti. Kieltäminen johti vuonna 1996 uhkauksiin Saksan valtiota kohtaan, sillä PKK piti kieltämistä sodan julistamisena. Suurin osa kurdeista Saksassa piti tätä kuitenkin liian radikaalina ja osoittivat mieltään tätä vastaan. PKK menettikin valtansa Saksan kurditaustaisissa yhdistyksissä vuonna 1999, kun heidän johtajansa Abdullah Öcalan vangittiin ja kurdien oikeuksia alettiin vaatia rauhanomaisemmin mielenosoituksin ja tempauksin.⁶³ Tilanne oli siis Brücken avautuessa vielä melko tulenarka kurdien näkökulmasta.

2. Työn alkuaajat ja haasteet 1993-1996

2.1. Työluvan saaminen ja Lähetysseuran tavoitteet

Tärkeä kysymys, ennen kuin Brücken työn alkuaikoja pystyy avaamaan ja analysoimaan tarkemmin tavoitteiltaan ja dialogin sisällöltä, on perehtyä siihen, miksi ja miten työ sai alkunsa. Ennen kohtaamispaikan perustamista käydyt keskustelut, koetut haasteet ja onnistumiset vaikuttivat työn alkuun, sujuvuuteen ja tavoitteisiin.

Ensimmäinen merkintä ajatuksesta Euroopasta Suomen Lähetysseuran työalueena oli syntynyt jo 1970-luvulla. Vuosikymmenen aikana työtä oltiin valmisteltu ja oltiin etsitty sopivaa paikkaa työn aloittamiselle. Sopiviksi maiksi olivat muodostuneet vuosien 1981-1985 viisivuotissuunnitelman mukaan Ranska ja Länsi-Saksa. Molemmissa maissa kristinuskosta oltiin ”vieraannuttu” jo pitkälle verrattuna muihin Euroopan maihin, sekä niissä oli ollut jo suuri maahanmuuttajavähemmistö. Vielä vuoden 1986-1990 –yleisessä viisivuotissuunnitelmassa oltiin suhtauduttu kuitenkin vielä melko varovasti Euroopassa tehtävään Ftyöhön. Vuosien 1986-1990 viisivuotissuunnitelmasta löytyi laveita suunnitelmia Euroopassa aloitettavan työn varalle. Sen mukaan kasvava sekularisaatio ja ei-kristittyjen

---

⁶¹ Gunes 2018, 260.

⁶² Eccarius-Kelly 2018, 439.

⁶³ Eccarius-Kelly 2018, 444–445.

maahanmuutto asettaisivat uusia haasteita lähetystyölle ja tekisivät sen ajankohtaiseksi myös Euroopassa. Ranskassa aloitettu oli aloitettu työ jo aiemmin ja se oltiin nähty pioneerityönä, joka loisi pohjan työn kehittämiseksi ja laajentamiseksi myös muihin maihin. Saksasta ei ollut mainintaa nimellä, mutta oli puhuttu, että työtä tulisi laajentaa maihin, jossa oli ollut paljon ei-kristittyjen maahanmuuttoa. Yhteistyötä oli tarkoitus tehdä toistaiseksi ainoastaan paikallisten luterilaisten kirkkojen kanssa.⁶⁴

Lähetysseuran silloisen yhdyssihteerin Heikki Nurmisen kirjoittaman raportin Saksan työn alkuvaiheista⁶⁵ mukaan neuvottelut työn aloittamisesta oli aloitettu Baijerin kirkon lähetysten (Missionswerk der Evangelische Luterische Kirche in Bayern; myöhemmin Missionswerk) johtajan Horst Beckerin kanssa jo 1980-luvun alkupuolella. Saksan Baijerissa oli aloitettu työskentely juutalaisten keskuudessa juuri Horst Beckerin suosituksesta jo 1970-luvun puolella. Hän oli ollut tehnyt Saksassa juutalaistyötä jo pidempään. Saksan tilanteesta esiin nousi kuitenkin esiin suuri turkkilaisvähemmistö. Baijerilaisten suhteiden vuoksi työ oli luontaista aloittaa siellä ja vaihtoehtoisiksi nousivat München tai Nürnberg. Neuvotteluja käytiin Saksan kirkon kanssa Beckerin kautta vuodesta 1980 vuoteen 1988. Samana vuonna suomalaiset lähetit matkustivat Saksaan opiskelemaan kieltä, vaikka tulevaisuudennäkymät työn kannalta olivat vielä hyvin huterat. Horst Becker ja Missionswerk toimivat työn kannustajana ja tukijana alusta saakka. Ensimmäiset lähetit olivat pastori Esko Kähkönen, teologian kandidaatti Merja Kähkönen (os. Husa) sekä diakoni Päivi Peltoniemi (myöh. Weckström). Lähetit opiskelivat saksan kieltä ensin Saksassa ja tämän jälkeen vuoden ajan turkin kieltä Turkissa Izmirissä.⁶⁶

Tarvetta turkkilaisia ja saksalaisia yhdistävälle työlle Saksassa oli. Esko Kähkönen kirjoitti vuonna 1991 tehdyssä raportissa, että Berliinissä tehdyn kyselyn mukaan 40% turkkilaisista olivat tekemisissä saksalaisten kanssa vain harvoin ja jopa 6% eivät olleet lainkaan. Puolet turkkilaisista koki, että saksalaiset olivat ulkomaalaisvihamielisiä. Turkkilaiset kokivat saksalaiset huonoilta puoliltaan etäisiksi, itsekkäiksi ja eristäytyneiksi. Liittotasavallan tuottama kysely osoitti turkkilaisten tuntemaan vihamielisyyden todenmukaisuuden, sillä puolet saksalaisista, erityisesti kouluttamaton ja vanhempi väestö, luokiteltiin sen mukaan ulkomaalaisvihamielisiksi. Kyselyiden mukaan turkkilaisten toive olisi muodostaa hyvä suhde saksalaisiin. Samoin monet saksalaisista suhtautuivat sinänsä myönteisesti ulkomaalaisiin tutustumiseen ja pitivät omia tietojaan ulkomaalaisista Saksassa

---

⁶⁴ Viisivuotissuunnitelman muistioita ja luonnoksia 1986-1990, ruotsink. 12 ja suomenk. 14. Dfc 1, Suomen Lähetysseuran (SLS) arkisto.

⁶⁵ *SLS:n Saksan turkkilaistyön alkuvaihe*, Heikki Nurminen. 8.4.1.1, SLS arkisto.

riittämättöminä. Vihamielisyys ei ollut avointa, vaikkakin jännite saksalaisten ja ulkomaalaisten välillä oli selvä.⁶⁷

Lähetysseuran tekemä työ kohtasi Baijerissa vastustusta ja ristiriitaisia mielipiteitä. Esko Kähkönen esitteli Saksan työn suunnitelmia ja tavoitteita helmikuussa 1990 Münchenissä Baijerin kirkon asettaman Islam-työryhmän kanssa käydyssä kokouksessa. Beckerin yllätykseksi työryhmä, sekä erityisesti yksi islamvaltuutetuista tohtori Herman Vorländer vastustivat työtä vahvasti. Hän näki, että Saksan kirkon ulkomaalaisiin kohdentuvan työn tulisi tavoitella ainoastaan naapurisovun luomista ja ylläpitoa, ei missään nimessä lähetystyötä. Hän suhtautui hyvin varovaisesti ajatukseen lähetyksestä muslimien keskuudessa. Hänen mukaansa jyrkät muslimiryhmät voisivat ryhtyä vastustamaan työtä ja näin romahduttaa kaikki aiemmin luodut suhteet Saksan kirkon kanssa. Vorländer kieltäytyikin ottamasta työtä vastaan vastuualueellaan Münchenissä. Hän vaati myös, että työlle saataisiin hyväksyntä kirkon johdon Kirchenratin puolesta. Myös muiden Saksan evankelisluterilaisen kirkon islam-valtuutettujen suhtautuminen käytännön missioon oli torjuva.⁶⁸ Becker piti tätä näkökulmaa yllättävänä ja hänen mukaansa se kertoi paljon Saksan kirkon tilasta poliittisesti.⁶⁹ Kirkossa ei selkeästi haluttu sekoittaa pakkaa liikaa ja erityisesti pelko siitä, että työ olisi liian evankelioivaa mietitytti vahvasti. Oli mahdollista, että luottamus rauhanomaiseen työhön muslimien kanssa ei ollut korkealla. Kirkossa ei myöskään ehkä nähty ruohonjuuritasolla tehtävän työn tärkeyttä.

Kirchenratin ratkaiseva kokous luvan saamiseksi pidettiin toukokuussa 1990. Ennen tätä SLS:n edustaja oli läsnä Missionswerkin johtokunnan kokouksessa, jonka jälkeen Gerhard Strauss, Baijerin maakirkon ekumeniasta ja lähetyksestä vastaava ylikirkkoneuvos, halusi tavata lähettejä. Yhteistyössä Straussin ja Beckerin kanssa muokattiin Kähkösen kirjoittama paperi Kirchenratille sopivaan esittämiskuntoon sekä SLS:n että Missionswerkin yhteisenä kantana. Tällöin kiinnitettiin myös huomiota siihen, että oikeanlaisen kielen käyttö olisi turkkilais- ja dialogityössä tärkeää, jotta tavoitteista uskontoteologiaan saakka oltaisiin yhtä mieltä. Tärkeä huomio paperia muotoillessa oli, että molempien tahojen mielestä pelkän sosiaalityön tekeminen ilman uskonnollista puolta muslimien keskuudessa olisi SLS:n tai Missionswerkin omien lähtökohtien peittelyä. He näkivät, että muslimeilla olisi oikeus saada

---

⁶⁶ SLS:n Saksan turkkilaistyön alkuvaihe, Heikki Nurminen. 8.4.1.1, SLS arkisto.

⁶⁷ ”Suomen Lähetysseuran työ Saksassa – tilannekartoitus ja toimintasuunnitelma 1991–1994”, 8-9. 8.4.1.1, SLS arkisto.

⁶⁸ ”Suomen Lähetysseuran työ Saksassa – tilannekartoitus ja toimintasuunnitelma 1991–1994”. 8.4.1.1, SLS arkisto.; SLS:n Saksan turkkilaistyön alkuvaihe, Heikki Nurminen. 8.4.1.1, SLS A.

⁶⁹ SLS:n Saksan turkkilaistyön alkuvaihe, Heikki Nurminen. 8.4.1.1, SLS A.

kristinuskosta kuva, jossa on hengellistä sisältöä, tietty uskonsisältö ja halutessaan kuulla näistä lisää tietoa.⁷⁰

Lähetysseuran viisivuotissuunnitelma Saksan työn vuosille 1991-1995 loi tärkeän pohjan vuonna 1993 Baijerissa virallisesti aloitettavalle työlle ja näytti Lähetysseuran tavoitteista tärkeimmät. Saksassa tehtävän työn tavoitteina nähtiin Länsi-Saksassa asuvien turkkilaisten elämään ja asemaan tutustuminen. Tärkeää olisi selvittää yhteiskunnassa vallitsevia asenteita heitä kohtaan, ja ennen kaikkea yhteisymmärryksen vahvistaminen ja vihamielisyyden välttäminen. Tavoitteeksi asetettiin myös ”kohtaamispaikan” tilojen löytäminen. Tiloissa pystyisi ylläpitämään kahvittelumahdollisuutta, lukusalia, kerhotoimintaa tai pienryhmätoimintaa. Kolmanneksi tavoitteeksi nousi kristillisen evankeliumin jakaminen turkkilaisille. Toiveena oli, että mahdollisille kiinnostuneille pystyttäisiin tarjoamaan tietoa ja mahdollisuus seurakuntayhteyteen. Tavoitteena oli siis, että turkkilaisten keskuudessa syntyisi uskoa evankeliumiin. Suunnitelmaa kirjoittaessa työn alkamista ei oltu vielä varmistettu maakirkossa. Tämän vuoksi sitä leimasi epävarmuus ja se loppui pohdintaan SLS:n suhteesta Baijerin kirkkoon. Päätettiin, että työ aloitettaisiin yhteistyössä Baijerin kirkon kanssa tai itsenäisesti, jos lupaa yhteistyöhön ei saataisi. Suunnitelmassa todettiin selvästi, että työtä vastustettiin jyrkästi ja että työtä tultaisiin tekemään vastatuulella riippumatta Baijerin kirkon päätöksestä.⁷¹

Lopulta Lähetysseura sai luvan maakirkon johtavalta virkamieselimeltä Kirchenratilta aloittaa neljän vuoden kokeilujakson muslimien parissa tehtävälle työlle kesästä 1990 alkaen. Brücken työstä tehtiin sopimus ”yhteisestä todistuspalvelusta islaminuskoisten kansalaisten parissa Nürnbergissä” kolmen yhteistyöjärjestön, Lähetysseuran, St. Johanniksen seurakunnan ja Baijerin maakirkon lähetysosaston (Missionsverket Bayern - MWB) välille. Sopimuksessa todettiin yhteiskunnallisen ja uskonnollisen tilanteen vaativan muslimien parissa tehtävän todistuspalvelun (zeugnisdienst) aloittamista. Työn ideana oli julistaa evankeliumia, palvella ja todistaa omasta uskosta. Tärkeää oli kunnioittava suhtautuminen ei-kristittyjä kohtaan, valmius kuunnella ja keskustella ja sitä kautta antaa mahdollisuus kiinnostua kristinuskosta. Lisäksi tavoitteena oli saksalaisten seurakuntien ymmärryksen kasvattaminen ulkomaalaisia ja erityisesti toisuskoisia kohtaan.⁷²

---

⁷⁰ SLS:n Saksan turkkilaistyön alkuvaihe, Heikki Nurminen. 8.4.1.1, SLS A.

⁷¹ Saksan liittotasavallan työalue. Viisivuotissuunnitelma 1991-1995. Dfc3, SLS A.

⁷² Vereinbarung über den gemeinsamen Zeugisdienst unter muslimischen Mitbürgern in Nürnberg. 1992. 8.4.1.7 SLS A.

Itse kohtaamispaikka avattiin vasta vuonna 1993, joten ennen sitä ensimmäisinä kolmena vuotena tehtiin runsaasti valmistelevaa työtä, kielten opiskelua sekä luotiin paikallisia suhteita, jotta muslimien parissa tehtävä työ voisi saada vakaamman sijan Saksan kirkon tukemana. Tavoitteena oli, ettei työtä lopetettaisi neljän vuoden kauden päätyttyä vuonna 1995. SLS:n työ alkoi Baijerin kirkon hallintoon kuuluvan Missionswerkin osana. Missionswerkillä ei itsessään ollut lupaa tehdä töitä saksalaisten muunuskontoisten kanssa, eivätkä lähetyseuran lähetit olleet näin ollen Missionswerkin työntekijöitä virallisesti. Kohtaamispaikassa tehtyä työtä pidettäisiin tarkasti silmällä ja tätä varten perustettiin tukiryhmä, joka kokoontuisi muutaman kerran vuodessa arvioimaan työtä. Ryhmän jäseninä olisivat SLS:n työntekijöiden yhteyshenkilönäkin toiminut pastori Sander, Missionswerkin islam-tuntija tohtori Seemann, sekä tulevien työyhteysseurakuntien edustajat.⁷³

2.2. ”Arkipäivässä ei kukaan puhu uskonnosta, mutta täällä saa puhua” ensimmäiset toimintavuodet 1993-1994

Brücke-Köprü, kohtaamispaikka, avattiin 31.1.1993. Brücken paikallistoimikunnan pöytäkirjassa mainittiin, että tämän kaltainen yhteistyö, jossa ulkomaalaiset lähetit tekevät yhteistyötä paikallisen kirkon ja lähetyksen kanssa oli ainutlaatuista Saksassa.⁷⁴ Brücken tavoitteena nähtiin lyhykäisyydessään mahdollisuus tarjota tila, jossa kristityt ja muslimit saisivat kohdata toisensa avoimesti.⁷⁵ Muslimilähetystyön päämääräksi asetettiin Saksan kirkon omaehtoisen muslimityön kypsyminen ja mahdollistuminen.⁷⁶ Muslimityö ei Brücken työn alkaessa kuulunut Baijerin kirkossa minkään virallisen työalan alle, eikä islamiin kohdistuvaa työntekijäpaikkaa ollut aikomuksissa perustaa. Tämä hankaloitti huomattavasti yhteistyöaikeita paikallisseurakuntien kanssa. Yhteistyö kuitenkin alkoi ja kiinnostusta aiheeseen ruohonjuuritasolla oli, sillä monien seurakuntien pastorit suhtautuivat työhön positiivissävyyteisesti, vaikkakin suurimmalta osalta seurakunnista puuttuivat voimavarat tai kiinnostus yhteistyön tekemiseen käytännössä⁷⁷

Ensimmäisessä viisivuotissuunnitelmassa kohtaamispaikan työn tavoitteita ja toivottuja kohtaamisen muotoja kuvattiin neljällä tasolla neljänä sisäkkäin olevana ympyränä. Tavoitteissa oli paljon samaa kuin SLS:n yleisessä viisivuotissuunnitelmassa, mutta

---

⁷³ Suomen Lähetyseuran työ Saksassa – tilannekartoitus ja toimintasuunnitelma 1992-1994, 8-9; 67-68. 8.4.1.1, SLS A.

⁷⁴ Örtlicher Arbeitskreis für ”Begegnungsstube mit muslimen”, 1. 8.4.1.1, SLS A.

⁷⁵ Ystäväkirje 1/93, Weckström. DAA.31 SLS A.

⁷⁶ Suomen Lähetyseuran työ Saksassa – tilannekartoitus ja toimintasuunnitelma 1992-1994, 8-9, 15. 8.4.1.1, SLS A.

⁷⁷ Suomen Lähetyseuran työ Saksassa – tilannekartoitus ja toimintasuunnitelma 1992-1994, 8-9, 14, 60-61. 8.4.1.1, SLS A.

suunnitelmat olivat tarkentuneet. Dialogin syvyys kulki renkaiden ulkoreunoilta sisäänpäin. Ensimmäinen niistä oli yleinen taso, jossa ihmisiä kohdattaisiin esimerkiksi kaduilla, kouluissa, naapurustossa tai sosiaalityön kautta. Toisella tasolla ihmiset saapuvat jo kohtaamispaikkaan. Kohtaamispaikkaan haluttiin luoda avoin tunnelma tarjoamalla turkkilaista teetä ja ostamalla sisustustavarat kirpputoreilta. Paikasta ei haluttu luoda rikkaan ja ylenkatsovan oloista, vaan rentoa yhdessäolon paikkaa, jossa tunnelmaa luotiin myös esimerkiksi orientaaleilla matoilla. Toiseen kohtaamisen tasoon listattiin myös paikan muut sävyiltään arkisemmat kohtaamisen keinot – dialogi-illat, joissa keskusteltiin uskonasioista, tietokoneen käyttöopetus, lasten kerhot, piknikit ja esimerkiksi kotikäynnit. Kolmannella tasolla keskusteltiin jo uskonasioista nimenomaan kristinuskoon liittyen. Tälle tasolle kuuluivat esimerkiksi kristinuskon peruskurssi ja ”orientaali” jumalanpalvelus. Neljäs taso ympyrässä kuvasi henkilökohtaisen uskon toteutumista käytännössä, kasteen ottamista ja elävän uskon syntymistä.⁷⁸

Brücken ensimmäinen työvuosi sujui toimintakertomuksen mukaan yllättävän hyvin. Vastaanotto oli suurimmaksi osaksi ollut myönteinen. Erityisen onnistuneena pidettiin kävijämääriä, kohtaamisia ja julkisuutta. Esko Kähkönen kuvaili, että paikan ensimmäinen vuosi oli ollut ”sadonkorjuuaikaa, osittain jopa juhlaa”.⁷⁹ Toiminta paikassa koostui avoimien ovien illoista, keskustelu- ja opintopiireistä, teemallisista keskusteluilloista, naistyöstä, erilaisista juhlista sekä kesäaikaan erilaisista retkistä ja piknikeistä. Lapsille yritettiin järjestää säännöllistä kerhotoimintaa, mutta paikalle ei saapunut lapsia. Ehdottomasti suosituin työmuoto olivat teemalliset keskustelut, joissa oli ollut läsnä keskimäärin 25 henkeä, puolet muslimeja ja puolet kristittyjä. Myös erilaiset juhlat, kuten muun muassa joulujuhla, olivat suosittuja.⁸⁰ Työ oli lähettien henkilökohtaisten toimintakertomusten perusteella hyvin käytännönläheistä. Turkkilaisia kohdattiin avointen ovien illoissa, ompelua harjoitellessa, tarjoiluja juhliin valmistellessa ja keskusteluissa. Kaikki lähetit mainitsivat muodostaneensa jo henkilökohtaisia suhteita muutamien turkkilaisten kanssa. Työtä kuvailtiin ”uomia etsivänä” ja haasteellisena, mutta hyvin palkitsevana.⁸¹ Henkilökohtaiset suhteet nähtiin ratkaisevana tekijänä ihmisten kutsumisessa Siltaan. Kun lähetit vierailivat jo tuttuja turkkilaisten luona, pystyivät he kutsumaan siellä tapaamiaan ihmisiä mukaan.⁸²

⁷⁸ ”Suomen Lähetyseuran työ Saksassa – tilannekartoitus ja toimintasuunnitelma 1992–1994”, 8-9. 8.4.1.1. SLS A.

⁷⁹ Toimintakertomus 1993. 8.4.1.4. SLS A.

⁸⁰ Toimintakertomus 1993. 8.4.1.4. SLS A.

⁸¹ Toimintakertomus 1993. 8.4.1.4. SLS A.

⁸² Ystäväkirje 1/93; Rundbrev 1/93, Weckström 1992-1994. DAA.31 SLS A.

Lähetit kuvailivat Brückeä ensisijaisesti kohtaamispaikkana. Tärkeää oli, että jokainen, muslimi tai kristitty, sai tasapuolisesti mahdollisuuden keskusteluun osallistumiseen. Toiminta haluttiin pitää mahdollisimman avoimena, jotta jokaiselle kävijälle olisi selvää, että työtä tehtiin lähetysjärjestön ja paikalliskirkon puolesta.⁸³ Vaikka työtä tehtiin kristillisen todistuspalvelun kautta, annettiin muslimillekin aina mahdollisuus kertoa oma uskontunnustuksensa ja todistaa omasta uskostaan.⁸⁴ Kohtaamisessa pidettiin erityisen tärkeänä, että kun keskusteluilloissa kristitty henkilö pitäisi etukäteen valmistellun puheenvuoron, pitäisi hän erityisesti todistuksen omasta henkilökohtaisesta uskostaan. Ongelmana aikaisemmissa saksalaisissa dialogiyrityksissä nähtiin se, että kristitty osapuoli oli tyytynyt vain pinnallisempaan kulttuuriseen keskusteluun tai vain itse oppimaan lisää islamista. Tärkeänä nähtiin, että dialogissa kerrottaisiin avoimesti omasta uskosta sekä muslimien että kristittyjen puolelta. Brücken ei haluttu muodostuvan vain informaation jakamisen paikaksi, vaan aidosti dialogin mahdollistavaksi paikaksi.

Brückestä kirjoitettiin monenlaisissa erilaisissa lehdissä, sekä läheteistä tehtiin radiohaastatteluja. Lehtiartikkeleissa luotiin kuvaa kristittyjen ja muslimien yhteistoiminnallisesta paikasta. Sinänsä lähettien mielessä oli hyvä, että lehdet puhuivat rauhanomaisesta kohtaamisesta, mutta uskontojen välille haluttiin kuitenkin luoda selkeä ero, sillä Brückellä oli kuitenkin selkeästi kristillinen tausta. Positiivinen kohtaaminen oli paikan päätavoitteita ja hyvä arvo sinänsä, mutta selvänä pidettiin kuitenkin, että kristinuskon ja islamin välisessä yhteisymmärryksessä ja yhteistoiminnassa on rajansa ja realiteettinsa, ehkä ankaratkin sellaiset.⁸⁵ Raja vedettiin muun muassa muslimien ja kristittyjen yhteisen rukoushetken järjestämiseen. Muslimeille annettiin luonnollisesti kuitenkin mahdollisuus henkilökohtaiseen rukoukseen, jos heidän rukousaikansa sattui kohdalle Brückellä ollessa.⁸⁶

Pohdinnan aiheena oli myös dialogin suhde lähetystyöhön. Lähetit pohtivat, että teologista pohdintaa aiheesta voisi jatkaa loputtomiin, mutta käytännön työn kannalta eron tekeminen niiden välillä oli epäolennaista. Tärkeintä olisi, ettei keskustelua ja työn luonnetta ohjattaisi systemaattisesti nimenomaan kristinuskon opinkysymyksiin. Toisaalta tärkeää oli pitää mielessä, etteivät mitkään Brücken tapahtumat lähetystyön alla tehtynä olleet arvoneutraaleja.⁸⁷ Tässä näkyi myös todistuspalveluun kuuluva tausta-ajatus siitä, että tilaa oli annettava paitsi kristityille, myös muslimille, avoimeen ja rehelliseen todistukseen

---

⁸³ *Toimintakertomus 1993*. 8.4.1.4. SLS A.

⁸⁴ Ystäväkirje 5.3.1993, Kähkönen. DAA.16 SLS A.

⁸⁵ *Kohtaamispaikka "Brücke-Köprün" ensimmäiset puoli vuotta*, 1-2. Esko Kähkönen. 8.4.1.1. SLS A.

⁸⁶ *¾ vuoden raportti Brücke-Köprün toiminnasta johtoryhmälle* (Käännös). Esko Kähkönen. 8.4.1.1. SLS A.

⁸⁷ *¾ vuoden raportti Brücke-Köprün toiminnasta johtoryhmälle* (Käännös). Esko Kähkönen. 8.4.1.1. SLS A.

uskostaan. Brücke halusi kuitenkin olla rehdisti kristitty, paikan taustan peittelyä lähetit pitivät selkeästi huonona ajatuksena.

Merja Kähkönen pohti omia tuntemuksiaan ”evankeliumin julistajana” ystäväkirjeessä keväältä 1995. Hän pohti, ettei mikään ystävyys voisi syntyä, jos toisella olisi taka-ajatuksia ja halu vaikuttaa toisen maailmankatsomukseen, kun sopiva hetki koittaa. Hän kirjoitti ”Arvostan ystävääni niin paljon, että annan hänen tehdä aloitteen. Olen kyllä aina valmis antamaan todistuksen uskostani, eli kertomaan mitä kristinuskko minulle merkitsee ja keskustelemaan uskoon liittyvistä asioista”. Hän totesi, että monesti keskustelut veivät kohti uskonkysymyksiä ja elämän ja Jumalan monimutkaisuuden ihmettelyä. Nämä ajatukset olivat hyvin linjassa todistuspalvelun ajatuksen kanssa. Lähetit näkivät tehtävänään elää kristittynä ja palvella lähimmäisiä. Erityisesti he näkivät kristittynä olemisena sen, että yrittää etsiä ihmisten luo, joihin ei tavallisesti tekisi tuttavuutta ja mahdollisesti jakaa omia uskonkokemuksia. Erityisesti Saksassa lähetit näkivät ongelmana, etteivät paikalliset ja ulkomaalaiset olleet juuri missään kontaktissa keskenään tai varsinkaan tutustuneet toisiinsa. Tätä haluttiin Brückellä olla muuttamassa.⁸⁸

Myös Esko Kähkönen pohti myös mission ja dialogin suhdetta Lähetysseurain kirjoituksessa. Hänen mukaansa kristittyjen tulisi jakaa rohkeasti omasta uskostaan keskustelussa. Olisi epäolennaista kutsuisiko tätä missioksi vai dialogiksi, sillä uskoa ei Kähkösen mukaan voisi asetta kahteen erilaiseen lokeroon. Kähkösen mukaan tärkeintä dialogissa oli, että molemmat osapuolet todella halusivat keskustella ja oppia, sekä uskalsivat olla sitä mieltä kuin olivat rohkeasti. Tarkoitus oli antaa ”mahdollisimman aito, kutsuva kristillinen todistus” ja samalla tarjota mahdollisuus samanlaiseen omaan todistukseen myös muslimeille. Kähkönen kirjoitti: ”Muslimit eivät kokemukseni mukaan odota muuta, kuin että kristityt ovat kristittyjä”.⁸⁹

Lähetit kertoivat, että ensimmäiset perheet olivat osoittaneet kiinnostusta kristinuskoon kääntymistä kohtaan, mutta lähetit tulkitsivat sen enemmän haluksi saada nopeammin oleskelulupa, sillä perheet eivät olleet olleet niin kiinnostuneita osallistumaan pidempään kasteopetukseen saadakseen kasteen.⁹⁰ Muutamien kävijöiden kanssa uskonasiat olivat nousseet keskusteluissa esille monesti. Työn koettiin olevan liian alkuvaiheessa, että varsinaisia kristinuskon kursseja tai kasteopetusta voitaisiin järjestää, mutta kiinnostuneet saivat mahdollisuuden lainata turkinkielistä Uutta testamenttia tai käydä tutustumassa

⁸⁸ Ystäväkirje 1/95, Kähkönen. Eac. 122. SLS A.

⁸⁹ Kähkönen 1994, 7–9.

⁹⁰ *Toimintakertomus 1993*. 8.4.1.4. SLS A.

jumalanpalveluselämään yhteistyöseurakunnassa. Brücken peruseriaatteena nähtiin uskonasioista käytävän keskustelun mahdollistaminen ja ennen kaikkea sen hyväksyttäväksi tekeminen. Positiivista palautetta oltiin saatu erityisesti siitä, että oltiin perustettu paikka, jossa uskonnosta on sallittua puhua.⁹¹

Kun uskonnosta keskusteltiin, nousi usein kysymykseksi se, että kristinuskon opit olivat usein ristiriidassa sen kanssa, miten saksalaisessa yhteiskunnassa monet toimivat. Keskustelut liittyvätkin usein moraalikysymyksiin. Tärkeänä lähetit näkivät sen, että pystyisivät oppimaan muslimien tavasta ajatella. Tällöin hankalissa keskusteluissa tietäisi paremmin toisen lähtökohdista ja ymmärtäisi ehkä, miksi he kysyvät sellaisia kysymyksiä kuin kysyvät.⁹²

Vuoden aikana Kurdistanin työväenpuolueen (*Partiya Karkerên Kurdistan* PKK) iskuja kohdistui myös Nürnbergiin ja osaan turkkilaisista liikkeistä myös lähellä Brückeä. Tämä nostatti keskustelua avoimissa illoissa näistä tapahtumista ja väkivallasta yleensä. Yhden iskun jälkeisenä iltana väkivallasta keskusteltiin pitkään, ja vaikka valmiita vastauksia ei löydetty, lähetit ja muut kävijät kokivat tärkeäksi sen, että he saivat mahdollisuuden keskustella aiheesta. Hankaluuksia ja kiristynyttä ilmapiiriä Brückellä aiheutti se, että osa vakikävijöistä oli myös kurdeja, vaikka lähetit epäilivät, että kukaan heistä tuskin oli työväenpuolueen kannattaja. Ajan kuluessa ilmapiiri kuitenkin helpottui, mutta lähetit olivat huolissaan tulevasta.⁹³ Brücken asema islam-tietäjänä tuntui löytyneen nopeasti, sillä jo maaliskuussa 1994, kun PKK:n kannattajat valtasivat erään kulttuurikeskuksen ja uhkasivat räjäyttää sen, soitettiin Kähkösilte keskellä yötä ja pyydettiin neuvoa. Tilanne saatiin rauhoitettua väkivallattomasti.⁹⁴

Brücken kävijät pystyi jakamaan karkeasti kolmeen luokkaan: aktivisteihin, identiteetinetsijöihin sekä eksistenssinrakentajiin. Aktivistit olivat useimmiten nuoria muslimimiehiä, joille Brücke oli tapa päästä jakamaan omasta uskosta ja toteuttamaan julistustehtävää. Identiteetinetsijät osoittivat kiinnostusta avoimeen keskusteluun eri katsomuksista. He keskustelivat kriittisesti niin omasta kuin toisistakin katsomuksista ja olivat valmiita kyseenalaistamaan kypsästi omaa maailmankatsomustaan. Eksistenssinrakentajat tulivat Brückelle konkreettisen ongelman, asunnonhaun tai oleskeluluvan kanssa. Heistä monet halusivat lainata Raamattua, videoita tai muuta kristinuskoon liittyvää. Nämä olivat usein edellä mainittuja kääntymyksestä kiinnostuneita perheitä. Suurin osa heistä halusi myös

---

⁹¹ Kohtaamispaikka ”Brücke-Köprün” ensimmäiset puoli vuotta. Esko Kähkönen. 8.4.1.1. SLS A.

⁹² Ystäväkirje 2/93. Weckström. DAA.31 SLS A.

⁹³ Ystäväkirje 4/93; Rundbrev 4/93. Weckström. DAA.31 SLS A.

avoimesti hakea yhteyttä, mutta ”aitoa kiinnostusta” kristinuskoa kohtaan ei ollut Kähkösen mukaan mainittavasti.⁹⁵

Yhteydet paikallisiin toimijoihin olivat pääsääntöisesti positiivissävytteisiä. Paikka sai runsaasti huomiota paikallislehdistössä, jossa kirjoitettiin parikymmentä artikkelia useimmiten otsikoilla ”Saksan ensimmäinen kristittyjen ja muslimien kohtaamispaikka avattu” tai ”Suomalaiset kristityt kutsuvat turkkilaisia muslimeja ja saksalaisia kristittyjä keskusteluihin”. Yhteydet Baijerin luterilaiseen kirkkoon pidettiin pitkälti Brücken työtä valvomaan perustetun paikallistyöryhmän (ÖAK) kautta. Työtä esiteltiin muun muassa paikallisissa seurakunnissa, kirkollisilla naistenpäivillä sekä Baijerin kirkon Islam-komissiolle, jonka työskentelyyn lähetti Esko Kähkönen alkoi osallistua vakituisesti vuoden 1993 aikana.⁹⁶

Yhteyksiä paikallisiin muslimiyhteisöihin pidettiin yllä ja heiltä saatiin positiivista palautetta työstä. Keskuksen avaaminen ja toiminnan saaminen käyntiin käytännön tasolla vaikutti sulattavan epäilyksiä monilta suunnilta. Nürnbergin seurakuntien lähetyssihteerejä ei vielääkään saatu osallistumaan virallisiin tilaisuuksiin Brückellä, vaikkakin he olivat käyneet tutustumassa kohtaamispaikan toimintaan.⁹⁷ Toisaalta mainittiin, että yhteydet Nürnbergin dekanaattiin olivat lämmenneet huomattavasti muutaman vuoden takaisista. Tunnelmaa dekanaatin vierailulla Brückellä kuvailtiin jopa ”sydämelliseksi ja innostuneeksi”. Kähkönen arvioi, että vastoinikäymisistä huolimatta dekanaatti koki, että Brücke otti uskaliaasti vastaan haasteen tehdä töitä vaikeassa ilmapiirissä, joka ympäröi Saksan maahanmuutto- ja ulkomaalaistilannetta.⁹⁸ Yhteydet eivät kuitenkaan pysyneet yllä täysin ilman vaivaa positiivisesta palautteesta huolimatta. Tavoite parantaa yhteyksiä paikallisseurakuntiin siis eteni, mutta hitaasti.

Erityisenä huolenaiheena lähetit pitivät saksalaisten kristittyjen vähäistä osallistumista tapahtumiin. Tämä harmitti myös keskusteluissa mukana olleita muslimeja. Toimintakertomuksessa lähetit oletivat kynnysen olevan korkea tutustua ja kohdata ulkomaalaisia ja eri tavoin uskovia käytännössä. Yksi paikan tavoitteista oli lisätä tietoisuutta turkkilaisista ja islamista saksalaisten keskuudessa, joten kristittyjen määrän kasvamisen eteen aiottaisiin nähdä vaivaa. Paikallisseurakuntien kanssa tehtävä yhteistyö olisi looginen paikka aloittaa. Toimintakertomus kertoi myös, että saksalaisten kynnystä osallistua tapahtumiin

---

⁹⁴ Ystäväkirje maaliskuu 1994. Kähkönen. DAA.16 SLS A.

⁹⁵ ¾ vuoden raportti *Brücke-Köprün toiminnasta johtoryhmälle* (Käännös). Esko Kähkönen. 8.4.1.1. SLS A.

⁹⁶ *Toimintakertomus 1993*. 8.4.1.4. SLS A.

⁹⁷ *Toimintakertomus 1993*. 8.4.1.4. SLS A.

⁹⁸ *Kohtaamispaikka ”Brücke-Köprün” ensimmäiset puoli vuotta*. Esko Kähkönen. 8.4.1.1. SLS A.

saattoi nostaa se, että kyseessä ei ollut ”eksoottinen raportointi” vaan avoin kohtaamistilanne.⁹⁹ Turkkilaiset olivat vielä 1990-luvulla monella tavalla vieraita saksalaisessa yhteiskunnassa. Puolin ja toisin avoin kohtaamistilanne oli jännittävää ja erityisesti kielitaidon puutteen voisi kuvitella vaikuttaneen tuntemattomien kohtaamisen kynnyksen kasvuun.

Toimintakertomuksessa otettiin kantaa myös yllä mainitun Suomen Lähetysseuran (SLS) viisivuotissuunnitelman 1991-1995 toteutumiseen. Lähetit onnistuivat luomaan työlle hyvän tietopohja, sekä kartoittamaan kontekstia, jossa työtä tehtiin, laajasti. Työ pyrki edelleen lähentämään saksalaisia ja turkkilaisia, sekä välittämään oikealaista tietoa islamista kristityille, sekä toisin päin. Sen sijaan työmuodoista jouduttiin hylkäämään kotikäyntien tekeminen lähes kokonaan ja kokonaan sosiaalityö, sekä katuevankeliointi. Ne eivät istuneet saksalaiseen yhteiskuntaan tai Baijerin kirkon asettamiin reunaehtoihin. Lähetit näkivät työn päämääränä sen laajentuminen ja mahdollisen leviämisen muihin maakirkkoihin. Toiveena oli, että Lähetysseura siirtyisi jossakin vaiheessa antamaan konsulttiapua uusille perustetuille kohtaamispaikoille.¹⁰⁰

Selvää oli, että SLS:n työ Brückellä toimi vakaalla hengellisellä pohjalla. Läheteilta vaadittiin vahvaa hengellistä kompetenssia ja kykyä todistaa omasta uskostaan. Kuitenkin dialogissa osapuolet pyrkivät aitoon avoimuuteen ja keskusteluun. Kahden uskonnon väliseen tasa-arvoon paikka pyrki monin keinoin – tarjoamalla molemmille edustajille mahdollisuuden valmisteluihin puheenvuoroihin, tarjoamalla materiaalia molemmista uskonnoista, sekä luomalla kodin kaltaisen ympäristön ja ilmapiirin, jossa oli osia molemmista kulttuureista. Tämän rinnalla SLS oli kuitenkin avoimesti kristillinen järjestö, eikä missionaarista ulottuvuutta yritetty piilotella. Tavoitteena oli, että jokainen sai tulla ja mennä, kuten halusi. Aiemmin kuvatun kohtaamisen tasojen ympyröistä neljästä kohtaamisen tasosta Brückellä liikuttiin lähinnä kahdella ensimmäisellä. Tämä tarkoitti, että työssä pysyttiin perinteisen uskontodialogin raameissa ja keskusteltiin neutraalisti, yrittäen ymmärtää toista. Kahdelle sisemmälle kohtaamisen tasolle liikuttiin ja mahdollisuus tutustua kristinuskoon tarkemmin annettiin vain keskustelukumppanin aloitteesta.

Brücken toisen ja kolmannen vuoden aikana toimintaa saatiin vakiinnutettua ja työntekijät pystyivät paremmin näkemään millaisissa puitteissa ja millaisella laajuudella työssä tulisi toimia myös tulevaisuudessa. Kähkösen mukaan alkuaikojen kireä tilanne oli haihtunut, ja työtä oli pystynyt tekemään positiivisessa ilmapiirissä. Kävijämäärät olivat pysyneet suunnilleen ennallaan ja niihin oltiin pääsääntöisesti tyytyväisiä. Tapahtumissa kävi

---

⁹⁹ *Toimintakertomus 1993*. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁰⁰ *Toimintakertomus 1993*. 4. 8.4.1.4. SLS A.

15-40 ihmistä, ja keskukselle oli jo muodostunut jonkinlainen vakinainen kävijäkunta, jossa oli sekä kristittyjä että muslimeja.¹⁰¹

Kiinnostus Brückellä tehtyä työtä kohtaan oli voimissaan myös paikallisseurakunnissa, vaikka virallisena yhteistyötahona toimikin vasta yksi, St.Johanniksen seurakunta, joka oli ollut alusta asti mukana toiminnassa. Seurakunnat olivat pyytäneet Brücken työntekijöitä puhumaan kristittyjen ja muslimien välisestä kohtaamisesta. Yleisesti yhteistyö muidenkin saksalaisten kumppanien kanssa näytti valoisalta. Erityisesti yhteistyökumppanina toimi St. Johanniksen kirkkoherra Walter Lupp, sekä työtä alkuvaiheessa vahvasti vastustanut Baijerin maakirkon lähetysjohtaja Herman Vorländer. Esko Kähkösen mukaan tärkeänä tavoitteena edelleen tultaisiin pitämään työn siirtymistä saksalaisille.¹⁰² Hyvin paikallissuhteiden ylläpito ja laajentaminen olisivat siis tärkeä osa tätä siirtymää. Vuoden 1994 tammikuussa pidetyssä lähettikokouksessa pohdittiin, miten työtä voisi laajentaa kohtaamispaikan ulkopuolelle ja vahvistaa suhteita eri yhteistyötahoihin. Yhteistyön luonnolliseksi muodoksi työntekijät pohtivat nuorisotyötä, yhteisiä korttelijuhlia tai grilli-iltoja.¹⁰³ Tehdyt esitykset olivat hyvin käytännönläheisiä ja tavoittelivat ensisijaisesti ruohonjuuritason yhteistyötä ja yhteyksien syntyä seurakuntalaisten ja turkkilaisten välille.

Lupp ja Vorländer matkustivat myös Esko Kähkösen mukana Suomeen vuonna 1994. Suomessa pidettiin tällöin kolmen yhteistyötahon, Suomen Lähetysseuran, Baijerin kirkon Missionswerkin ja St. Johanniksen seurakunnan, vuosittainen kokous kohtaamispaikan työstä ja tulevaisuudesta. Kokous keskusteli muun muassa St. Johanniksen tulevia seurakuntavaaleja, jossa valittaisiin uudet ”kirkon vanhimmat”, eli seurakunnan ylin päättävä elin.¹⁰⁴ Lupp toi esiin, että tavalliselle seurakuntalaiselle ei ollut selvää, että kirkon missio ja dialogin käyminen muslimien kanssa oli tärkeää ylipäänsä. Heille tulisi siis pystyä perustelemaan Brücken työn tärkeyttä perusteellisesti. Jotta seurakuntalaisten ja uuden seurakunnan vanhimpien kanssa yhteistyö sujuisi ja jatkuisi, tulisi tehdä paljon tiedotusta Brücken työstä, jotta seurakuntalaiset ymmärtäisivät paremmin, mistä siinä on kyse. Tämä olisi tärkeää myös, jotta työ voitaisiin siirtää tulevaisuudessa kokonaan saksalaisten tehtäväksi. Lupp huomautti kuitenkin, että Baijerin maakirkon tasolla Brücken työ oli edelleen täysin hyväksyttyä, vaikka seurakuntien tasolla ymmärrystä voisi vielä lisätä. Kokous totesi vielä, että SLS:n, Missionswerkin ja St. Johanniksen seurakunnan välille tehty yhteistyösopimus päättyisi vuoden 1995 kesäkuussa, mutta sopimusta haluttiin jatkaa. Suuria muutoksia

---

¹⁰¹ *Toimintakertomus 1994. 8.4.1.4, SLS A.; Toimintakertomus 1995. 8.4.1.4, SLS A.*

¹⁰² *Toimintakertomus 1994. 8.4.1.4, SLS A.*

¹⁰³ *Lähettikokous pöytäkirja 17–18.1.1994. 8.4.1.1, SLS A.*

vanhoihin sopimusehtoihin tarvittu.¹⁰⁵ Sopimuksen loppuun lisättiin ainoastaan, että sopimus jatkuisi samanlaisena, kunnes joku yhteistyökumppaneista toisin ilmoittaisi.¹⁰⁶ Tämä oli suuri luottamuksen osoitus työn jatkuvuudelle, tärkeydelle ja yhteistyön merkityksellisyydelle.

Pastori Walter Lupp toi Suomessa pidetyssä kokouksessa esiin ongelmia, joita liittyi muslimien kanssa tehtyyn työhön. Monet toimintaan osallistuvat muslimit ottivat oman uskonsa ja rukouksen hyvin tosissaan. Walter Lupp totesi, että tämä vaatisi myös kristityiltä, että he ottaisivat oman uskonsa ja rukouksen tosissaan. Muslimien kanssa työskentelyssä kokous piti tärkeänä, että työntekijät pystyisivät näyttämään kristillisen uskon kokonaisvaltaista vaikutusta elämäänsä. He näkivät, että islam muistutti sekularisoitumassa olevaa läntistä maailmaa kokonaisvaltaisen uskonelämän tärkeydestä.¹⁰⁷

Myös Esko Kähkönen kertoi kokemuksistaan kristillisen uskon korostamisen tärkeydestä. Arkisessa tilanteessa ihmisiä kohdatessa eivät korostuneet dialogi tai missio, vaan keskustelut johtivat useimmiten arjen hankaluuksiin, oleskelulupaan, elämään, työttömyyteen tai yksinäisyyteen. Toisinaan keskustelu kuitenkin ajautui uskontoon ja elämän tarkoitukseen. Tällöin olisi tärkeää, että kristitty keskustelukumppani olisi uskollinen uskolleen. Kähkönen kertoi, että eräs imaami oli halunnut vakuuttua hänen uskonsa pitävyydestä. Hän kuvaili tällaista kyselyä hyvin tyypillisenä. Hän kommentoi, että tärkeää olisikin, että muslimien kanssa keskustelisi pappien lisäksi myös maallikoita, jotka haluaisivat todistaa omasta uskostaan.¹⁰⁸ Lähetti Stefan Weckström kirjoitti suhteestaan islamiin:

Se mikä kaikkein eniten kannustaa on se, että kokee olevansa tekemässä työtä, joka on todella tärkeää. Mitä enemmän tässä olen, sitä selvemmäksi minulle tulee se tosiasia, että vain käymällä tällaisia keskusteluja ruohonjuuritasolla voidaan pohjustaa tukevaisuutta Euroopassa. Islam on tullut tänne Eurooppaan jäädäkseen. Meidän kristittyjen on pakko huomata tämä. Mielestäni monien piirtämät kauhukuvat Eurooppaa valloittavasta islamista eivät tarvitsisi olla muuta kuin herätyskello meille kristityille. Usein käydessäni seurakunnissa minulta kysytään, miten voimme estää islamin voittokulun. Tähän vastaan aina: olemalla kristittyjä. Minulle kauhukuva on suolaton kristinusko, eikä eletty islam.¹⁰⁹

Brückellä nähtiin, että järkevä vastaus islaminuskoisten määrän kasvuun Euroopassa ei olisi pelätä tai muutoin lietsoa islamofobiaa. Tärkeää olisi avata keskustelu ja keskustelussa uskaltaa olla rohkeasti kristitty. Kun molemmat osapuolet seisoisivat sanojensa ja arvojensa takana kuitenkin avoimena kuuntelemaan ja oppimaan, saataisiin aikaan hedelmällistä tulosta.

Myös Esko Kähkönen kirjoitti samasta aiheesta lehtiartikkelissa Suomen Lähetysseuran otsikolla ”Eurooppalainen kohtaa muslimin pelko sydämessä”. Osan

---

¹⁰⁴ Engl. Church elders

¹⁰⁵ Joint Board meeting 21.10.1994. 8.4.1.1, SLS A.

¹⁰⁶ Vereinbarung über den gemeinsamen Zeugisdienst unter muslimischen Mitbürgern in Nürnberg. 1992 ja 1995. 8.4.1.7 SLS A.

¹⁰⁷ Joint Board meeting 21.10.1994. 8.4.1.1, SLS A.

¹⁰⁸ Joint Board meeting 21.10.1994. 8.4.1.1, SLS A.

saksalaisista ja kristityistä mielestä Brücken kaltaisessa paikassakin tulisi jakaa enemmän vain kansanperinnettä ja välttää uskonkysymyksistä puhumista, jotta muslimit ja kristityt eivät päätyisi riitelemään. Moni kristitty pelkäsi myös muslimien olevan keskustelussa liian voimakkaita, ”tunnissahan ne meidät käännättävät”, eräs seurakuntalainen oli sanonut. Islamin kritiikki kristinuskoa kohtaan kohdistui Kähkösen mukaan kristinuskon sisäisiin riitakohtiin, kuten kolminaisuusoppiin tai seksuaalimoraaliin. Kähkönen muistutti, että dialogikeskustelu saattoi paljastaa keskustelijan oman uskon heikot kohdat ja asettaa haavoittuvaiseen asemaan. Muslimi oli usein vaativa keskustelukumppani ja vaati rohkeutta, mutta tätä rohkeutta kristityille tulisi saada lisää ja heikentyvää kristillistä identiteettiä vahvistaa. Nuoret muslimit Saksassa alkoivat kiinnostua oman uskonsa määrittämisestä myös muualla yhteiskunnassa kuin moskeijoissa. Eurooppalainen islam saattoi monella tavalla olla jopa tiedostavampaa ja konservatiivisempaa kuin islamin kanta-alueella. Tähän muutokseen yritettiin vastata Brückellä ja haluttiin kutsua kristittyjä kertomaan rohkeasti uskostaan ruohonjuuritasolla sen sijaan, että ”dialogi” tapahtuisi ainoastaan kirkon johdon ja imaamien tapaamisissa. Monesti nämä viralliset tapaamiset olivat lähettien kokemuksen mukaan hydyllisyydestään huolimatta enemmän uskontojen ”esittelytilaisuuksia” kuin aitoa dialogia. Brückellä haluttiin antaa tilaa avoimelle keskustelulle.¹¹⁰

Suomessa pidetyssä johtokunnan kokouksessa islam-valtuutettu tohtori Vorländer kertoi myös, että Baijerin luterilainen kirkko oli uudistamassa lainsäädäntöään. Missionswerk oli tehnyt ehdotuksensa uudistuksesta. Baijerin kirkon yleinen mielipide oli, että lähetystyö ei ollut kovinkaan tärkeää. Missionswerkin tavoitteena sen sijaan oli, että saksalaisten suhtautuminen lähetystyöhön terminä ja asiana muuttuisi positiivisemmaksi.¹¹¹ Uusi kirkkolaki hyväksyttiin lopulta synodaalikokouksessa marraskuussa 1995. Työntekijöiden pettymykseksi kotimaan muslimityölle ei saatu virallista asemaa Baijerin kirkon lähetystyössä. Stefan Weckströmin mukaan tämä kertoi SLS:n työn aseman vaikeudesta Baijerin kirkon virallisissa yhteyksissä. Hän selitti, että edes lain valmisteluvaiheessa ei ollut keskustelua Brücken kaltaisen työn lisäämisestä kirkon toimintaan. Tilanne oli ristiriitainen, sillä Brücken toimintaan suhtauduttiin muun muassa Baijerin kirkon johdon puolesta positiivisesti, mutta virallista asemaa tai rahallista tukea ei haluttu antaa. Ekumenia ja julistusosaston vastaava kirkkoneuvos oli erikseen kieltänyt Missionswerkiä tukemasta Brückeä taloudellisesti enempää. Tämä vuoksi kyseinen neuvos

---

¹⁰⁹ Toimintakertomus 1996. 8.1.4.1. SLS A.

¹¹⁰ Kähkönen 1994, 7–9.

¹¹¹ *Joint Board meeting 21.10.1994*. 8.4.1.1, SLS A.

kutsuttiin tutustumaan Brücke. Tutustumiskierroksen aikana neuvos valitteli huonon rahallisen tilanteen estävän Brücken taloudellisen tukemisen.¹¹² Tilanne ei ollut siis suoraan Brückeä kohtaan avoimen vastustava, mutta selkeästi työtä ei haluttu osaksi Baijerin maakirkkoa. Tarkempia syitä Missionswerkin ja Baijerin maakirkon rivien välistä vastustavaan asenteeseen ei kerrottu. Selvää kuitenkin on, että työn prioriteetit olivat muulla. Kotimaassa tehtävää työtä ei nähty niin tärkeänä kuin ulkomailla tehtävää. Ja taloudellisten vaikeuksien keskellä, siitä leikattiin ensimmäisenä.

Suhteita muslimiseurakuntiin ylläpidettiin myös useita kertoja vuodessa ja suhteet pysyivät hyvinä. Aineistossa ei kerrottu vuoden 1994 kohdalla kovinkaan tarkasti muslimitahoista. Eräs imaami oli kuvaillut julkisessa paneelissa Brückellä tehtävää työtä upeaksi esimerkiksi kristittyjen ja muslimien välisestä yhteistyöstä. Muutama imaami oli käynyt myös Brückellä osallistumassa keskusteluiltaan.¹¹³ Vuonna 1995 Nürnbergin kahdeksasta moskeijasta oltiin yhteyksissä kolmeen. Kun yhden näistä imaami vaihtui, kävi uusi imaami tutustumassa Brücken toimintaan ja piti alustuksen eräässä keskusteluillalla. Kahden muun moskeijan kanssa suhteet pysyivät yllä pitkälti Brücken tapahtumissa ja keskusteluilloissa käyvien muslimien ja heidän kanssa syntyneiden henkilökohtaisten yhteyksien kautta.¹¹⁴

Ulkopuolisten tahojen kiinnostuksesta Brücken työtä kohtaan kertoi myös se, että työntekijät olivat antaneet useita haastatteluja paikallisiin lehtiin, sekä olleet mukana niin yliopistojenkin, kaupungin kuin kirkollisten tahojen järjestämissä seminaareissa, tapahtumissa ja paneeleissa. Tästä esimerkkinä esimerkiksi Päivi Weckström vieraili Nürnbergin kaupungin ja naisjärjestön ”Nainen ja islam” (Frau und Islam) - paneelissa edustamassa kristittyä naista. Esko Kähkönen ja Stefan Weckström olivat olleet esittelemässä Brücken toimintaa Nürnbergin seudun kirkkopäivillä järjestetyllä ”mahdollisuuksien torilla”.¹¹⁵ Syy ulkopuoliselle kiinnostukselle oli luultavasti se, että Saksassa ei vastaavanlaista uskonnonkseen kohtaamiseen keskittyvää toimintaa aiemmin. Brücken avaamisen aikoihin alkoi Saksassa myös uusi ulkomaalaisvihan aalto, joka nosti myös kiinnostusta mediassa ulkomaalaistyötä tekeviä kohtaan.¹¹⁶

Toimintakertomuksissa työmuodoista korostuivat keskusteluillat, joissa käytiin keskusteluja erilaisten alustusten pohjalta. Keskusteluiltoja järjestettiin naisille ja miehille

---

¹¹² Toimintakertomus 1995. 8.4.1.4, SLS A.

¹¹³ *Report on the work of the "Begegnungstube Brücke" in Nürnberg 1994*, Kähkönen, 8.4.1.1, SLS A.

¹¹⁴ Toimintakertomus 1995. 8.4.1.4, SLS A.

¹¹⁵ *Toimintakertomus 1994*. 8.4.1.4, SLS A.

¹¹⁶ Pörsti 1994, 4–6.

erikseen. Miesten illat osoittautuivat suosituimmiksi, mutta naistenkin illoissa riitti kävijöitä. Keskusteluiltojen lisäksi Brückellä järjestettiin myös esitelmäiltoja, joissa vieraaksi tulleet muslimit ja kristityt keskustelivat tarkemmista aiheista, kuten muslimien asemasta Saksassa, rukouksesta islamissa tai Raamatun tieteellisestä uskottavuudesta. Lisäksi järjestettiin iltoja, joissa tutustuttiin Raamatun ja Koraanin yhteisiin henkilöhahmoihin, mutta nämä illat eivät keränneet keskusteluiltojen tapaan suurta osallistujamäärää.¹¹⁷ Keskusteluissa tartuttiin rohkeasti monenlaisiin aiheisiin, myös sellaisiin, joissa tiedettiin tulevan esiin vastakkaisia mielipiteitä.

Kähkönen pohti poliittisten kysymysten, kuten ulkomaalaisvihan, käsittelyä Brücken keskusteluissa. Poliitikasta puhumista ei nähty paikan päätavoitteena, mutta pohdinnan aiheena oli ollut, voisiko Saksan maahanmuuttopolitiikkaan viittaavia teemoja käsitellä laajemmin keskusteluilloissa.¹¹⁸ Monet turkkilaiset kokivat hyökkäykset ulkomaalaisia vastaan turhauttavina, vaikkakin myös pelottavina. He kokivat, että ensin heiltä vietiin rooli työvoimana ja nyt ääriajattelijat uhkasivat myös heidän henkeään. Lähettien toiveena oli, että he pystyisivät toimimaan jonkinlaisena välikätenä ja sitä kautta tuomaan positiivista ilmapiiriä ja toivoa keskusteluihin.¹¹⁹

Keskusteluillat aloitettiin useimmiten alustuksella, jonka piti suurimpana osana kerroista maallikko. Lähetit näkivät tämän tärkeänä ja hyödyllisenä tapana toimia kahdesta syystä. Ensinnäkin juuri maallikoiden kutsuminen puhumaan antoi kuvan siitä, että myös eiteologit pystyivät ja saivat keskustella ja tuoda esiin mielipiteitä uskonnollisista asioista ja teemoista. Kähkösen mukaan näin työntekijät halusivat tuoda esiin erityisesti kristityille kävijöille, että Brückellä käytävän keskustelun ei ollut tarkoituskaan olla ”kovatasoista uskontodialogia”, vaan helposti lähestyttävää arkista keskustelua. Monet kristityt kävijät odottivat helposti ”kovatasoisempaa” teologista dialogia kuin muslimikävijät. Toiseksi maallikoiden avaukset olivat useimmiten yksinkertaisia, avoimia ja sydämellisiä. Heidän avauksensa avasivat näin myös sen tyyppistä keskustelua, johon kaikkien halukkaiden oli helppo osallistua. Ongelmaksi muodostui kuitenkin, että iltoihin halusi osallistua paljon enemmän muslimeja kristittyihin verrattuna. Henkilökunta pois lukien suhde oli epätasaisimmillaan 30 muslimia viittä kristittyä kohtaan.¹²⁰

Nämä keskusteluillat, juhlat, sekä talon avoimet ovet keräsivät suurimmat osanottajamäärät. Eniten kehitettävää oli erityisesti lapsi- ja nuorisotyössä, joiden

---

¹¹⁷ *Toimintakertomus 1995*. 8.4.1.4, SLS A.

¹¹⁸ *Report on the work of the "Begegnungsstube Brücke" in Nürnberg 1994*, Kähkönen, 8.4.1.1, SLS A.

¹¹⁹ Ystäväkirje syyskuu 1993. Kähkönen. DAA. 16. SLS A.

osanottajamäärät olivat hyvin pieniä, vain muutamia lapsia per kerta. Kähkönen kirjoitti, että lapsityön tulevaisuus jäisi vielä avoimeksi. Lapsityöstä ja erityisesti poikatyöstä vastannut Stefan Weckström aikoi kokeilla tehdä töitä muun muassa paikallisen NMKY:n, sekä partiolaisten kanssa, mutta vuoden 1995 aikana selvisi, ettei tämä onnistuisi. Lapsille järjestettiin myös leikki- ja urheilupäiviä erityisesti koulujen loma-aikaan, mutta osallistujamäärät jäivät melko pieniksi.¹²¹

Kaiken kaikkiaan keskusteluilloista huolimatta työssä korostui arjessa ja arkisten asioiden, kuten kotikäyntien, ompeluiltojen ja ruoan laitton lomassa käyty dialogi. Esimerkiksi naistenilloissa kokoonnuttiin erityisen teeman ympärillä ainoastaan kerran kuukaudessa. Brückellä avustettiin myös oikeanlaisen sosiaaliavun piiriin löytämisessä, sekä muissa käytännön elämän asioissa.¹²²

Esko Kähkönen arvioi raportissaan Brücken yhteistyötahojen johtoryhmälle Brücken saavutettavuutta, imagoa ja paikkaa saksalaisessa yhteiskunnassa. Kähkönen piti toiminnan keskittymistä yhteen toimintakeskukseen sekä vahvuutena että heikkoutena. Joillekin Brückelle saapumisen kynnys voi olla liian korkea, mutta toisaalta kynnystä ei voinut ajatella madaltaa luopumalla ”kristityn keskuksen” tittelistä. Vahvuus yksittäisessä paikassa, jolla oli selkeä imago, oli se, että he jotka uskaltautuivat paikalle, halusivat todella tulla juuri Brückelle. Brücken ja Lähetysseuran työn ytimessä oli ajatus missiosta ja todistuspalvelusta, joten mikäli kristillisen uskon esiin tuomisesta luovuttaisiin, ei paikka täyttäisi enää tärkeintä tehtäväänsä. Muslimiyhteiskunnat näkivät Brücken myös ensisijaisesti kristittynä paikkana. Osa saksalaisista tahoista vaikutti haluavan nähdä Brücken mieluummin turkkilaisten keskuudessa jo ennestään työtä tekevien ”kulttuuritalojen” kaltaisena kuin uskontoon keskittyvänä paikkana. Moni ulkopuolinen taho piti Brücken toimintaa kuitenkin hyvänä ja paikan imago oli yleisesti positiivinen.¹²³ Työ sai paljon kiitosta paikallisten keskuudessa. Monet kommentoivat, että ”Arkipäivässä ei kukaan puhu uskonnosta, mutta täällä saa puhua”. Monille muslimille oli vaikeaa ymmärtää, ettei lähetystyöllä Brückellä tarkoiteta väkivaltaa, vaan rauhanomaista todistamista. Esko Kähkönen kirjoittaakin: ”Ajatelkaapa millainen trauma muslimien sielussa elää vuosisatoja vanhoista tapahtumista, ristiretkistä sun muusta. Jos paikkamme voisi olla useammalle edes todistamassa siitä, että kristityt eivät aio pahaa muslimille, niin siinäkin olisi jo yksi tehtävä täyttynyt”.¹²⁴

---

¹²⁰ *Report on the work of the "Begegnungsstube Brücke" in Nürnberg 1994.* Kähkönen. 8.4.1.1. SLS A.

¹²¹ *Toimintakertomus 1994.* 8.4.1.4, SLS A.; *Toimintakertomus 1995.* 8.4.1.4. SLS A.

¹²² *Toimintakertomus 1994.* 8.4.1.4. SLS A.

¹²³ *Report on the work of the "Begegnungsstube Brücke" in Nürnberg 1994.* Kähkönen. 8.4.1.1. SLS A.

¹²⁴ Ystäväkirje 17.5.93. Kähkönen. DAA. 16 SLS A.

Kaiken kaikkiaan Brücke koettiin selkeästi saksalaisessa yhteiskunnassa tarpeelliseksi. Kähkönen kirjoitti raporttinsa lopuksi: ”Pidän erään seurakuntalaisen minulle kerran sanomaa aika lohduttavana: ’Mielestäni jokaisessa paikassa, jossa on moskeija, pitäisi olla myös Silta’.”¹²⁵ Kaiken kaikkiaan ensimmäiset kolme työvuotta loppuivat siis positiivisiin tunnelmiin. Myös Stefan Weckström kirjoitti vuoden 1995 toimintakertomuksen lopussa, katsovansa tulevaisuuteen valoisin mielin. Hänen mukaansa muslimit olivat osoittaneet haluavansa tutustua kristittyihin, siitä huolimatta oliko heillä tarkoituksena oman uskon välittäminen vai oikea tahto ymmärtää ja kuulla kristinuskosta. Pysyvämpiä yhteyksiä muslimeihin oltiin siis jo saatu luotua ja työlle luotua perusraamit.¹²⁶

3. Työ vakiintuu, mutta etsii uusia suuntia

3.1 ”*Vanhalle pohjalle rakentaen uutta etsimässä*”

Vuoden 1995 jälkeen Brückellä olivat edessä työntekijämuutokset, sillä Esko ja Merja Kähkönen lapsineen palasivat Suomeen kesäkuussa 1995 ja heidän tilallaan aloittivat vuoden 1996 alussa pastori Ilkka Mäkinen ja ravitsemusterapeutti Ulla Mäkinen. Weckströmien kausi päättyi ja paluu Suomeen koitti kesällä 1997. Vuoden 1997 alussa heidän tilalleen alueelle saapui myös kolmas lähettipari, teologit Jukka ja Tiina Reinikainen perheineen.¹²⁷

Weckströmit olivat lomalla Suomessa alkuvuoden 1996. Tämä johti siihen, että Mäkitset aloittivat työnsä tuntemattomalla maaperällä ilman toisten suomalaisten apua. Tätä muutosta paikkaamaan palkattiin Brücken työtä hoitamaan Brücken ensimmäinen saksalainen työntekijä sairaanhoitaja Elsbeth Niebler, joka osasi puhua turkin kieltä. Tapahtumia kohtaamispaikassa jouduttiin vähentämään Weckströmien poissaolon ja Mäkisten työn alkuajan ajaksi. Toiminta keskusteluiltoineen, juhlineen ja kerhoineen jatkui Weckströmien paluun jälkeen normaalisti. Kävijämääristä ei toimintakertomuksissa kerrottu, joten on perusteltua olettaa, että ne säilyivät suurin piirtein ennallaan. Muslimit kävivät tapahtumissa ja keskusteluilloissa edelleen kristittyjä innokkaammin.¹²⁸ Positiivista oli, että tämä Weckströmien poissaolo pakotti löytämään uusia vapaaehtoisia, jotta ohjelma saatiin pidettyä vauhdissa.¹²⁹

---

¹²⁵ ”Quite comforting i find the word, that a member of one church congregation once said to me: ’ I find, that every place, that has a mosque, should have bridge also”. *Report on the work of the ”Begegnungstube Brücke” in Nürnberg 1994*. Kähkönen. 8.4.1.1. SLS A.

¹²⁶ *Toimintakertomus 1995*. 8.4.1.4. SLS A.

¹²⁷ *Toimintakertomus 1995*, 8.4.1.4. SLS A.; *Toimintakertomus 1996*. 8.4.1.4. SLS A.

¹²⁸ *Toimintakertomus 1996*.8.4.1.4. SLS A.

¹²⁹ Ystäväkirje 1/96 Weckström. Eac.128. SLS A.

Ilkka Mäkinen kuvaili vuoden 1996 toimintakertomuksessa Brückelle työntekijöiden työlle valitsemia avainalueita. Ensimmäisenä avainalueena oli ”työntekijätiimi, sen tehtävät, erilaisiin tilanteisiin varautuminen ja työnjako”. Toisena alueena ”yhteyksien luominen Nürnbergin alueen seurakuntiin” ja kolmantena ”yhteyksien luominen ulkomaalais- ja islamilaisjärjestöihin”. Saksassa toimi runsaasti turkkilaisperäisiä järjestöjä ja muslimiseurakuntia, jotka kokosivat toimintaansa suuren osan turkkilaisväestöstä. Yhteydet näihin paikkoihin jäivät kuitenkin vielä lyhyiksi työntekijöiden sairastelun, opiskelukiireiden, sekä kohtaamispaikan arjen hoitamisen vuoksi.¹³⁰

Työntekijöiden varustamisessa tehtävään keskeiseksi kysymykseksi nousi kielitaito – niin saksan kuin turkin kielessä. Erityisesti juuri työnsä aloittaneet Mäkitset kamppailivat riittävän kielitaidon omaksumisen kanssa. Heillä ei ollut samalla tavalla pitkää aloitusjaksoa ja kielenopettelu-aikaa Brücken työn alkuun laittaneiden lähettien tapaan, vaan Mäkisten täytyi omaksua ja aloittaa työ huomattavasti heitä nopeammin. Suhteita paikallisiin seurakuntiin työntekijät kasvattivat osallistumalla itse lähempänä olevien seurakuntien toimintaan.¹³¹ Perehdytysvaiheen lyhyys ja sopeutumisen hitaus erityisesti kielitaidon vuoksi nousivat selkeäksi teemaksi Mäkisten ja Reinikaisten kauden alkuajoille. Se myös ajoi heidät pohtimaan työn tavoitteita, saavutuksia ja työskentelytapoja uudelleen.

Stefan Weckström kirjoitti vuoden 1996 toimintakertomuksessa tunnelmiaan Baijerin kirkon asenteita kohtaan. Yhteydet olivat pysyneet Weckströmin mukaan hyvinä ja yhteistyötahot pitivät työtä tärkeänä ja työtapoja toimivina. Keskustelut työn liittämistä virallisesti osaksi Baijerin kirkkoa tuntuivat kuitenkin jäävän kiinni raha-asioihin tai resurssikysymyksiin, eivätkä olleet Brücken jo neljän työvuoden aikana edenneet. Weckström allekirjoittikin toimintakertomuksensa ”Nürnbergissä ilolla ja suhteellisuudentajuansa menettämättä (toivoen) työtään jatkava Stefan Weckström”.¹³²

Ulla Mäkinen kuvaili vuoden 1997 toimintakertomuksessa kulunutta vuotta ”uudistusten sumaksi”. Saksan valtio uudisti sosiaalipolitiikkaansa, kansalaisuuslakejaan, sairausvakuutustaan ja eläkejärjestelmäänsä. Brückellä tämä tarkoitti turkkilaisten kanssa käytäviä keskusteluja kansalaisuudesta, terveydenhuollosta ja kaksoiskansalaisuuden mahdollisuudesta sekä vanhempien että lasten kohdalla. Kansalaisuuskysymykset painoutuivat entisestään, koska Saksan poliittinen suhde Turkkiin huononi, kun Saksa asettui virallisesti vastustamaan Turkin EU-jäsenyyttä. Samaan aikaan Turkissa kurdien vastainen toiminta

---

¹³⁰ *Toimintakertomus 1996*. 8.4.1.4. SLS A.

¹³¹ *Toimintakertomus 1996*. 8.4.1.4. SLS A.

¹³² *Toimintakertomus 1996*. 8.4.1.4. SLS A.

kiihtyi ja suuri määrä heistä pakeni maasta myös Saksaan. Lisää epävakautta ulkomaalaisten asemaan Saksassa toi oikeistoradikalismin nousu niin Saksassa kuin muuallakin Euroopassa. Kohun aiheutti muun muassa tunnetun uusnatsin Manfred Roederin luento Saksan puolustusvoimien sotilasakatemiassa.¹³³

Vuoden 1997 toimintakertomus esitteli jälleen työn kolmen avainalueen kautta, jotka olivat: Muslimien kohtaaminen, Seurakunnat ja kirkon missio, Työntekijöiden hengellinen ja henkinen hyvinvointi. Edellisestä vuodesta avainalueisiin oli siis vaihtunut ”yhteyden pitämisestä muslimiseurakuntiin” ”muslimien kohtaamiseksi”. Avainalueiden muutos toi mukaan käsittelyyn selkeämmin myös Brückellä tehtävän kohtaamistyön. Muslimeja kohdattiin nimenomaisesti enemmän juuri Brüucken omassa työssä ja yhteyksien pitäminen muslimijärjestöihin jäi vähäisemmäksi. Isa- ja Dianet -moskeijoihin tehtiin vierailuja ja lisäksi muutamien muiden moskeijoihin tilaisuuksiin osallistui joukko Brückeltä muutamia kertoja.¹³⁴ Näistä yhteyksistä ei kerrottu paljoakaan lisää ja toiminta tuntui työntekijävaihdosten vuoksi keskittyvän edelleen vahvasti toimintakeskuksen oman toiminnan ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Erityisesti kielitaidon karttuminen vei aikaa ja resurssit keskitettiin tarkemmin Brückeeseen itseensä.

Brücke muutti vuonna 1997 vanhoista tiloista uusiin, kun vanhan tilan vuokrasopimus loppui yllättäen. Uusi paikka löytyi vaivattomasti alueelta, jossa asukkaista noin 50% on ulkomaalaisia ja iso osa myös turkkilaisia. Työ keskuksella jatkui tavalliseen tapaan keskustelujen, tee-iltojen, avoimien ovien ja perhetyön merkeissä. Kävijämäärät pysyivät suurin piirtein samanlaisina kuin aiempina vuosina, mutta ensimmäistä kertaa kristittyjen ja muslimien osallistujamäärät oltiin saatu suurin piirtein tasapainoon. Mäkinen mainitsi, että työntekijät iloitsivat siitä, että vanhat ”ystävät”, eli kävijät olivat löytäneet myös uusiin tiloihin.¹³⁵

Edistysaskelia työ otti nais- ja lapsityössä. Suuri syy näihin edistysaskeliin oli se, että naispuolisista työntekijöistä Niebler osasi puhua turkkia. Miestyö ja suhteet moskeijoihin polkivat paikallaan osittain juuri miestyöntekijöiden turkinkielen puutteen vuoksi. Naisten keskusteluilloissa oli säännöllisesti kävijöitä, ja vanhat kävijät olivat tuoneet mukanaan uusia.¹³⁶

Naistenilloissa tilanne kurdien ja turkkilaisten välillä nousi jälleen pinnalle. Osa kävijöistä oli taustaltaan kurdeja ja vuoden aikana oli selvinnyt, että osa Brückellä käyvistä

---

¹³³ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹³⁴ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹³⁵ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

turkkilaismiehistä ei olisi halunnut päästää vaimojaan osallistumaan Brücken naisille järjestettävään toimintaan siellä käyvien kurdinaisten vuoksi.¹³⁷ Ulla Mäkinen pohti kurdikysymystä myös henkilökohtaisessa toimintakertomuksessaan erään kotikäynnillä kohtaamansa perheen kautta. Perhe kertoi avoimesti kannattavansa Kurdistanin valtion perustamista ja olevansa Turkin valtiota vastaan. Heiltä löytyi sissisotaa Turkia vastaan käyvän Kurdistanin työväenpuolueen PKK:n kirjallisuutta. Perheen lapsilla oli erilaisia arpia, kuten palovammoja ja Mäkinen kertoi, että he esittelivät niitä ylpeinä. Mäkinen pohti, haluaisiko sen kaltaiseen perheeseen mennä enää käymään tulevaisuudessa. Mäkinen kirjoittaa: ”Kun meitä (Brückeä) on syytetty kurdimielisyydestä, kynnys mennä tällaiseen perheeseen nousee entisestään, vaikka toisaalta minusta tuntuu, että pitäisi mennä.”¹³⁸ Vuonna 1998 mainittiin erikseen vielä, että Brückestä oli muodostunut erään tietyn kurdisuvun kokoontumispaikka. Mäkisen mukaan suku tai ”klaani” oli kurdeille hyvin tärkeä ja sosiaalinen piiri rajoittui helposti siihen. Tämä kävijäkunta ei kuitenkaan edustanut hyvin koko Nürnbergiläisiä kurdeja, saati turkkilaisia tai muslimeja.¹³⁹ Lähetit toivoivat, että tämä ei estäisi tulevaisuudessa kaikenlaisia ihmisiä saapumasta Brückelle. He eivät halunneet leimaantua vain tietyn ihmisryhmän paikaksi.

Huomionarvoista oli, että eräs kurdiperhe kastettiin elokuussa 1997. Ulla Mäkinen kertoi, että Päivi Weckström ehti, yhdessä Heidelbergissä asuvan Kansanlähetyksen lähetti Risto Soramiehen kanssa, järjestää perheelle turkinkielisen kasteopetuksen. Perhe löysi kasteen jälkeen myös säännöllisen seurakuntayhteyden paikallisseurakunnassa. Ilmeisesti kastettu perhe ei kuitenkaan jäänyt osaksi Brücken toimintaa, ja hämäräksi jäi, miten muut kurdit tai turkkilaiset kasteeseen suhtautuivat, vaikka mainittiinkin, että perheen lähipiiri suhtautui kasteeseen positiivisesti.¹⁴⁰

Monien turkkilaisten elämää varjosti Saksassa jatkuva pelko työttömyydestä, elämänhallinnan menettämisestä ja vieraassa yhteiskunnassa asumisesta. Erityisesti naisilla, jotka olivat eronneet miehestään, oli läsnä jatkuvasti pelko siitä, jatkuuko oleskelulupa Saksassa ja riittävätkö rahat elämiseen tai lasten ylläpitoon. Mäki set kokivat pystyvänsä jakamaan vierauden tunnetta, kun vieraassa yhteiskunnassa opetteli kieltä eikä kuulunut joukkoon. Suomalaisilla läheteillä EU-kansalaisuus, kouluttautuneisuus ja länsimaalaisuus auttoivat kuitenkin integroitumaan. Monesti lähetit pohtivatkin erityisesti ”Kuinka pystymme

---

¹³⁶ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹³⁷ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹³⁸ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹³⁹ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁴⁰ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

kohtaamaan pelon ja vastaamaan siihen?”¹⁴¹ Moninaisten ongelmien kohtaamiseen ei läheteistä aina tuntunut riittävän kielitaitoa tai kokemusta. Maahanmuuttoon, integroitumiseen ja perheisiin liittyvät ongelmat olivat jatkuvasti läsnä Brücken keskusteluissa.

Toisen avainalueen, yhteyden muodostamisen lähiseurakuntiin, osalta kiinnostus oli selkeästi heräämässä myös seurakuntien puolella muslimien parissa tehtävää työtä kohtaan, koska muslimien ja kristittyjen kävijöiden määrät olivat löytäneet paremman tasapainon. Yhteydet paikallisseurakuntiin eivät juuri muuttuneet, ja toiminta keskittyi enemmän juuri Brücken toiminnan omaksumiseen ja kehittämiseen. Suunta oli kuitenkin ylöspäin ja Brückelle syntyi vielä pieni, mutta säännöllisesti toimintaan osallistuva yksittäisten kristittyjen joukko. Brücken tiloissa toimi säännöllisesti Nürnbergin suomalainen seurakunta ja kokoontui rukouspiiri, jossa rukoiltiin muslimimaailman puolesta. Uudet yhteydet eivät kuitenkaan jääneet täysin muodostumatta, vaan Saksan *ulko- ja sisälähetys* (*Äussere und Innere Mission*) pyysi Brücken mukaan kokoukseensa ja ilmaisi halunsa tukea työtä. Missionswerkin Becker kirjoitti suosituskirjeen ja edesauttoi yhteyden syntymistä.¹⁴²

Myös Missionswerkin suhtautuminen työhön jatkui positiivisena ja työtä esiteltiin laajemmin koko Baijerin kirkon lähetyksestä vastaaville papeille ja maallikoille. Brückeä esiteltiin Missionswerkin 25-vuotisjuhlassa. Esitykset saivat kiitosta ja myönteisen vastaanoton, mutta taloudellinen tuki ei edelleenkään ollut mahdollista.¹⁴³ Brücken paikalliskomitean jäsen vaihtui, kun pastori Sanders lähti Ukrainaan työhön. Hänen tilalleen tuli pastori Müller, joka osoittautui aktiiviseksi yhteydenpitäjäksi ja suhtautui Brücken työhön positiivisesti. Hän pyysi muun muassa Ulla Mäkisen ja Elsbeth Nieblerin esittelemään Brücken työtä Neuendettelsauhin lähetyiskonferenssiin. Konferenssin esitys sai aikaan paljon positiivista palautetta ja kiinnostusta myös jälkeenpäin.¹⁴⁴

St. Johanniksen seurakunnan kirkkoherra pastori Lupp oli ideoinut yhdessä Brücken työtä valvovan paikalliskomitean (ÖAK) kanssa järjestelmällisempää seurakuntien lähestymistä. Lupp ideoi, että Brückeä voisi mainostaa paikkana, jossa voisi oppia lisää tietoa islamista. Ilkka Mäkinen pohti kuitenkin, tulisiko Brückeä mainostaa ihmisille esittelemällä islamia vai Brücken työtä ja kokemuksia islamista.¹⁴⁵ Tämä idea tuntui riitelevän alussa tehtyjen Brücken tavoitteiden kanssa, joiden mukaan keskuksen tarkoituksena ei olisi ainoastaan jakaa tietoa vaan avata keskustelua ja edistää oikeaa tutustumista myös

---

¹⁴¹ Kiertokirje 3/97 Mäkinen. Eac.133. SLS A.

¹⁴² Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁴³ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁴⁴ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁴⁵ Toimintakertomus 1997 8.4.1.4. SLS A.

henkilökohtaisesti toisen uskonnon edustajiin. Joka tapauksessa tiedon tarve muslimien kanssa tehtävästä yhteistyöstä oli Nürnbergissä kasvava ja asiantuntijuus kristillisen kirkon sisällä vielä harvinaista.

Vuoden 1997 kolmannen avainalueen, työntekijöiden hengellisen ja henkisen hyvinvoinnin osalta tärkeimmäksi kaikkia työntekijöitä koskevaksi kysymykseksi nousivat kielitaito ja pystyvyys. Kun työntekijät olivat vaihtuneet kokonaan lyhyen aikavälin sisällä, oli kielitaito kaikilla suomalaisilla työntekijöillä vasta syntymässä ja kasvamassa. Erityisesti turkin kielen taito lepäsi saksalaisen työntekijän Elsbeth Nieblerin harteilla. Kaikki työntekijät osallistuivat saksan kielen kursseille ja Ilkka Mäkinen myös turkin kielen kurssille. Kaikki työntekijät kokivat kielitaidon puutteen keskeisenä haasteena työssä ja pitivät Nieblerin mahdollisuutta tulkata välttämättömyytenä. Työntekijät suhtautuivat kuitenkin positiivisesti kielitaidon kasvuun tulevaisuudessa ja kokivat oppineensa paljon epäonnistumisista huolimatta. Turkin kielen osaaminen nähtiin kuitenkin välttämättömyytenä tulevaisuudessa.¹⁴⁶

Vahviten turkin kielen osaamisen puute vaikutti suhteisiin muslimijärjestöihin. Yhteyttä heihin pidettiin lähinnä saksantaitoisen Medina –yhdistyksen kautta, joka kykeni hoitamaan tulkkausta imaamien ja Brücken miespuolisten työntekijöiden välillä. Ilkka Mäkinen pohti, että tämä johtaisi pitkittyessään helposti siihen, että Medina saisi yhtenä yhdistyksenä sanella, ketkä muslimit ovat yhteydessä ja dialogissa Brücken kanssa ja ketkä eivät. Tämän muuttamiseksi ja vastapainoksi lähetit ajattelivat, että yhteyksiä turkin kielen avulla tulisi yrittää luoda myös muihin islamilaisiin kulttuurikeskuksiin.¹⁴⁷

Työhön varustautuminen ei tuntunut työntekijöistä riittävältä muutenkaan kuin kielitaidon osalta. Vaikka Weckströmit olivat paikalla puolet vuodesta, muutti Brücke heti heidän lähtönsä jälkeen uusiin tiloihin ja toiminta piti järjestää uudelleen. Lisäksi uuden vuokrasopimuksen solmimisessa ja vanhan irtisanomisajan toteutumisessa oli ongelmia, jotka johtivat taloudellisiin tappioihin ja saivat työntekijät kokemaan epäonnistumista työn ylläpidossa ja kielitaidossa. Brücken työn johtajaksi nimetty Ilkka Mäkinen kirjoitti kokoavasti, että hän oli kokenut tiimin vastaavana työntekijänä toimimisen haastavana. Valmistautumisaika oli ollut liian lyhyt, samaan hetkeen oli sattunut muutto, eivätkä tiimin sisäiset työnkuvat olleet aina tuntuneet selkeiltä. Brücken muutto vei työntekijöiltä valtavasti energiaa ja tämänkin vuoksi työ keskittyi enemmän Brücken omaan toimintaan. Työn

---

¹⁴⁶ Toimintakertomus 1999. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁴⁷ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

avainalueista ainoastaan muslimien kohtaamiseen itse kohtaamispaikassa vaikutti riittävän tarpeeksi energiaa.¹⁴⁸

Kaiken kaikkiaan vuosien 1995-1997 aikana käytiin läpi joukko suuria muutoksia ja sitä leimasi uuteen sopeutuminen ja työhön mukautuminen, myös riittämättömyyden tunne. Työntekijät vaihtuivat kokonaan, työhön saatiin mukaan ensimmäinen kokonaikainen saksalainen, toimitilat vaihtuivat ja työn pohjimmaisista tavoitteita saavutettiin ensimmäisen perheen kasteen kautta. Tiina Reinikainen allekirjoittikin vuoden 1997 toimintakertomuksensa ”vanhalle pohjalle uutta etsimässä”¹⁴⁹. Ajatus kertoi siitä, että työtä ei pystytty jatkamaan kuin viestinviejä edellisiltä läheteiltä, vaan vanhalle olemassa olevalle työn rakenteelle tuli rakentaa uudestaan. Kehityksen ja uuden löytämisen halu oli kova ja tunnelma lähtökohtaisesti toiveikas. Ottaen huomioon, että turkkilaisten henkilökohtaisen kristillisen uskon löytämien oli työn lopullisten tavoitteiden keskiössä, pureuduttiin perheen kasteeseen hyvin vähän ainakin toimintakertomustasolla. Selvää siis oli, ettei kasteella haluttu retostella työn onnistumisena, vaan vain iloita kastetun perheen puolesta ja jatkaa työtä eteenpäin.

3.2 Brücken tavoitteita pohditaan uudelleen

Saksan poliittinen tilanne jatkoi kehittymistään myös seuraavina vuosina. Muun muassa vuoden 1998 maapäivävaaleissa suurta voittoa tekivät äärioikeistolaiset, jotka saivat 13% äänistä. Erityisen huolestuttavana Ulla Mäkinen piti sitä, että alle 30-vuotiaista jopa 27% äänesti vaaleissa äärioikeistoa. Äärioikeistolaisuus oli kaiken kaikkiaan kasvussa koko Saksassa noin 7% vuosivauhtia.¹⁵⁰ Ulkomaalaistyössä Saksan tilanteessa tärkeä kysymys oli edelleen huononeva työllisyystilanne. Työllisyys oli lähtenyt hitaaseen kasvuun, mutta Nürnbergissä työttömiä oli edelleen 10,3%. Turkkilaisten, joita oli Saksassa noin 2,1 miljoonaa, tilanne työllisyyden ja koulutuksen saralla ei ollut helppo. Yli puolet ulkomaalaistaustaisista, joista suuri osa on turkkilaisia, jotka hakivat koulupaikkaa, eivät sitä saaneet. Saksalaisesta väestöstä sama luku oli vain 25%.¹⁵¹

Turkkilaisten integroituminen yhteiskuntaan oli Ulla Mäkisen mukaan edelleen hyvin vajavaista, mutta Saksan valtio yritti edistää integroitumista vuoden aikana muutamilla tavoilla. Uusi hallitus otti ohjelmaansa kaksoiskansalaisuuden sallimisen ja kansalaisuuden saamisen helpottamisen, vaikka mitään konkreettista ei vielä tehty. Lisäksi liittopäivillä

---

¹⁴⁸ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁴⁹ Toimintakertomus 1997. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁵⁰ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁵¹ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

ehdotettiin, että Saksan Islamneuvostoon kuuluvat islamilaiset yhdyskunnat voitaisiin tunnustaa julkisoikeudellisiksi yhteisöiksi, jolloin islaminopetusta saataisiin kouluihin yksityisten koraanikoulujen sijaan. Päättäjiä huolestutti muun muassa näiden koraanikoulujen koulujen hyvin turkkilaismielinen opetus. Ikävän esimerkin saksalaisen yhteiskunnan asenteista islamia kohtaan antoi kuitenkin tapaus, jossa musliminaista ei valittu opettajaksi, sillä hän käytti päähuivia. Huivi nähtiin poliittisen suvaitsemattomuuden merkinä, eikä sitä pidetty sopivana opettajan viranhaltijalle.¹⁵²

Arkipäivän työ Brückellä säilyi vielä melko samanlaisena kuin työn alkuaikoina. Paikassa järjestettiin muun muassa avoimia iltoja, dialogi-iltoja, naisten keskusteluiltoja ja ”kello viiden tee” – nimistä tapahtumaa. Uutuutena Brückellä alettiin pitää saksan tunteja halukkaille turkkilaisille. Eri tapahtumat kokosivat paikalle melko tasapuolisesti muslimeja ja kristittyjä. Vuoden 1998 toimintakertomuksessa eriteltiin hyvin myös Brücken päätavoitteen, todistuspalvelun, kautta kristinuskoon kutsumiseen tähtäävää työtä. Brückellä järjestettiin raamattupiiriä, turkkilais-saksalaisia jumalanpalveluksia, joiden osana oli myös pyhäkoulua lapsille, sekä jatkettiin kirkkovuoden mukaisten juhlien pitämistä. Erityisen onnistuneena kohtaamisen kannalta Mäkinen piti joulujuhlaa, joka oltiin aloitettu yhteisellä jumalanpalveluksella.¹⁵³ Toisena uutuutena oli Tiina Reinikaisen, saksalaisen pappiskokelas Müllerin ja turkkilaisen rouva Tüysüzin aloittama naistenpiiri, jonka nimeksi muodostui myöhemmin ”käsi kädessä”.¹⁵⁴ Naistenpiiri kokoontui muun muassa tekemään käsitöitä, askartelemaan ja maalaamaan kerätäkseen rahaa turkkilaisten katulasten hyväksi. Erityisenä tapahtumana naistenpiiri järjesti kerran muotinäytöksen, johon ei päässyt paikalle kuin naisia. Ulla Mäkinen mukaan tilaisuus oli ainutlaatuinen ja ”vaatteet ja värit olivat kauniita eikä naisellisuutta kyllä puuttunut, vaikka paljasta pintaa ei näytetty”.¹⁵⁵

Työn ohessa lähetit pääsivät tutustumaan turkkilaisten kulttuuriin monin tavoin. He pohtivat vieraan kulttuurin ymmärtämistä ja erilaisuuden kanssa työn tekemistä. Mäki set kuvailivat kiertokirjeessä turkkilaisen kulttuurin erityispiirteitä, joita olivat huomanneet vuosien saatossa. Mäkinen kuvasi myös omaa kokemustaan vieraan kulttuurin kohtaamisesta:

Kohtaamme päivittäin turkkilaisen tavan ajatella ja arvottaa asioita. Opettelemme ymmärtämään sitä ja yritämme toimia heille hyväksyttävällä tavalla. Joskus opettelu tapahtuu kantapäänkin kautta, vaikka esimerkiksi monet mainitsemistamme turkkilaisuuteen liittyvistä asioista ovat kristillisiäkin hyveitä. Heprealaiskirjeessä meitä kehoitetaan veljesrakkauteen, vieraanvaraisuuteen ja luottamukseen (Hepr. 13:12.5b-) Opetellaan sitä!¹⁵⁶

¹⁵² Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁵³ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁵⁴ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁵⁵ Kiertokirje 1/1998. Mäkinen. Eac. 135. SLS A.

¹⁵⁶ Kiertokirje 3/1998. Mäkinen. Eac. 137. SLS A.

Turkkilaisia voisi heidän mukaansa kuvailla luonnonlapseuden, vieraanvaraisuuden ja yhteisöllisyyden kautta. Toisaalta olennainen osa kulttuuria oli myös miesten ja naisten maailman erottaminen. Miehet hoitavat usein enemmän kodin ulkopuolisia ja naiset kodin sisäisiä asioita. Poikkeuksena tähän olivat häät, jolloin miehet hoitivat ruoan ja tarjoilun ja naiset saivat istua ja nauttia juhlasta rauhassa. Luonnonlapseudella tarkoitettiin tiettyä rentoutta – osoitteet, kartat ja tarkkuus eivät olleet pääosassa turkkilaisten kanssa työskennellessä. Tärkeintä esimerkiksi juhlissa oli yhdessä oleminen, eivät täydelliset juhlat. Vieraanvaraisuus näkyi etenkin juhlissa, ja aina saavuttaessa turkkilaiseen kotiin ruokaa ja juomaa tarjottiin heti. Yhteisöllisyydessä korostuvat yhteiset juuret, uskonto tai politiikka – esimerkiksi hääjuhliin saattoi osallistua myös hääparille tuntemattomia samalla alueella asuvia turkkilaisia.¹⁵⁷ Muutaman kerran myös Brücken työntekijöitä kutsuttiin kylään ystävien ystävien luokse tai osallistumaan tuntemattoman pariskunnan häihin. Kulttuurin osa oli, että mukana tuotiin ystäviä.¹⁵⁸ Tällainen yhteisöllisyys korostui luultavasti Saksaan muuttaneiden turkkilaisten keskuudessa. Yhteinen tausta yhdisti uudessa kotimaassa.

Vuoden aikana järjestettiin monenlaisia keskusteluiltoja. Esimerkkinä keskustelujen aiheista oli ”uskonnollinen ja kansallinen identiteetti”-ilta, jossa keskusteltiin siitä, kuinka syyrialainen kristitty ja saksalainen muslimi näkivät oman uskontonsa suhteessa kansalliseen identiteettiinsä. Mielenkiintoisia keskusteluja syntyi, kun kulttuuritaustat käännettiin ikään kuin päinvastoin – yleensä Lähi-idästä tuleva oli muslimi ja toisinpäin. Hyvänä dialogimallina nähtiin edelleen tapa, jossa keskusteluja alusti ja johti yksi kristitty ja yksi muslimi. Haasteita mukaan toi, että kristityt ja muslimit ajattelivat monista uskonnon perusasioista hyvin eri tavoin. Erilaiset käsitykset olivat niin pyhän kirjan arvovallasta kuin perisynnistä. Tämän lisäksi Brückelle kaivattiin lisää edustusta monenlaisista islamin suuntauksista ja kristillisistä ajattelutavoista.¹⁵⁹

Muslimien ja kristittyjen ajatteluerot näkyivät myös esimerkiksi keskusteluillassa, jonka aiheena oli ”uskon epäileminen”. Sinne ei saapunut paikalle yhtäkään muslimia. Lopulta sattumalta paikalle saapunut muslimi kertoi, että uskon epäileminen on muslimille lähtökohtaisesti huono asia ja sitä tulisi välttää kaikin keinoin. Keskustelun teemaa ei siis oltu valittu parhaalla mahdollisella tavalla. Kristinuskoon kuului luonnollisena osana

---

¹⁵⁷ Kiertokirje 3/1998. Mäkinen. Eac. 137. SLS A.

¹⁵⁸ Ystäväkirje 4/98. Reinikainen. Eac. 137. SLS A.

¹⁵⁹ Ystäväkirje 1/1998 Reinikainen. Eac. 135. SLS A.

etsiminen ja epäily, mutta muslimin kannalta epäily ei ollut sopivaa. Keskusteluillan teema oli luultavasti liian negatiivinen, eikä muslimoja saapunut tämän vuoksi paikalle.¹⁶⁰

Mielenkiintoista oli, että nyt työ oli toimintakertomuksessa eroteltu selkeästi niihin osiin, jotka olivat olleet nähtävissä työn alusta lähtien – todistukseen ja kutsumiseen liittyviin ja kristittyjen ja muslimien välisen ymmärryksen lisääviin. Tällä erotuksella mission ja dialogin välinen ristiriita työssä vaikutti hälvenevän, vaikka ei toimintakertomuksenkaan mukaan työn lopullista tavoitetta voi tietenkään irrottaa mistään tehtävästä työstä ja todistuspalvelu oli läsnä kaikessa toiminnassa. Lähetit kaipasivat muutosta työn jäsentämisessä ja työmuodoissa, mutta selkeitä suunnitelmia ei tehty. Erityisesti avoimet illat eivät kaikkien mielestä tuntuneet mielekkäiltä paikoilta tehdä kohtaamistyötä. Etenkin miestyön puolesta avoimet illat olivat tuloksettomia, ja ne toimivat paremmin perhetyön ja lapsityön alustana.¹⁶¹

Tällainen tarve työn tavoitteiden selkiyttämiseksi niin työntekijöiden kuin SLS:n johdon puolesta oli vahvasti läsnä kaikissa toimintakertomuksissa. Työntekijöiden toiveena olisi saada selkeä visio SLS:n tekemästä työstä sekularisoituvassa ja uskonnollisesti myös monimuotoistuvassa Euroopassa. Työntekijöiden näkökulmasta painetta pitäisi lisätä myös saksalaisten toimijoiden, kuten Missionswerkin, suuntaan ottaa taloudellista ja käytännönkin vastuuta hiljalleen Brücken työssä, sillä suomalaiset eivät olisi tekemässä sitä ikuisesti. Neuvottelut paikalliskirkon kanssa vaikuttivat tämän toiveen perusteella pysyvän paikallaan. Myös työn lähetysteologialle kaivattiin tarkempaa pohdintaa ja mahdollisesti apua erilliseltä lähetysteologilta Euroopan uskonnollisen moninaisuuden luomien ongelmien ratkaisemiseen.

¹⁶²

Työntekijätiimi koki vuoden aikana erimielisyyksiä tavasta tehdä työtä, työn tavoitteista ja Brücken toiminnan kehittämisestä. Arki toimi, mutta lähettien mielestä tavoitteita tuli selkeyttää, jotta työssä päästäisiin eteenpäin. Toimintakertomuksissa puhuttivat nyt työn tavoitteet, teologia ja tarkoitus. Jokaisen työntekijän mielestä työn dokumentoinnin tulisi olla parempaa ja tavoitteiden selkeämmät. Tärkeäksi nähtiin, että myös johdon tasolla mietittäisiin, ”mitä, kuinka kauan, kuka, miten ja millä resursseilla” työtä tehtäisiin. Erityisesti työn teologisia perusteita tulisi pohtia säännöllisesti ja tarkemmin.¹⁶³ Samaa palautetta työn tavoitteiden tarkennuksesta tuli myös pastori Luppilta. Hän pohti, että Brücken tulisi alkaa

---

¹⁶⁰ Ystäväkirje 4/1998 Reinikainen. Eac. 137. SLS A.

¹⁶¹ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁶² Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁶³ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

toimia enemmän sisältäpäin, jotta ei toteutettaisi kaikkia ulkoa tulevia impulsseja ja päädyttäisi tekemään ”kaikille kaikkea” ilman terävää ja selkeää päämäärää työlle.¹⁶⁴

Brücken tavoitteena oli ollut alusta saakka, että neljä seurakuntaa ottaisi muslimien kanssa tehtävän työn tosissaan vuoteen 2000 mennessä. Vuonna 1998 yhteistyötä tehtiin kuuden seurakunnan – St. Johanniksen, yhteistyötä tekevän ”kolmiyhteisten”¹⁶⁵ seurakunnan St. Markuksen, St. Leonhardin ja Würzeldorfin, sekä reformoidun St. Marthan seurakunnan kanssa. Tavoitteen onnistumiseksi kolmen näistä pitäisi ryhtyä vahvempaan yhteistyöhön St. Johanniksen lisäksi. Brücke sijaitsi kolmikannan seurakunnan alueella, joten mahdollisuudet osallistua kolmen keskimmäisen seurakunnan toimintaan olisivat hyvät.¹⁶⁶

Suhteita solmittiin pääsääntöisesti tekemällä seurakuntaharjoitteluita eri seurakunnissa. Harjoittelu oli myös tapa oppia kieltä ja oppia ymmärtämään saksalaista kirkollista elämää ja saada seurakunnan edustajia ja seurakuntalaisia innostumaan Brücken toiminnasta.¹⁶⁷ Harjoittelun avulla lähetit loivat tärkeitä henkilökohtaisia kontakteja, jotka saattaisivat mahdollistaa tulevaisuuden yhteistyötä.¹⁶⁸ St. Leonhardin seurakunnassa alettiin järjestää turkkilais-saksalaista naisten ryhmää ja muistakin näistä kolmesta käytiin Brücken dialogi-illoissa keskustelemassa ja alustamassakin sekä käynyt erilaisia ryhmiä tutustumassa Brücken toimintaan.¹⁶⁹ Toiminta ja yhteyksien löytämien keskuksen ulkopuoleltakin tuntui ottaneen harppauksia eteenpäin edellisen vuoden vaikeuksista. Mäkinen kirjoitti:

Mielestäni meillä on hyvä alku Brücken työn sitomiselle seurakuntien elämään ja seurakuntien mielenkiinnon herättämiselle. Tehtävämme tulisi vastaisuudessa olla yhteyksien syventäminen ja impulssien antaminen uusille seurakunnille.¹⁷⁰

Työntekijöitä kutsuttiin entiseen tapaan luennoimaan, saarnaamaan ja esittelemään Brücken toimintaa muun muassa kirkkopäivien yhteydessä ”kohtaamisen torilla”, lähettien kotiseurakunnassa ja muualla. Esittelyt otettiin hyvin vastaan ja ihmiset halusivat oppia Brückellä tehtävästä työstä.¹⁷¹

Ilkka Mäkinen kertoikin työn johtajana keskittyneensä erityisesti raivaamaan avoimempia suhteita kohti Brücken ulkopuolisia tahoja. Vuonna 1998 uusia yhteyksiä muodostettiin ”5-6 moskeijaan ja 3-4 islamilaiseen järjestöön.” Yhteyksien vahvuus ei ainakaan kaikkiin ollut suurta, mutta ainakin uusia yhteyksiä oli. Takapakkia otettiin kuitenkin

¹⁶⁴ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁶⁵ *Dreieingkeit

¹⁶⁶ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4 SLS A.

¹⁶⁷ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4 SLS A.

¹⁶⁸ Ystäväkirje 2/98, Reinikainen. Eac. 137. SLS A.

¹⁶⁹ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4 SLS A.

¹⁷⁰ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁷¹ Toimintakertomus 1998. 8.4.1.4. SLS A.

saksan kielen taitoisen kulttuuriyhdistys Medinan kanssa, sillä heidän kanssaan oli ollut erimielisyyksiä työn jakamisesta. Näin Medinan edustajat olivat lakanneet käymästä lähes kokonaan Brücken toiminnassa, mitä harmiteltiin työntekijöiden puolesta kovasti. Myöhemmissä toimintakertomuksissa Medina mainittiin kuitenkin yhtenä yhteistyökumppanina, joten suhteet vaikuttivat korjaantuneen.¹⁷² Suhteita muslimeihin parannettiin esimerkiksi paaston aikana ja jälkeen vierailemalla moskeijoissa paaston loppumisen jälkeen järjestettävissä juhlissa. Brücken työntekijät olivat alusta saakka antaneet myös pienen lahjan muslimiyhteisöille paaston loputtua. Samaa tapaa oltiin alettu käyttää myös yleisemmin Baijerissa.¹⁷³ Tästä huolimatta työn painopisteet osuivat selvästi kirkollisten yhteyksien muodostamiseen ja kristittyjen kiinnostuksen nostamiseen muslimien parissa tehtävää työtä kohtaan. Ehkä helpommaksi koettiin nostaa tietoisuutta työn tärkeydestä kristityltä kristitylle kuin kristityltä muslimille.

Brücken työn keskiössä ja ”kivijalkana” olleet dialogikeskustelut olivat muuttaneet muotoaan vuosien aikana. Alkuvuosina keskusteluihin oli haastavaa saada mukaan kristittyjä ja kiinnostuneita muslimeja oli paljon. Kristittyjen ja muslimien määrä oli vuosien aikana tasoittunut, kunnes tasapaino oli alkanut kääntyä toisin päin. Tähän syynä saattoi olla se, että Nürnbergissä oli alettu järjestää islam-viikkoja ja muita islam-tilaisuuksia. Monet Brückellä käyneet muslimit olivatkin löytäneet keskustelualustan näistä tilaisuuksista ja innokkuus käydä Brückellä oli vähentynyt. Ilkka Mäkinen kertoi kiertokirjeessä, että muslimiyhteisöt olivat jo järjestäytyneempiä, jolloin niissä saattoi olla tilaisuuksia yhtä aikaa Brücken keskusteluiltojen kanssa. Mäkinen näki, että henkilökohtaiset suhteet moskeijoihin ja muihin muslimijärjestöihin olivat tärkeässä roolissa, jotta muslimien määrä keskusteluissa saataisiin jälleen nousuun.¹⁷⁴

Vuonna 1998 Brücken toiminnassa oli mukana säännöllisesti alle 10 vapaaehtoista, jotka auttoivat järjestämään arkea ja yhteistä toimintaa. Mukaan alustamaan, auttamaan juhlissa ja vaikka remontoimaan pyydettyä tuli kuitenkin helposti ihmisiä, ja ”reservissä” heitä oli huomattavasti yli tämän aktiivisen kymmenen hengen ryhmän. Koska vapaaehtoiset olivat ilmeisesti saksalaisia ja kristittyjä, nousi kuitenkin työntekijöiden huolenaiheeksi se, että suhteiden solmiminen vapaaehtoisten ja turkkilaisten välille oli

---

¹⁷² *Toimintakertomus 1998*. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁷³ Kiertokirje 1/1998, Mäki. Eac. 135. SLS A.

¹⁷⁴ Kiertokirje 1/1998, Mäki. Eac. 135. SLS A.

”silmiinpistävän vaikeaa”. Todettiin, että kielimuuri oli tähän osasyynä, mutta koska se ei voi vaikuttaa yksinään, ei muita syitä vielä keksitty.¹⁷⁵

Selkeästi työntekijävaihdosten jälkeen ensimmäistä vuotta enemmän pystyttiin keskittymään myös Brücken ulkopuolisiin suhteisiin ja toimintaan. Työ Brückellä toimi jo omissa uomissaan ja tutulla tavalla myös uusille läheteille. SLS:n työn tavoite siirtää työtä eteenpäin saksalaisille toimijoille ja lisätä kiinnostusta kirkossa islam-työhön sekä kasvattaa ymmärrystä työn tärkeydestä tuntuivat vihdoinkin ottavan varovaisia askelia eteenpäin. Ensimmäistä kertaa sitten keskuksen avaamisen jälkeen mainittiin toimintakertomuksessa aktiivista toimintaa muunkin kuin yhteistyöseurakunta St. Johanniksen kanssa. Tärkeäksi työn levittämisen kannalta muodostuivat henkilökohtaiset suhteet ja niiden kautta saavutetut yhteydet. Yhteyksiä syntyi ja kiinnostusta heräsikin juuri ruohonjuuritasolla, eikä muutoksia asenteissa Missionswerkin tasolla ollut nähtävissä. Myös työntekijöiden asettamat tavoitteet keskittyivät selkeästi ruohonjuuritasolle – vapaaehtoiisiin ja seurakuntien kiinnostuksen nostamiseen, eikä aktiivisesti Baijerin kirkon johdon tasolle. Selkeää lyhyemmän aikavälin tavoitteenasettelua Brücken ulkopuoliselle työlle ei aiemmin ollut nähtävissä selvästi, joten työ vaikutti ottavan selkeää suuntaa myös kohtaamispaikan ulkopuolelle ensimmäistä kertaa.

Juuri tavoitteenasettelu, tulevaisuuden pohtiminen ja suunnitelmallisuus osoittautuivat vuoden toiseksi suuriksi haasteiksi. Vaikuttikin siltä, että nyt kun työ oli ensimmäisten lähettien käsissä muotoutunut tietynlaiseksi, alkoi se kaivata tavoitteiden päivittämistä. Uudet lähetit eivät kuitenkaan luonnollisesti pystyneet hyppäämään suoraan vanhojen saappaisiin ja jatkamaan työtä ilman alkuhankaluuksia ja sopeutumisaikaa. Nyt työ oli päässyt laajentumaan uusien kokeilujen ja aluevaltausten myötä, joten oli tiivistämisen ja mahdollisesti uudenvälisen etsimisen aika. Vanhat tavoitteet eivät tuntuneet enää riittäville ja kaipasivat päivitystä ja selkiytystä. Uusien tavoitteiden luominen, työn kehittäminen ja vähittäinen työn siirtäminen paikallisten rahoitukselle ja vastuulle käytännössä osoittautuivat seuraavien vuosien haasteiksi.

Yhteiskunnallinen tilanne Saksassa kehittyi ja eli vuoden 1999 alussa. Vuoden puhuttavin poliittinen tapaus liittyi uuteen kansalaisuuslakiin, jonka mukaan kaksoiskansalaisuus oli mahdollinen tiettyyn ikään saakka, mutta tämän iän jälkeen saisi ainoastaan toinen kansalaisuuksista jäädä voimaan. Laki hyväksyttiin laajasta kristillisdemokraattien vastustuksesta ja 2,5 miljoonan vastustavan allekirjoituksen keräämisestä huolimatta. Muutenkin ulkomaalaisvastaisuus oli nousussa koko Euroopassa.

---

¹⁷⁵ *Toimintakertomus 1998*. 8.4.1.4. SLS A.

Euroopan laajuisen tutkimuksen mukaan jopa 33% eurooppalaisista piti itseään melko tai hyvin rasistisena, ja 41% oli sitä mieltä, että ulkomaalaisia, eri kulttuuritaustaisia ja eri uskontoisia ihmisiä oli Euroopassa liikaa.¹⁷⁶

Myös uuden vuosituhannen alussa, vuonna 2000 äärioikeistolainen väkivalta lisääntyi Saksassa huomasti. Syksyyn mennessä erilaisia rikoksia, kuten synagogien häpäisyä tai turvapaikanhakijoiden kotien polttamisia, oli tehty noin 10 000 ja vuodesta 1990 lähtien näiden rikosten seurauksena oli kuollut yhteensä 90 ihmistä. Oikeistoradikalismiin puututtiin muun muassa vaikeuttamalla ryhmien toimintaa ja helpottamalla järjestöistä irtaantumista. Se synnytti myös mielenosoitusten aallon. Kristalliyön muistopäivänä 9.11 kokoontui Berliinissä yli 200 000 ihmistä vastustamaan uusnatsismia ja puolustamaan demokratiaa.¹⁷⁷

Samaan aikaan kuitenkin myös ulkomaalaisten osuus Saksassa kuitenkin väheni, ja turvapaikanhakijoita oli vuonna 1998 ensimmäistä kertaa kymmeneen vuoteen alle 100 000.¹⁷⁸ Vuonna 1999 Turkin kansalaisia Saksassa oli virallisesti 2,1 miljoonaa, mutta jos mukaan laski laittomasti maassa olevat, sekä Saksan kansalaisuuden ottaneet, nousi luku noin 2,5 miljoonaan. Vuonna 1999 kansalaisuuden ottaneesta 143 000 ihmisestä jopa 103 000 oli turkkilaisia.¹⁷⁹

Ulkomaalaisvastaisten suhdetta islamiin ei parantanut myöskään tapaus vuonna 2000, jossa ääri-islamistinen johtaja Muhammed Metin Kaplan sai tuomion vankilaan ”julkisesta rikokseen yllyttämisestä.”¹⁸⁰ Hän oli kehottanut seuraajiaan tappamaan kilpailevan muslimijohtajan Halil Ibraghin Sofun, jonka tuntematon tekijä murhasi vuonna 1997. Kaplanin tuomiossa otettiin huomioon, että Saksassakaan ei voida olla huomioimatta, jos ryhmät suunnittelevat kotimaansa vallankaappausta Saksassa. Kaplanin puolueen kerrottiin tavoittelevan Turkin vallan ottamista itselleen ja islamin maailmanherruutta.¹⁸¹

Kurditilanne kärjistyi vuoden 1999 aikana, kun Kurdistakin työväenpuoleen (PKK) puheenjohtaja Abdullah Öcalan pidätettiin Keniassa ja toimitettiin välittömästi Turkkiin. Tämä johti hyökkäyksiin Kenian ja Kreikan suurlähetystöihin ja konsulaatteihin myös Saksassa ainakin Berliinissä, Frankfurtissa ja Düsseldorfissa. Israelin Berliinin-konsulaatin hyökkäyksen yhteydessä ammuttiin kolme kurdimielenosoittajaa, ja tilanne rauhoittuikin

---

¹⁷⁶ Toimintakertomus 1999. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁷⁷ Toimintakertomus 2000. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁷⁸ Toimintakertomus 1999. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁷⁹ Toimintakertomus 2000. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁸⁰ Toimintakertomus 2000. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁸¹ Toimintakertomus 2000. 8.4.1.4. SLS A.

yleisesti Saksassa tämän jälkeen. Öcalan tuomittiin lopulta kesällä Turkissa kuolemaan, mutta tuomio ei aiheuttanut uutta väkivallan aaltoa.¹⁸²

Reinikaiset avasivat ja kommentoivat nimikkoseurakunnilleen Saksan turkkilaistilannetta kiertokirjeessä 1/99. He pohtivat, että Saksa ”maksoi laskua” nyt siitä, ettei turkkilaisten tilanteen laajuutta oltu ymmärretty ajoissa. Heidät oltiin nähty vain ulkopuolisena ja väliaikaisena työvoimana, ja vasta 1980-luvulla oltiin herätty siihen, että turkkilaiset olivat tulleet jäädäkseen. Yhteiselämää saksalaisten ja turkkilaisten välille oltiin yritetty muodostaa usein vain osittain, ja yritykset olivat olleet vahvasti ennakoasenteiden leimaamia. Monet Turkista työvoimaksi muuttaneet olivat kouluttamattomia ja köyhistä oloista lähteneitä, jotka eivät koskaan luultavasti pystyisi integroitumaan saksalaiseen yhteiskuntaan. Myös toisen sukupolven integraatio oli jätetty puolitiehen. He ovat monesti kyllä kielitaitoisia toisin kuin vanhempansa, mutta elivät puristuksissa kahden kulttuurin välissä. Monilla heistä ei olisi edes mahdollisuutta tulevaisuuteen Turkissa. Monet nykyisen länsimaisen yhteiskunnan tavoista – alkoholin käyttö, vapaa seksuaalisuus ja avioliittokäsityksen muuttuminen eivät sopineet yhteen islamilaisten arvojen kanssa. Brücken työntekijät kokivatkin hankalaksi selittää, miksi länsimaissa esiin tulevat arvot ja asenteet eivät kuitenkaan ole kristillisiä vaan enemmän sekulaareja. Tämä arvomaailmojen ja käytäntöjen erilaisuus lisäsi toisen sukupolven maahanmuuttajien kokemaan ristiriitaisuuden tunnetta.¹⁸³

Monikulttuurisuus oli tullut jäädäkseen Eurooppaan, mutta moni saksalainen ei ollut tottunut jo pian 40 vuotta Saksassa asuneisiin turkkilaisiin. Turkkilaisilla oli hyvin oma tapansa elää – omat kaupungit, kaupunginosat, halpalentoyhtiöt Turkkiin matkaamista varten ja niin edelleen. Erityiset saksalaiset vanhukset saattoivat pelätä vierasmaalaisia. Naapuruus ei sujunut ongelmitta – saksalaiset arvot, kuten puhtaus, täsmällisyys ja hiljaisuus eivät aina saa samaa prioriteettia toisesta kulttuurista tulevien mielessä. Yhden Brücken yhteistyöseurakunnan St. Markuksen kirkkoherra Rudiger Kretchmann totesi ”on toivottavaa, että kaikissa ihmisissä heräisi halu tutustua naapurin uskontoon ja kulttuuriin. Se on jopa välttämätöntä”.¹⁸⁴

Jukka Reinikainen tiivisti hyvin vuoden 1999 kulun Brücken työn ja arjen suhteen. Hän kertoi viikko-ohjelman vakiintuneen ja uusien ihmisten löytäneen Brückelle. Työn painopistettä oli suunnattu enemmän parantamaan yhteyksiä paikallisseurakuntiin ja

---

¹⁸² Toimintakertomus 1999. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁸³ Ystäväkirje 1/99. Reinikainen. Eac. 139. SLS A.

¹⁸⁴ Mäkinen 2000, 4–9.

muslimiyhteisöihin. Henkilökohtaisten ja jatkuvien yhteyksien solmiminen oli hidasta ja syntyneistä kontakteista pääsi nauttimaan usein vasta vuosien työn jälkeen. Henkilökohtaiset kontaktit olivat avain seurakuntiin ja muslimiyhteisöihin. Ongelmaksi nousi jälleen kuitenkin paitsi kielikysymys myös aika. Puolet työntekijöistä oli töissä ainoastaan osa-aikaisesti, jolloin suurin osa ajasta kului Brücken toiminnan pyörittämiseen. Huomattavaa on myös se, että vaikka Brückellä oli kohtuullisen hyvin yhteyksiä, noin kuuteen seurakuntaan ja neljään moskeijaan, kattoivat nämä ainoastaan murto-osan Nürnbergin muslimeista niin määrällisesti kuin etnisesti. Monet heistä viettivät enemmän aikaa ei-uskonnollisissa kulttuurikeskuksissa ja yhdistyksissä, joiden toimintaan on vaikeampaa mennä mukaan ilman kunnollista kielitaitoa.¹⁸⁵

Arjen toiminta keskittyi edelleen avoimien iltojen, dialogi-iltojen, kielenopetuksen ja naistenryhmien ympärille. Tärkeänä pidettiin erityisesti myös saksan kielen opetusta, sillä kielen osaamisen avulla saksalaiseen yhteiskuntaan pääsi vasta todella kiinni.¹⁸⁶ Nämä jo vakiintuneet toimintatavat keskittyivät erityisesti antamaan saksalaisille ja turkkilaisille mahdollisuuksia kohdata ja keskustella elämän perusasioista, mutta myös dialogi-iltojen ja raamattupiirin kautta uskoon ja uskontoon liittyvistä kysymyksistä. Toimintaa esiteltiin myös laajasti monenlaisissa seminaareissa ja tilaisuuksissa aina tarpeen tullen ympäri Saksaa. Brücken työntekijät olivat myös osana muun muassa Baijerin kirkon islam-komission kokouksia.¹⁸⁷

Naistyö oli muodostunut Brücken työn ytimeksi. Kello viiden tee keräsi kuukausittaisiin tapaamisiin paljon saksalaisia, turkkilaisia ja kurdinaisia. Vaikka yhteistä kielitaitoa ei aina löytynyt, yhdisti yhteinen ruokailu ja tunnelma oli välitön. Tiina Reinikainen kertoi Suomen Lähetysseurain haastattelussa muun muassa siitä, kuinka ”siltoja” ja yhteyksiä oli hiljalleen alkanut muodostua saksalaisten, kurdien ja turkkilaisten sekä turkkilaisten ja kurdien välille. Naisten keskusteluilloissa keskusteltiin ennakkoluulottomasti monenlaisista asioista ja erimielisyyksistä huolimatta keskustelu sujui rauhallisessa hengessä. Naisten aloitteesta Brückellä oltiin aloitettu sinä vuonna opettamaan saksan kieltä, sekä aloitettu kokonaan uusi naisten ryhmä.¹⁸⁸

Vuoden aikana Brücke oli jälleen mukana järjestetyissä dialogi-viikoissa, joissa keskusteltiin muun muassa islamista demokraattisessa yhteiskunnassa ja lasten uskonnollisesta kasvatuksesta sekulaarissa yhteiskunnassa. Myös Nürnbergin kaupungin

---

¹⁸⁵ Toimintakertomus 1999. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁸⁶ Toimintakertomus 1999. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁸⁷ Toimintakertomus 2000. 8.4.1.4. SLS A.

ihmisoikeusviikon teemana oli sinä vuonna ”uskonnot maailmanrauhan edistäjinä ja uhkina.” Brücke osallistui molempiin näihin tapahtumiin ja lähetit seurasivat kiinnostuneena julkista keskustelua.¹⁸⁹

Alkukeväästä 2000 Reinikaiset vierailivat Kölnissä tutustumassa sinne keskittyneisiin islamilaisen järjestöjen paikkoihin. He vierailivat muun muassa kulttuurikeskuksessa, moskeijassa sekä moskeijan yhteydessä olevassa teehuoneessa. Erityisesti he nostivat vierailulta esiin sen, miten moskeijat ja kulttuurikeskukset kuvastivat ”Turkin turkkilaisuutta”. Saksassa monet näkivät turkkilaiset köyhinä ja huonoa saksaa puhuvina siirtotyöläisinä, kun taas moskeijassa oli nähtävissä itämaisten mattojen väriloiston, seinien kuviointien ja kristallikruunujen kautta turkkilaisen kulttuurin pitkä, rikas ja moninainen historia. He kiinnittivät huomiota myös moskeijan yhteisöllisyyteen – monet miehet saattoivat jäädä rukoushetkien välissä istuskelemaan teehuoneeseen ja vain tapaamaan tuttuja ja uusia tuttavuuksia. Reinikaiset kokivat, että spontaanissa yhteisöllisyydessä oli kristityillä seurakunnilla paljon opittavaa muslimeilta.¹⁹⁰

Vuoden aikana jo aiempina vuosina puhututtaneet erimielisyydet siitä, millä tavalla Brücken työtä voisi kehittää eteenpäin ja järjestää arkena, saatiin rauhoittumaan. Työntekijöiden työtehtäviä selkeytettiin, ja pyrittiin luomaan kokonaisuuksia, joiden sisällöstä ja toiminnasta työntekijä olisi itsenäisesti vastuussa. Vuoden 1999 aikana Brückellä kävi myös Suomen Lähetysseuran (SLS) lähetysteologi Risto Ahonen aloittamassa keskustelua työn teologisen pohjan tarkemmasta selkiyttämisestä.¹⁹¹ Erityisenä pohdinnan aiheena oli, etteivät työntekijät olleet täysin tietoisia saksalaisten teologien ja pappien uskontoteologisista ja lähetysteologista linjauksista ja mielipiteistä. Lähetit tulivat myös tulokseen, ettei ”Lähetysseuralla myöskään ole selkeää ja määrätietoista teologista linjausta, mitä se Keski-Euroopassa uskontojen välisessä kohtaamisessa tahtoisi tehdä”.¹⁹² Näin ollen lähettien tehtäväksi jäi yrittää etsiä punaista lankaa ja muodostaa tavoitteita tekemälleen työlle. Tämä antoi toisaalta vapaat kädet, mutta ei ollut mitenkään helppoa ja yksinkertaista hoitaa käytännön työn ohessa.

Uudet tärkeimmät tavoitteet voitiin jakaa kolmeen osaan. Ensimmäinen niistä oli hyvin yksinkertaisesti virallisten statuksen saavuttaminen Baijerin maakirkossa viiden vuoden sisällä, eli vuoteen 2004 mennessä. Erityisesti tässä vaikuttavana tekijänä olisivat

---

¹⁸⁸ Reinikainen 1999, 28–30.

¹⁸⁹ Ystäväkirje 3/99; Ystäväkirje 2/99. Reinikainen. Eac. 141. SLS A.

¹⁹⁰ Ystäväkirje 1/00. Reinikainen. NIKE 4.2.2.1. SLS A.

¹⁹¹ Toimintakertomus 2000. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁹² Lähettien kokous 9.1.1999. 8.4.1.1. SLS A.

hyvät suhteet pian aloittavaan Baijerin kirkon ensimmäiseen islam-valtuutettuun Johannes Triebeliin. Hän oli ollut Brücken paikalliskomitean jäsen, joten toiveet olivat korkealla ja pelkästään tämän islam-valtuutetun paikan perustaminen välitti rohkaisevaa viestiä Baijerissa dialogityötä tekeville.¹⁹³ Lähetit kuulivat positiivista kaikua maakirkon puolelta vuoden 2000 aikana, ja konkreettiseksi tavoitteeksi asetettiin tuleville vuosille saksalaisen papin saaminen yhdeksi Brücken työntekijäksi niin, että palkkakustannukset jaettaisiin SLS:n ja maakirkon välillä puoliksi.¹⁹⁴

Neuvottelut saksalaisesta papista sujuivat yllättävänkin joutuisasti. Pappi tulisi vastaamaan seurakuntien kasvavaan tarpeeseen saada koulutusta muslimityöstä. Saksalainen pappi pystyisi luomaan suhteita nopeammin ja helpommin seurakuntiin, maakirkkoon ja muihin aktiivisiin saksalaisiin.¹⁹⁵ Yhteyden saaminen ”tavallisiin” saksalaisiin nähtiin olennaisena tekijänä Brücken lopullisessa yhdistymissä Baijerin kirkkoon. Vapaaehtoisia tai ”ystäviä” oli toistaiseksi vielä vähän, mutta heidän löytämiseensä tulisi käyttää resursseja, olihan työn lopullinen tavoite saksalaisten ja turkkilaisten kohtaamisen edistäminen. Vapaaehtoisia tulisi valmentaa myös kohtaamaan muslimeja muualla kuin Brückellä, omissa seurakunnissa ja yleisesti arjessa.¹⁹⁶

Ystäväkirjeessä 4/1999 Ilkka Mäkinen pohti suhdettaan muslimeihin, sekä erityisesti sitä, miten kristityn ja muslimin välinen ystävyys onnistuisi ilman, että täytyisi luopua uskon keskeisistä sisällöistä. Hänestä tuntui, että kohtasi monesti muslimit ”kristillisen instituution edustajana” ja keskustelut kääntyivät helposti uskonnolliseksi väittelyksi, jopa ”voimainkoetukseksi” siitä kumpi on oikeassa. Kristinuskolla ja islamilla oli yhteiset juuret Lähi-idässä ja erityisesti länsimaisessa yhteiskunnassa molempien uskontojen edustajat kamppailijat sekulaariin yhteiskuntaan sopeutumisessa. Ajatukset olivat kuitenkin molempien uskontojen edustajilla samankaltaisia ”rauhan, turvallisuuden ja puhtaan elinympäristön suhteen”. Mäkinen kuitenkin pohti, että liikkeelle ei voinut lähteä siitä, että eri uskonnot olisivat vain omanlaisia polkujaan Jumalan luokse. Tällainen ajattelu ei sopinut muslimillekaan. Väittely siitä kumman ilmoitus – Jeesuksen vai Muhammedin oli lopulta oikeammassa, ei johtaisi mihinkään hedelmälliseen lopputulokseen. Mäkinen pohtikin, miten toimia tällaisissa keskusteluissa, kun ei halunnut sysätä uskonnon ”tuonpuoleiseen kurottuvaa puolta” syrjään.¹⁹⁷

---

¹⁹³ Toimintakertomus 1999. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁹⁴ Toimintakertomus 2000. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁹⁵ Ystäväkirje 3/00 Reinikainen. NIKE 4.2.2.1. SLS A.

¹⁹⁶ Lähettien kokous 9.1.1999.

¹⁹⁷ Kiertokirje 4/1999. Mäkinen. Eac. 141. SLS A.

Toisena tavoitteena oli laajentaa Brücken repertuaaria pelkästä kohtaamispaikasta kohtaamis-, koulutus- ja tietokeskukseksi. Lähetysseuran työntekijät kokivat, että pelkästään ”teetupana” toimiminen ei pitkällä tähtäimellä vienyt työtä eteenpäin, vaikka se olikin ollut tärkeä osa Brücken identiteettiä ja nimeä (Begegnungsstube). Lähetit näkivät myös, että muslimien kohtaamisesta kertynyttä tietotaitoa olisi hyvä viedä myös eteenpäin. Työntekijät halusivat erityisesti kehittää koulutustarjontaa esimerkiksi seurakuntien työntekijöiden suuntaan. Vuoden aikana Brückellä vierailikin kouluttautumassa monenlaisia ryhmiä sairaanhoitajaopiskelijoista rippikoululaisiin ja uskonnonopettajiin.¹⁹⁸

Kolmas tavoite oli jatkaa koulutusajatusta eteenpäin. Tavoitteena olisi, että Brücke voisi toimia ”initiaattorina ja ylläpitäjänä” muslimien ja kristittyjen välillä syntyneille suhteille. Vaikka seurakuntien ja muslimiyhteisöjen välille oli vuosien 1999 ja 2000 aikana ”ilahduttavalla tavalla syntynyt paljon oma-aloitteisuutta järjestää erilaisia uskontojen välisiä keskusteluja ja tapaamisia”, loppui into yleensä lyhyeen, ja kontaktien ylläpidossa oli hankaluuksia.¹⁹⁹ Vuoden aikana Brückellä järjestettiin alueen imaamien ja pappien tapaaminen, jota kuvailtiin historiallisena. Paikalla oli myös lehdistöä tätä ikuistamassa.²⁰⁰

Kaiken kaikkiaan keskustelun aiheena oli edellisinä vuosina suomalaisen työntekijän rooli, työn tarkoitus ja kokonaisuus. Monet kokivat työtehtävänsä liiankin monipuolisina ja laajoina, jolloin työn tavoitteitakin oli siksi haasteellista määrittää ja toteuttaa. Tiimi koki, että täydellisen koko Brücken yhteisen vision luominen oli hankalaa, ja järkevämpää oli jakaa työntekijöille omat vastuualueet, joita he pystyivät kehittämään itsenäisesti. Niin laajan tavoitteiston (dialogi, teetupatoiminta, yhteyden löytäminen ja muiden kouluttaminen) pystyi näin pilkkomaan hallittavampiin palasiin. Vaikka se saattoi johtaa helposti siihen, että työ ei kehittyisi kokonaisuutena eteenpäin yhtä nopeasti, näkivät lähetit tärkeämpänä, että työ olisi yksittäisen työntekijän kannalta selkäesti tehtävissä ja hahmotettavissa. Reinikainen kuvasi hyvin omaa kokemustaan Brücken työntekijänä työn laajuudesta ja omasta roolistaan lähettinä:

Olen ymmärtänyt oman kosketuspinnan paikallisiin saksalaisiin sekä turkkilaisiin rajalliseksi. Olen hyväksynyt sen tosiasian, että varsinainen työ voi tapahtua vain osaksi minun kauttani. Paikallisille ihmisille voin tehdä sen palveluksen, että työni voisi edesauttaa näitä kahta hyvin erilaista ryhmää kohtaamaan tavallisessa arkipäivässä. Valitettavasti tätä kohtaamista on monista positiivisista merkeistä huolimatta vielä liian vähän. Tärkeätä olisi saada saksalaiset ja

---

¹⁹⁸ Toimintakertomus 1999. 8.4.1.4. SLS A.

¹⁹⁹ Toimintakertomus 2000. 8.4.1.4. SLS A.

²⁰⁰ Toimintakertomus 1999. 8.4.1.4 SLS A.

turkkilaiset tutustumaan toisiinsa. Minä suomalaisena työntekijänä voin toimia tässä asiassa välittäjänä.²⁰¹

Vaikka työn perustarkoitus, mahdollisuuksien luominen kohtaamiselle, oli selvää, askarruttivat etenkin kohtaamistyön kehittämiseen liittyvät kysymykset lähettejä. Toimintakertomuksissa pohdittiin, olivatko työskentelytavat lopulta parhaita mahdollisia, millaisiin tarpeisiin he halusivat ja pystyivät vastaamaan tai miten he pystyisivät kohtaamaan ”asiakkaita”, joiden elämässä olivat vallalla laajat psyko-sosiaaliset ongelmat. Lähetit näkivät suomalaisen työntekijän roolin tulevaisuudessakin tärkeänä. Kun saksalaisella papilla oli toimiessaan kotikenttä- ja kielitaitoetu, pystyi suomalainen toimimaan ikään kuin ulkopuolisena erilaisen näkökulman antajana.²⁰²

Heinäkuusta 2001 alkaen työ muuttui myös työntekijätiimin osalta, sillä Reinikaiset päättivät jättää työn yhden neljän vuoden työkauden jälkeen ja palata Suomeen lopullisesti. Tämän vuoksi lähettejä olisi toistaiseksi alueella ainoastaan kaksi. Tämä lisäsi tarvetta saksalaiselle työtoverille entisestään.²⁰³ Mäkiiset päättivät jatkaa toiselle työkaudelle, joka alkoi kesällä 2000. Ilkka kommentoi ystäväkirjeessä 1/2000, että he olivat ensimmäisen kauden haasteista ja ”Ei tästä mitään tule!-” ajatuksista huolimatta vasta raapaisseet pintaa Saksan muslimityössä. He kokivat, että halusivat päästä syventämään ystävyyskäsiä ja omaa tietoa asioista toisella kaudella.²⁰⁴

Toisen kauden ensimmäiset puoli vuotta sujuivat hyvin. Ilkka Mäkinen vietti kaksi kuukautta Ankarassa Turkissa opiskelemassa kieltä. Siellä hän tutustui muun muassa paikallisiin kristittyihin seurakuntiin, muihin länsimaisiin kristittyihin, kristittyihin turkkilaisiin tai muihin orientaaleihin, kuten iranilaisiin kristittyihin.²⁰⁵

Kaiken kaikkiaan työn tavoitteistoa saatiin järjesteltyä vuoden 2000 aikana paremmalle tasolle, ja erityisesti lähetysteologisen pohdinnan ajattelu vaikutti nostavan työntekijöiden innostusta. Selkeän tavoitteiston ja työnjaon voimin työ alkoi suuntautua enemmän myös selkeästi Brücken ulkopuolelle ja päätavoitteeksi muodostuivatkin juuri virallisen aseman saaminen ja suhteiden luominen paikallisiin toimijoihin. Näiden kautta myös tavoite Lähetyseuran irtaantumisesta työstä alkoi olla lähempänä kuin aiemmin. Ongelmaksi muodostui kuitenkin työn laajuus ja moniulotteisuus. Moni arjen työtehtävä oli työntekijöiden koulutustasoon nähden turhankin helppo – avoimet illat olivat pitkälti esimerkiksi jutustelua ja lasten kanssa pelailua. Sen rinnalla työn kokonaisuuden

---

²⁰¹ Toimintakertomus 1999. 8.4.1.4. SLS A.

²⁰² Toimintakertomus 2000. 8.4.1.4. SLS A.

²⁰³ Toimintakertomus 2000. 8.4.1.4. SLS A.

²⁰⁴ Ystäväkirje 1/2000 Mäkinen. NIKE 4.2.2.1. SLS A.

rakentaminen olisi vaatinut valtavaa tietopohjaa ja kokonaisvaltaista ymmärrystä niin saksalaisesta yhteiskunnasta, uskonnosta, turkkilaisista kuin kurdeistakin. Tiedot monista osa-alueista eivät tuntuneet läheiteistä aina riittäviltä eikä kielitaito tarpeeksi hyvältä. Myös Baijerin kirkon jo vuosia jatkunut kankeus Brücken työtä kohtaan hidasti työn kehittymistä haluttuihin suuntiin. Tavoitteet olivat nyt kuitenkin kasassa ja uusi kausi vasta edessä. Selvästi Mäkisillä oli vielä tavoitteita täytettävänä ja halu kehittää työtä eteenpäin.

4. SLS:n Saksan-työn päättymisen 2001-2004

4.1 Brücken työn arviointia ja sopeutumista uuteen

Brückellä vuoden 2001 aikana koettiin uusia harppauksia eteenpäin, kun Reinikaisten työajan loppuessa heinäkuussa aloitti Brückellä Missionswerkin ja Suomen Lähetyseuran yhdessä palkkaama pappi Hans-Martin Gloël.²⁰⁶ Saksalaisen papin saaminen mukaan työntekijäjoukkoon helpotti yhteyksien saamista ympäröivään yhteiskuntaan entisestään.²⁰⁷ Mäkiset kokivat kontaktien niin saksalaisiin kuin muslimeihinkin syvenevän, kun kielitaito karttui. Kielitaidon karttumisesta kertoi se, että Ilkka Mäkinen alkoi vuoden aikana opiskella myös arabian alkeita saadakseen sen avulla syvällisempää käsitystä islamista. Arabian osaaminen mahdollistaisi helpommin myös muiden kuin turkkilaisten muslimien löytämisen Brückelle. Tämä kertoi entisestään saksalaisen papin palkkaamisen tärkeydestä, sillä hän oli jo valmiiksi osa saksalaista yhteiskuntaa ja näin luotettava auktoriteetti vastaamaan saksalaisten ja muslimien suhteista.²⁰⁸

Myös muita harppauksia kolmivuotisen projektipapin lisäksi otettiin työssä erityisesti Brücken työn integroimisen Baijerin kirkkoon suhteen. Erityinen toinen askel oli yhteistyösopimus, joka päivitettiin niin, että kolme yhteistyötahoa – SLS, Baijerin kirkon lähetysosasto ja St. Johanniksen seurakunta jakoivat nyt rahallisen vastuun Brücken toiminnasta. Aiemmin rahallinen vastuu oli ollut pääasiassa Lähetyseuralla.²⁰⁹ Myös tavoitteeksi varmistui, että SLS haluaisi 5-7 vuoden sisällä vetäytyä työstä kokonaan, rahoitusta myöden. Tämän lisäksi Brückellä vieraili Baijerin kirkon aluepiispa Röhlin, joka ei aiemmin ollut ollut tietoinen Brücken työn yksityiskohdista. Kuullessaan SLS:n

---

²⁰⁵ Lähettikirje 3/2000 Mäkinen. NIKE 4.2.2.1. SLS A.

²⁰⁶ Toimintakertomus 2001. 8.4.1.4 SLS A.

²⁰⁷ Toimintakertomus 2001. 8.4.1.4. SLS A.

²⁰⁸ Toimintakertomus 2001. 8.4.1.4. SLS A.

²⁰⁹ Lähettikirje 2001 Mäkinen. NIKE 4.2.2.1. SLS A.

vetäytymistoiveista, Röhlin ehdotti, että Brücken työntekijät markkinoisivat työtään erityisesti kirkolliskokousedustajille vierailujen kautta.²¹⁰

Kiinnostuksen kasvu dialogityötä kohtaan erityisesti muslimien parissa oli nähtävissä myös muualla Baijerin kirkossa kuin Missionswerkissä. Kirkolliskokous ohjeisti seurakuntaneuvostoja valitsemaan islam-valtuutetun, joka olisi vastuussa alueen muslimien ja kyseisen seurakunnan suhteesta. Brückeltä toivottiin valituille valtuutetuille koulutusta aiheeseen liittyen. Tämän lisäksi Missionsverketillä oli suunnitelmissa asiakirja, jossa selvitettäisiin kirkon lähetystehtävää. Tämän asiakirjan yhtenä osa-alueena olisi myös kotimaassa ulkomaalaisten kanssa tehtävä työ. Erityisesti maapiispa Röhlinin positiivinen suhtautuminen ja tämä asiakirja lisäsivät lähettien toiveita siitä, että seuraavan kuuden vuoden, eli kirkolliskokouksen istuntokauden, aikana maakirkolta olisi mahdollisuus saada virallinen kanta siihen, voitaisiinko Brücken työ liittää osaksi maakirkkoa.²¹¹

Yhteys myös muihin ulkopuolisiin tahoihin pysyi hyvänä. Toukokuussa 2003 järjestettiin jälleen Brücken yhdessä monen eri organisaation kanssa suunnittelema dialogiviikko. Mukana olivat lähes kaikki Nürnbergin moskeijayhdistykset. Mäkinen kuvaili niitä ystäväkirjeessä kesäkuussa 2003. Suurin muslimien järjestö Saksassa oli DITIB. Järjestöllä oli vahvat suhteet Turkin uskontoministeriöön ja he pitivät huolta siitä, että Turkista lähetettiin imaameja opettamaan ja johtamaan yhteisöä. DITIB vastasi käytännössä turkkilaista islamia. Järjestön ylläpitämä moskeija Nürnbergissä oli Eyüp Sultan. Moskeijayhdistys oli iso ja sen juhliin saattoi osallistua jopa tuhat muslimia ympäri Pohjois-Baijeria. Hessennstrassen Islamilainen keskus Nürnbergissä edusti arabiankielistä muslimikantaa. Moskeijan turkkilainen ala-osasto kuului taas Milli Görüş-nimiseen järjestöön. Järjestö oli Saksan suojelupoliisin seurannassa, sillä heidän tavoitteisiinsa kuului muun muassa Sharia-lain käyttöön ottaminen Saksassa, vaikka se riiteli Saksan perustuslain kanssa. Tämä moskeija oli osallistunut viime vuosina erityisen aktiivisesti uskontojen väliseen keskusteluun. Julkisessa keskustelussa pohdittiin, kuinka avoimesti järjestö tahtoi keskustella sen sijaan, että ajoi vain omaa agendaansa dialogin varjolla. Näiden lisäksi Nürnbergissä suuri moskeija oli vielä Yeni Camii, eli uusi, ryhmittymään sitoutumaton moskeija.²¹²

Erityisesti vuoden 2001 aikana järjestettiin paljon erilaisten ryhmien infotilaisuuksia ja luentoja. Brücken työntekijät olivat mukana järjestämässä nyt säännöllisiä pappien ja

---

²¹⁰ Toimintakertomus 2001. 8.4.1.4. SLS A.

²¹¹ Toimintakertomus 2001. 8.4.1.4. SLS A.

²¹² Lähettilkirje 2/2003 Mäkinen NIKE 4.2.2.1. SLS A.

imaamien tapaamisia ja useampaa dialogiviikkoa Nürnbergissä.²¹³ Brückellä vieraili useita ryhmiä, kuten teologian opiskelijoita, sairaanhoitajaopiskelijoita ja kouluryhmiä. Reinikaiset näkivät tärkeänä, että nuoret ihmiset kiinnostuisivat dialogikysymyksistä. ”Sanotaan, että nuorissa on tulevaisuus.”, he kirjoittivat viimeisessä ystäväkirjeessään. Reinikaiset pohtivat myös, että monesti saksalaisten ja turkkilaisten välinen kohtaaminen jäi arjessa kovin vähäiseksi. Vanhempien sukupolvien kohdalla elämä oli hyvinkin ”lokeroitunutta” ja eri tyyppistä. Nuoremmat sukupolvet olivat tärkeässä roolissa näiden lokeroiden rikkomisessa ja kulttuurien ja uskontojen kohtaamisen edistämisessä. Reinikaiset korostivat, että näin myös ulkomaalaistaustaiset integroituisivat yhteiskuntaan paremmin. He toivat esiin myös ajatuksen siitä, että turkkilaisella ”välittömällä ja ihmisläheisellä” kulttuurilla voisi olla paljon annettavaa länsimaiselle tehokkuusorientoituneelle ja kovemmalle yhteiskunnalle. Toisaalta myös islamilla ja kristinuskolla voisi olla yhteinen tavoite löytää uskonnolle ja uskonnolliselle ajattelulle tilaa sekularisoituvassa yhteiskunnassa.²¹⁴

Vuoden 2001 ystäväkirjeistä kävi myös ilmi, että suuri osa Brückellä käyvistä muslimeista oli islamin suuntaukseltaan sunnamuslimeja, mutta osa kävijöistä olivat suuntaukseltaan aleviitteja. Aleviitit olivat islamin suuntaus, jota kohtaan oli eriäviä mielipiteitä muun muassa sunnien keskuudessa. Osa heistä piti aleviitteja täysin harhaoppisina, eikä muslimeina lainkaan, osa hyväksyi. Aleviitteja oli historiassa vainottu ja tämän vuoksi he pitivät pitkälti matalaa profiilia uskonnollisesti. Aleviitit eivät muun muassa rukoilleet moskeijassa, eivätkä aleviittinaiset käyttäneet päähuivia.²¹⁵ Aleviitteja oli kaikista Saksan muslimeista vuonna 2009 noin 13%, mikä teki aleviiteista Saksan toiseksi suurimman ryhmittymän. Sunnia kaikista muslimeista oli 74%, joten luonnollisesti he muodostivat suurimman osan myös Brücken kävijöistä.²¹⁶ Olettaa voi, että osuudet olivat kohtuullisen saman kokoisia myös vuonna 2001. Yhteyttä täytyi Brückellä luoda siis paitsi kristittyjen ja muslimien, turkkilaisten ja saksalaisten, turkkilaisten ja kurdien, myös sunnien ja aleviittien välille.

Ääri-islamistinen liikehdintä Saksassa vahvistui entisestään vuonna 2001. Voimaan tuli uusi terrorismin vastainen lakipaketti, joka syntyi syyskuun 11. päivän iskujen jälkimainingeissa. Turvatoimia parannettiin julkisilla paikoilla huomattavasti. Edellisenä vuonna tuomitun Metin Kaplanin järjestö kiellettiin lailla loppuvuodesta 2001. Tämä oli osa terrorisminvastaista lakipakettia, joka poisti uskonnollisilta järjestöiltä suojan poliisitoimilta.

---

²¹³ Toimintakertomus 2001. 8.4.1.4. SLS A.

²¹⁴ Ystäväkirje 1/2001 Reinikainen. NIKE 4.2.2.1. SLS A.

²¹⁵ Lähettikirje 4/2001 Mäkinen. NIKE 4.2.2.1. SLS A.

Kaplanin järjestö kiellettiin, sillä sen katsottiin toimivan lainvastaisesti ja ”vaarantavan liittotasavallan sisäistä turvallisuutta ja perustuslaillista järjestystä.”²¹⁷

Vuodesta 1998 saakka keskustelussa ollut tapaus, jossa riideltiin siitä, saisiko Baden-Württembergissä opettajan paikkaa hakenut nainen käyttää töissä päähuivia vai ei. Riita oli edennyt liittovaltion perustuslakituomioistuimeen saakka, mutta istuin kieltäytyi ottamasta kantaa riitaan ja palautti päätöksen osavaltioiden käsittelyyn. Riidassa käsiteltiin paljon paitsi uskonnollisen kuvaston sallimista, myös naisten oikeuksia ja mahdollista alistamista. Esimerkiksi Baijerissa suuressa osassa koululuokkia on valmiina krusifiksi, joka poistettaisiin vain, jos joku sitä toivoisi erikseen. Keskustelu koski siis laajemmin jo sitä, miten saksalainen yhteiskunta halusi sietää uskonnollista symboliikkaa julkisessa tilassa. Mäkisten tietojen mukaan Baijerin ja Baden-Württembergin osavaltiot valmistelivat huivin käyttökieltoa virantoimituksessa.²¹⁸ Vuonna 2003 tehtiin liittovaltion tasolla päätös siitä, että naisen kohtelu oli ollut laitonta. Myöhemmin kuitenkin päätettiin myös kahdeksassa osavaltiossa antaa lupa kieltää uskonnollisen symboliikan esillä pitäminen kouluissa. Säädös astui voimaan myös Baijerissa.²¹⁹ Brückellekin tuli tiedosteluja aiheesta ja työntekijät päättivät teettää kyselyn Brückellä käyvien naisten mielipiteistä, kokemuksista ja huivin käytön syistä. Tulokset julkaistiin Nürnbergin paikallislehdessä.²²⁰

Vuonna 2000 saavutettiin huippu ulkomaalaisvihamielisyydessä ja oikeistoradikalismissa sitten toisen maailmansodan. Vuoden aikana tehtiin yli 15 000 rikosta ja vihapuhe levisi erityisesti alaa valtaavan viestintäkanavan internetin välityksellä. Edelleen ääri-islamilaista liikehdintää pidettiin kuitenkin jopa ennen syyskuun 11. iskuja suurempana uhkana yhteiskunnalle kuin uusnatsismia ja ulkomaalaisvihaa. Saksassa olevien muslimien määrä nousi vuoden aikana kolmeen miljoonaan ja näistä muslimeista arviolta 31 000 kuului johonkin ääri-islamistiseen järjestöön.²²¹

Syyskuun 11. päivän iskuihin osallistuneista henkilöistä osa oli asunut ja kouluttautunut Saksassa. Tämän vuoksi tehtiin arvioita, joiden mukaan liittotasavallan alueella oleskelisi noin 100 Osama Bin Ladenin kannattajaa. Heidän löytämisekseen valtio käynnisti ”tiedostojen haravoinnin”, jonka avulla etsittiin tietynlaisen profiilin henkilöitä Saksan henkilörekistereistä. Hallinto vakuutti kuitenkin, ettei tämä johtaisi arabitaustaisten tai

---

²¹⁶ Haug et al. 2009, 13.

²¹⁷ Toimintakertomus 2001. 8.4.1.4. SLS A.

²¹⁸ Lähettikirje 1/2004, Mäkinen. 4.2.2.1. SLS A.

²¹⁹ Spielhaus 2015, 118.

²²⁰ Lähettikirje 1/2004, Mäkinen. 4.2.2.1. SLS A.

²²¹ Toimintakertomus 2001. 8.4.1. SLS A.

muslimien turhaan epäilyyn.²²² Tiergarten Peace Court teki päätöksen osoittaa näitä systemaattisia hakuja muslimiryhmiin, jotka loivat itsestään viattoman kuvan, matkustivat paljon, ottivat lentokursseja tai tämän lisäksi olivat taloudellisesti itsenäisiä. Haut kohdistuivat siis myös ryhmiin, joita ei lähtökohtaisesti oltu epäilty fundamentalistisiksi tai radikaaleiksi. Monissa yliopistoissa arabi- tai turkkilaistaustaiset opiskelijat kuulusteltiin. Kaiken kaikkiaan valvonnasta tuli enemmän kohdistettua, laajalle levinnyttä ja täsmällistä.²²³ Uskontojen- ja kulttuurienvälisen dialogin tarve tiedostettiin nyt uudella tarmolla maan hallinnon tasolla. Tämän seurauksena liittokansleri Schröder kutsui neljän suurimman uskonnon johtajia tapaamiseen, ja Baijerin pääministeri Stoiber teki ensimmäisen vierailunsa moskeijaan.²²⁴

Se, että juuri vuonna 2001 kiinnostus uskontodialogia ja islamin ymmärrystä osana eurooppalaista yhteiskuntaa kohtaan kasvoi, oli tuskin sattumaa. Vuoden aikana monet ovet, joita oltiin yritetty avata Brücken alkuajoista lähtien, alkoivat vähitellen avautua. Työhön saatiin saksalainen pappi, jonka palkkakustannukset eivät olleet ainoastaan SLS:lla, ulkomaalaistyö alettiin nähdä mahdollisesti osana Baijerin kirkon kotimaantyötä, sekä erityisesti rahoitus päätettiin jakaa kolmen yhteistyötahon kesken. Islamin läsnäolo tiedostettiin nyt maailmalla sattuneiden valitettavasti negatiivisten tapauksien vuoksi niin maan hallinnon kuin kirkonkin hallinnon tasolla selvemmin. Brücke saattoi olla yksi niistä tahoista, joilla olisi mahdollisuus vastata uuteen tarpeeseen ymmärtää ja käydä keskustelua islamista ja muslimien kanssa.

Vuonna 2002 johtoryhmän kokouksessa keskusteltiin Baijerin kirkon lähetysosaston tilanteesta ja ajatuksista kotimaantyön suhteen. Saksan taloudellinen tilanne loi haasteita ja Baijerin kirkko joutui edelleen supistamaan työstä. Kotimaan missio oli islamvaltuutettu tohtori Vorländerin mukaan ”yhtenä aiheista” keskustelussa, mutta Missionswerkille ei edelleenkään oltu annettu mandaattia kirkon ylemmiltä tahoilta Brücken työn virallistamiseksi. Asenteet lähetystä kohtaan Saksassa yleensä olivat kuitenkin positiivisemmat kuin aikaisemmin.²²⁵

Pöytäkirjassa vuoden 2002 kokouksesta kerrottiin, että toiminta Brückellä oli lisääntynyt huomattavasti edellisen vuoden aikana. Vuoden aikana perustettiin muun muassa työryhmä, jonka tarkoituksena oli keskustella eurooppalaisesta ja islamilaisesta filosofisista tavoista ajatella. Brückellä järjestettiin myös dialogiseminaareja Nürnbergin kirkollisvaltuutetuille. Näiden tarkoitus oli kouluttaa kirkon työntekijöitä kohtaamaan islamia

---

²²² Toimintakertomus 2001. 8.4.1.4 SLS A.

²²³ Topal 2008, 818–819.

²²⁴ Toimintakertomus 2001. 8.4.1.4 SLS A.

ja muslimeja työssään helpommin. Kouluikäisille järjestettiin avoimia tapaamisia, jossa opetettiin uskontojen välisestä kohtaamisesta. Uudet tapahtumat keräsivät tapahtumiin enimmillään jopa 70 osallistujaa kerrallaan. Pastori Gloël oli myös mukana monenlaisessa kirkon sisäisessä uskontojen välisessä toiminnassa ja järjesti seminaareja uskontodialogiin liittyen monissa seurakunnissa. Brücken toimintaa vahvistamaan saatiin myös toinen saksalainen työntekijä, diakoni Doris Zenns, joka työskenteli Baijerin kirkon maksamana puolikkaan työviikon verran Brückellä.²²⁶

Vuoden 2002 aikana varmistui myös, että Ilkka ja Ulla Mäkinen palaisivat lopullisesti Suomeen kesällä 2004, ja että Suomen Lähetysseura ei lähettäisi enää uusia lähettejä heidän jälkeensä, vaan jatkaisi ainoastaan työn rahallista tukemista vuoteen 2007 saakka. Koska työ oli kokemassa muutoksia niin työntekijällisesti kuin rahallisestikin lähitulevaisuudessa, keskusteltiin kolmen yhteistyötahon johdon kesken paljon Brücken tulevaisuudesta, tavoitteista ja merkityksestä SLS:n vetäytyessä työstä. Työn volyymi luultavasti pienentyisi Mäkisten lähdettyä, joten johtoryhmän kesken pohdittiin kokoa ja sijaintia uusille tiloille. Yhtenä vaihtoehtona olisi siirtää työ toimimaan eri seurakuntien tiloissa, mutta Gloël piti tärkeänä sitä, että työllä olisi omat tilat, joita kutsua ”kodiksi”. Lisäksi hän halusi korostaa tilojen neutraaliutta, vaikka Brücke toimikin kristilliseltä pohjalta. Tämän vuoksi esimerkiksi seurakunnan omistamat tilat eivät tulisi kyseeseen. Olennaista oli kuitenkin, että Brücken työn haluttiin jatkavan tutuilla urilla.²²⁷

Keskustelussa tohtori Vorländer toi esiin, että hänen mielestään Brücken tarkoituksena tulevaisuudessa olisi puhua enemmän kohtaamisesta ja vähemmän dialogista. Myös vapaaehtoiset olivat toivoneet lisää mahdollisuuksia kohtaamisille ja niiden aikana tapahtuvalle pastoraalityölle. Vapaaehtoiset halusivat myös etenkin teologisen työn, raamattupiirien ja naisdialogiryhmän, jatkuvan. Naisryhmä ei kuitenkaan kerännyt enää suurta suosiota, joten se päädyttiin lopettamaan, sillä ”kello viiden tee” toimi naistyössä edelleen vahvasti. Sen sijaan dialogikoulutukset seurakunnan työntekijöille haluttiin johtoryhmänkin mielestä säilyttää. Työ jatkuisi suurimmaksi osaksi kuitenkin normaaliin tapaan.

Uutena konseptina mukaan tuli diakoni Zennsin luoma ”Speise-Reise” eli ”Ruoka-matka”, jossa kokoonnuttiin laittamaan yhdessä ruokaa aina jonkin osallistujan kulttuurista.²²⁸ Juhla osoittautui valtavan suosituksi ja keräsi niin saksalaisia kristittyjä,

---

²²⁵ Joint Board meeting 7.11.2002. 8.4.1.1 SLS A.

²²⁶ Joint Board meeting 7.11.2002. 8.4.1.1 SLS A.

²²⁷ Joint Board meeting 7.11.2002. 8.4.1.1 SLS A.

²²⁸ Joint Board meeting 7.11.2002. 8.4.1.1 SLS A.

orientaaleja kristittyjä ja turkkilaisia kuin iranilaisiakin muslimeja.²²⁹ Naisille suunnattu ”kello viiden tee” toimi edelleen hyvin ja kävijöitä riitti. Pastori Gloël jatkoi kiertämistä kouluissa ja muissa oppilaitoksissa. Hän piti luentoja ja esitelmää uskontojen välisestä kohtaamisesta. Saksan kielen opetus keräsi edelleen valtavasti osallistujia. Todettiin, että saman kaltaista kohtaamispaikkaa tai toisaalta dialogikoulutusta antavaa paikkaa ei löytynyt edelleenkään muualta Nürnbergistä tai edes Saksasta. Gloël halusi avata myös keskustelua ekumeenisesta toiminnasta tulevaisuudessa. Hän vetosi muihin sanomalla ”Jos työskentelemme muslimien kanssa, miksei katolilaistenkin?!”²³⁰

Johtoryhmän kokouksessa käytiin läpi raportti, jonka Ilkka Mäkinen oli kirjoittanut Brücken tähänastisesta työstä. Tärkeimpiä esiin tuotuja asioita oli se, että saksan kielen opetus toimi monelle ovenavaajana Brückelle – moni kurssille tulleista oli innostunut jäämään muuhunkin toimintaan oltuaan kielikurssilla mukana. Kielenopetuksen jatkuminen Mäkisten lähdön jälkeen oli kuitenkin vaakalaudalla. Kokouksessa tuotiin esiin myös, että Brücke voitiin nähdä myös muutamalle Brücken työn aikana kastetulle perheelle eräänlaisena uskonnollisen elämän perusyhteisönä. He olivat löytäneet hengellisen kotinsa Brückeltä. Pastori Gloël kertoi Brücken täyttävän markkinaraon sellaisille muslimeille, jotka etsivät uudelleen suhdettaan islamiin, eivätkä olleet löytäneet paikkaansa paikallisista moskeijoista.²³¹

Brücken tulevaisuus oli kuitenkin vielä hyvin epävarma. Suomen Lähetyseura rahoittaisi Brückelle jäävien työntekijöiden palkat vuoteen 2007 saakka, mutta muualta oli vaikeaa saada rahoitusta Saksan tiukan taloudellisen tilanteen vuoksi.²³² St. Johanniksen seurakunnan rahalliset ongelmat asettivat myös heidän kanssa tehdyn yhteistyön vaakalaudalle, mutta Missionswerk päätti pystyvänsä ottaa enemmän vastuuta hallinnollisesta puolesta, jolloin aikaa jäi St. Johanniksen puolesta käytännön työhön.²³³ Missionswerkin taloudellinen tilanne otti lisää kolhuja vuonna 2003, mutta lopulta vuonna 2004 vielä ennen Mäkisten lähtöä Brücken työtä saatiin rahoittamaan Saksan sisäministeriö, joka halusi Brücken edustavan entistä enemmän esimerkkiä kristinusko-islam dialogista. Rahoittajan löytyminen mahdollisti Brücken työn jatkumisen lähes entisellään myös Mäkisten lähdettyä.²³⁴

---

²²⁹ Joint Board meeting 6.12.2003. 8.4.1.1. SLS A.

²³⁰ Joint Board meeting 7.11.2002. 8.4.1.1 SLS A.

²³¹ Joint Board meeting 6.12.2003. 8.4.1.1. SLS A.

²³² Joint Board meeting 7.11.2002. 8.4.1.1 SLS A.

²³³ Joint Board meeting 6.12.2003. 8.4.1.1. SLS A.

²³⁴ Joint Board meeting 29.5.2004. 8.4.1.1. SLS A.

Vuonna 2003 varmistui, että Brücke muuttaisi vuoden 2004 alussa uusiin tiloihin suoraan vanhoja tiloja vastapäätä. Tilat vuokrattiin Nürnbergin kaupungin ja lähiseurakunnan perhetyöltä. Brücken tarkoitus oli kuitenkin pysyä selkeästi omana entiteettinään, eikä vaikuttaa olevan osa talossa tehtävää muuta työtä. Tämä osoitettaisiin selkeillä kylteillä ja nuolilla kohti Brücken tiloja.²³⁵ Tarkoituksena oli jatkaa työtä niin Mäkisten lähdettyä kuin SLS:n rahoituksen loputtua vuonna 2007. Diakoni Zettsistä saatiin täyspäiväinen työntekijä, ja Brückelle palkattaisiin toimistosihteeri. Lisätyövoimaa saataisiin myös teologi- tai diakoniharjoittelijoista.²³⁶

Viimeisessä kokouksessa ennen Mäkisten paluuta Suomeen käytiin läpi Mäkisten kokemaa kahdeksaa vuotta, sen risuja ja ruusuja. He pitivät suurina onnistumisina, että viimeisinä vuosina Brücken toimintaan saatiin mukaan muitakin muslimeja kuin turkkilaisia, että Brücke saatiin viimein integroitua maakirkon toimintaan ja että ylipäänsä Brückelle oltiin saavutettu yhteisöllinen ilmapiiriä ”naiset päähuivilla ja ilman yhdessä”. Alkuvaiheen kiihkeiden nuorten muslimimiesten paatos oli muuttunut vuorovaikutuksen ilmapiiriksi.²³⁷

Risuja annettiin erityisesti alun epäluottamukselle maakirkon puolelta. Kirkko näki Suomen Lähetyseuran valloittamassa Baijeria – ei tekemässä yhteistyötä. Hankalana nähtiin myös työn tavoitteellisuuden uupuminen – työntekijöiden piti itse selvittää tavoitteita ja pohtia mikä oli heidän näkynsä SLS:n Euroopassa tehtävälle työlle sen sijaan, että se olisi tullut suoraan ja selkeästi SLS:lta.²³⁸ Lähetyssanomien artikkelissa Mäket listasivat työn parhaimpina puolina myös islamilaisen kulttuurin rikkauden ja vieraanvaraisuuden, jota he olivat oppineet Brücken turkkilaisilta vierailta. Eräs turkkilaisnainen oli kommentoinut myös, että Brücke oli paikka, jossa häneltä ei vaadittu mitään: saksalaiset kaipaivat turkkilaisista työvoimaa ja sukulaiset Turkissa rahaa, mutta Brückellä sai vain olla. Tätä tietoa Mäket pitivät suuressa arvossa ja merkinä tehdyn työn merkityksellisyydestä.²³⁹

Kaiken kaikkiaan Lähetyseuran Brücken työn viimeisiä vuosia leimasi työn järjestely uudelleen toimimaan myös ilman suomalaisia lähettejä. Selkeästi Missionswerkin prioriteetit olivat 2000-luvun alun jälkeen muuttuneet, sillä taloudellinen tilanne ei heillä ollut parantunut, mutta Brücken työtä päätettiin kuitenkin rahoittaa lisää. Ehkä 2001 jälkeisen ajan yleisen kiinnostuksen kasvu kristittyjen ja muslimien välistä dialogia kohtaan oli vaikuttanut

---

²³⁵ Joint Board meeting 12.4.2003. 8.4.1.1. SLS A.

²³⁶ Joint Board meeting 29.5.2004. 8.4.1.1

²³⁷ Saario 2003, 4–13.

²³⁸ Joint Board meeting 29.5.2004. 8.4.1.1. SLS A.

²³⁹ Saario 2003, 4–13.

tähän. Myös se, että SLS teki selkeän päätöksen vetäytyä työstä, pakotti etsimään rahoitusta jostakin, tai työ olisi loppunut. Selvää on ollut alusta saakka, että Missionswerk piti työtä hyödyllisenä ja toimivana. Työ jatkui melko samanlaisena, vaikkakin työntekijöiden vähentymisen vuoksi jouduttiin pohtimaan esimerkiksi saksan kielen tuntien poisjättämistä. Tämän lisäksi perinteiset, jo Brücken alkuajoilta mukana olleet dialogikeskusteluillat olivat menettäneet suosiotaan ja keskiöön oli noussut enemmän käytännön kannalta lähestyvä dialogi esimerkiksi ruoka matka -konseptin muodossa.

5. Johtopäätökset

Tutkielmani tarkoitus oli selvittää, mikä merkitys uskontodialogilla oli Suomen Lähetysseuran Saksan työssä kohtaamispaikka Brückellä vuosina 1993-2004. Tarkoitukseni oli selvittää myös, miten dialogia käytiin, miten työtä tehtiin ja mitä haasteita ja onnistumisia työssä koettiin. Selvitin myös, mikä oli suomalaisten lähettien rooli tässä dialogissa ja minkälaisia tavoitteita työhön liittyi. Kartoitin kronologisesti Brücken työn kulkua sen aloittamisesta suomalaisten lähettien poistumiseen.

Selkeimmäksi syyksi dialogityön aloittamiselle Euroopassa nousi huoli Euroopan muuttuvasta uskonnollisesta kentästä. Kasvava sekularisaatio ja ei-kristittyjen maahanmuutto tekivät lähetystyön mielenkiintoiseksi myös Euroopassa. Islam oli tullut Eurooppaan jäädäkseen ja SLS koki, että myös kristittyjen tulisi huomata tämä ja tutustua uuteen naapuriinsa. Eurooppalaisten kristittyjen oli paitsi opeteltava jakamaan elintilansa toisen uskonnon kanssa, myös mukauduttava sekularisoituvaan yhteiskuntaan. Saksassa oltiin tehty töitä aikaisemmin juutalaisten kanssa ja tälle pohjalle alettiin rakentaa ideaa työstä islamin parissa. Islamin kanssa tehty yhteistyö, dialogi ja lähetystyö nähtiin akuuttina, jotta maahanmuuttajien integraatio yhteiskuntaan voisi onnistua rauhanomaisesti.

Suomen Lähetysseuran Brücken työn päättyminen liittyi moniin seikkoihin. Ensinnäkin Mäkitset olivat ilmaisseet halunsa päättää työnsä Saksassa toisen kautensa loppuun ja he kokivat aikansa Saksassa tulleen täyteen. Saksalaisen papin ja diakonin avulla oli myös ihmisiä, jotka jatkaisivat työtä ilman suomalaisia lähettejä. Sitä, miksi lopullisen luottamuksen ja kiinnostuksen kasvattamiseen Missionswerkin suuntaan meni yli kymmenen vuotta, on vaikea sanoa. Mahdollista on, että juuri islamin radikalisaation nousu ja ulkomaalaisvastaisuuden kasvu olivat ratkaisevia tekijöitä sille, että muslimien parissa tehtävä työ nähtiin tärkeämpänä. Mahdollisesti myös se, että SLS teki pysyvän päätöksen vetäytyä työstä, johti siihen, että Missionswerkissä ja Baijerin maakirkossa ymmärrettiin heidän rahoituksensa ja tukensa välttämättömyys työn jatkumiselle. Mielenkiintoinen

jatkotutkimusaihe olisikin spesifimmin Baijerin kirkon suhtautuminen sisälähetykseen, islamiin Saksassa ja yleisesti muslimien parissa tehtävään työhön.

Mitä dialogi siis Brücken työssä lopulta merkitsi? Dialogi merkitsi kahden erilaisen ihmisen tasa-arvoista keskustelua. Tasa-arvo, avoimuus, vastavuoroisuus keskustelukumppanien välillä, sekä rohkeus aiheiden valinnassa olivat ominaista Brückellä käydylle dialogille. Brückellä käydyn dialogin pystyi jakamaan kahteen osaan, suoraan dialogikeskusteluun ja arjen ja puuhailun lomassa tapahtuvaan kohtaamiseen. Tällaista suoraa dialogikeskustelua edustivat esimerkiksi miehille ja naisille erikseen pidetyt keskusteluillat ja esitelmäillat. Brücken keskusteluiltojen avulla lähetit halusivat osoittaa, että uskonnollista keskustelua pystyivät käymään paitsi papit ja imaamit, myös maallikot. Arjen lomassa tapahtuvaa kohtaamista Brückellä tapahtui erityisesti jokaviikkoisten avoimien ovien iltojen ja erilaisten juhlien ja retkien kautta. Turvallisen arjen dialogin edistämiseksi Brücke oli sisustusta myöten haluttu tehdä sellaiseksi, jotta monenlaiset ihmiset tuntisivat olonsa kotoisiksi. Brückeltä löytyi orientaalisia mattoja, kristillistä ja islamilaista kirjallisuutta, sekä turkkilaiseen tapaan aina mahdollisuus yhteiselle teehetkelle.

Dialogia käytiin Brückellä monenlaisten eri tahojen välillä. Dialogia kävivät paitsi muslimit ja kristityt, myös saksalaiset ja turkkilaiset, jotka halusivat oppia toisen uskonnon lisäksi myös toisesta kulttuurista. Suuri osa Brückellä käyvistä muslimeista oli kurdeja, jolloin dialogia tapahtui saksalaisten ja turkkilaisten sekä turkkilaisten ja kurdien välillä. Tämän lisäksi myöskään muslimien joukko, joka Brückellä kävi, ei ollut yhtenäinen uskonnollisesti. Brückellä käyvistä muslimeista suurin osa oli suuntaukseltaan sunnalaisia, mutta mukana oli suurempana joukkona myös aleviitteja. Dialogia täytyi käydä siis myös islamin sisäisten ryhmittymien välillä. Kristityt olivat pitkälti luterilaisia ja näin ryhmänä hyvin yhtenäisempiä verrattuna muslimeihin. Silti dialogia Brückellä kävivät myös suomalaiset lähetystyöntekijät ja saksalaiset kristityt. Tämä dialogi liittyi kuitenkin enemmän muslimien parissa tehtävään työhön kuin uskontoon.

Tutkin myös, minkälaisia rooleja suomalaiset lähetit saivat tai ottivat Brückellä. Lähetit pohtivat itse omaa rooliaan useaan otteeseen niin toimintakertomuksissa kuin kiertokirjeissä. Työn alussa lähettien rooli liittyi työn aloittamiseen – he toimivat alullepanijoina, olivat mukana neuvottelemassa lupaa Baijerin kirkolta, asettivat tavoitteita Brücken työlle ja paikan avauduttua etsivät työssä sille sopivat uomat, jotta työ pääsi toimimaan. Myöhemmin he toimivat alullepanijoina ja innostajina monille seurakuntien ja muslimiyhteisöjen väliselle yhteistyölle.

Toisinaan suomalaiset lähetit saivat osakseen hämmennystä. Miksi suomalaiset olivat

tulleet Saksaan edesauttamaan dialogia saksalaisten ja siellä asuvien turkkilaisten välillä? Lähetit kokivat toimivansa eräänlaisina välittäjinä saksalaisten ja turkkilaisten välillä. He eivät suomalaisina lähetteinä pystyneet toimimaan täydellisesti osana saksalaista yhteiskuntaa tai turkkilaisten maailmaa Saksassa, mutta kykenivät toimimaan näiden kahden rajapinnassa ja näin edesauttamaan näiden kahden ryhmän kohtaamista. Myöhemmin lähetit kuvailivat omaa rooliaan myös eräänlaisena ulkopuolisena tarkkailijana, joka pystyi toimimaan erilaisen näkökulman antajana.

Lopulta suomalaisten rooliksi muotoutui toimia esimerkin antajana. Heille oli vuosien aikana kerääntynyt tietoa muslimeista, turkin kielestä, dialogin haasteista, onnistumisista ja kulttuurierojen kiertämisestä. SLS ja Brücken johto halusi luoda paikasta enemmän kohtaamispaikan lisäksi eräänlaista tieto-keskusta. Lähetit kokivat roolinansa toimia esimerkkinä siitä, miten työtä ylläpidettäisiin ja into pysyisi yllä Brücken ulkopuolella. Tästä toiminnasta esimerkiksi sopivat erilaiset seurakuntien työntekijöille järjestetyt koulutukset ja seminaarit.

Brücken työn tärkeimmät tavoitteet olivat lyhykäisyydessään evankeliumin levittäminen Nürnbergin muslimien keskuudessa, yhteiskuntarauhan edistäminen ja ylläpitäminen saksalaisten ja maahan muuttaneiden muslimien välillä, sekä saada Brücken työ virallisesti osaksi Baijerin kirkkoa. Nämä kolme tavoitetta pysyivät mukana koko SLS:n työn ajan. Kaikkiin kolmeen tavoitteeseen liittyi keskeisesti dialogi, jota Brückellä käytiin.

Evankeliumin levittämisen tärkein osa oli dialogin menetelmä – todistuspalvelu. Todistuspalvelun ytimessä oli ajatus siitä, että lähetit ja muut kristityt kertoisivat ja todistaisivat avoimesti omasta uskostaan ja antaisivat avoimesti muslimeille mahdollisuuden kysyä ja kiinnostua. Vastavuoroisesti dialogin hengessä sama mahdollisuus todistaa omasta uskostaan annettiin myös muslimeille. Käytännössä tämä toteutui etenkin sen kautta, että jokaisen dialogi-illan aloitti kaksi alustusta käsiteltävästä aiheesta, toinen kristityltä ja toinen muslimilta.

Yhteiskuntarauhan muodostamisen kannalta dialogi toimi tärkeänä työvälineenä. Saksalaisille kristityille ja muslimille haluttiin antaa paikka ja alusta keskustella uskosta, uskonnosta, elämän suurista kysymyksistä ja arvoista. Tällaisten keskustelunavausten toivottiin avaavan väyliä yhteiskuntarauhan syntymiselle. Koko Brücken toimintakauden ajan Saksassa kasvoi ulkomaalaisvihamielisyys ja uusnatsismi nosti päätään. Erityisesti vuoden 2001 New Yorkin iskujen jälkeen myös Brücken toiminnasta alettiin kiinnostua entistä enemmän niin Nürnbergin kaupungin kuin Baijerin kirkonkin puolelta. Ylipäänsä Brücke oli paikka nimenomaan uskonnolliselle keskustelulle, sillä niin sanottuja kulttuurikeskuksia

Nürnbergistä löytyi runsaasti.

Kolmannen tavoitteen päämääränä oli dialogista kiinnostuminen Brücken ulkopuolella. Tavoitteena oli paitsi saada työ osaksi Baijerin kirkkoa, myös saada seurakunnat innostumaan tekemään omaa dialogityötä. Brücke alkoi tutkimusajan lopussa järjestää dialogikoulutuksia ja seminaareja tavoitteen toteutumiseksi. Integroituminen Baijeriin kirkkoon toteutui ja kun Mäkiset lähtivät Saksasta, oli Brücken työ virallisesti osa Baijerin kirkon Missionswerkin työtä. Tavoite, että Brücken työ jatkuisi osana seurakuntien arkea myös suomalaisten lähettien lähdön jälkeen toteutui ja Brücke pyörii samalla agendalla yhä tänäkin päivänä.

Työ muokkaantui yhdentoista vuoden aikana selkeimmin kolme kertaa. Työtä aloitettaessa, lähettien vaihtuessa ja suomalaisten lähettien lähdön yhteydessä. Ensimmäisen kerran tavoitteita päivitettiin isommin, kun Brücke oli toiminut pari ensimmäistä vuotta. Tällöin ennen paikan avaamista tehtyjä tavoitteita karsittiin sopimaan käytännön työhön. Esimerkiksi sosiaalityöstä luovuttiin, sillä Saksassa oli jo toimiva verkosto itsessään. Kun Brücke avautui, liitettiin tavoitteistoon myös työn integroiminen täysin Baijerin kirkkoon. Kun ensimmäisiä tavoitteita luotiin viisivuotissuunnitelmaan vuonna 1991, maakirkko ei ollut antanut vielä lupaa tehdä työtä virallisesti.

Toisen kerran tavoitteita päivitettiin, kun lähetit vaihtuivat. Työn alullepanemisen jälkeen tuli aika päivittää, tiivistää, selkeyttää ja kehittää työtä eteenpäin. Uudet lähetit näkivät työn myös omasta näkökulmastaan ja halusivat tuoda omia ajatuksiaan mukaan siitä, mihin työtä tulisi kehittää. Tavoitteiden päivittäminen toi esiin myös uuden ongelman. Lähetit kokivat, että Lähetyssseuran puolesta ei esitetty tarpeeksi selkeää kokonaistavoitetta SLS:n Euroopassa tehtävälle työlle, erityisesti teologiselta kannalta. Hiljalleen tavoitteet muotoutuivat uudelleen ja työtä jaettiin selkeämmin lähettien kesken. Tällöin lähetit halusivat korostaa selkeästi kolmea asiaa: virallisen aseman saavuttamista Baijerin kirkossa, Brücken kasvamista pelkästä teetupamaisesta kohtaamispaikasta kohtaamis-, koulutus- ja tietokeskukseksi, sekä Brücken toimimista entistä enemmän alullepanijana ja ylläpitäjänä seurakuntien ja muslimiyhteisöjen väliselle toiminnalle.

Kolmannen kerran tavoitteista keskusteltiin selkeästi, kun Mäkisten työkausi Saksassa oli loppumassa ja työ piti järjestää uudelleen toimimaan vain saksalaisella työvoimalla. Brücken työ oltiin liittämässä osaksi Missionswerkin työtä, eli yksi suurimmista tavoitteista oli saavutettu. Tärkeänä työmuotona nähtiin tällöin seurakuntien työntekijöille järjestetyt dialogikoulutukset. Tällöin työn painotukseksi haluttiin myös ottaa juuri kohtaaminen suoranaisten dialogin sijaan. Erityisesti arvossa pidettiin ”speise-reisen” ”ruokamatkan” kaltaisia konsepteja, joissa kohtaaminen ja dialogi tapahtuivat keskellä yhteistä toimintaa.

Työlle asetettuja tavoitteita ei saavutettu ilman haasteita. Erottelin tutkimusajalta viisi selkeää haastetta, jotka nousivat esiin aineiston analyysistä. Ensinnäkin haasteita työlle asetti suhde Baijerin kirkkoon, aluksi itse työluvan saamiseen ja aivan loppumetreille saakka rahoituksen ja oikean tunnustuksen saaminen työlle Baijerin kirkon sisällä. Missionswerkin taloudellinen tilanne pysyi kutakuinkin samanlaisena, ellei huonompana koko tutkimuskauden ajan. Muutokset tapahtuivatkin siis luultavimmin asenteissa, sillä suuremman rahoituksen saaminen tapahtui vasta suomalaisten lähettien poistuessa. Käännekohta tapahtui 2000-luvun alussa, kun Brückelle saatiin palkattua puoliksi Missionswerkin kustantamana saksalainen pappi.

Toinen haaste oli yksinkertaisesti kielitaito. Kielen osaaminen oli edellytys henkilökohtaisten suhteiden muodostamiselle, mikä taas oli elintärkeää avoimen dialogin ylläpitämiselle ja ihmisiin tutustumiselle aidosti. Huomion arvoista oli, että työ alkoi ottaa harppauksia Baijerin kirkkoon liittymisessä, kun työhön saatiin neuvoteltua ensin mukaan saksankielinen projektipappi ja myös puoliaikainen saksalainen diakoni, joiden kielitaito oli valmiiksi jo vahvempi. He myös olivat paremmin saksalaisina jo osa saksalaista yhteiskuntaa ja nauttivat helpommin Baijerin kirkon luottamusta.

Kolmantena selkeänä haasteena oli työn monipuolisuus. Työtehtävät olivat hyvin erilaisia, osa hyvin arkipäiväisiä ja osa hyvinkin vaikeita, paljon teologista osaamista vaativia. Työ vaatikin paljon erilaista asiantuntijuutta. Tehtävät vaihtelivat arkisesta pingiksen peluusta hyvinkin vaikeisiin keskusteluihin uskosta ja toisaalta kysymyksiin monien Brückellä käyvien sosiaalisista ongelmista liittyen työttömyyteen ja oleskeluluvan saamiseen. Työ koostui myös monesta hyvin erilaisesta osa-alueesta, dialogista, teetupatoiminnasta ja muiden kouluttamisesta dialogityöhön. Työn sisäistäminen ja kokonaisuuden hahmottaminen olivat läheteille tästä syystä hankalaa.

Haasteena läpi tutkimuskauden erityisesti lähettien omassa pohdinnassa oli myös mission ja dialogin välinen ristiriita, jota pohdittiin monesti eri lähettien toimesta. Samoja haasteita koettiin jo Johdanto-luvussa mainittujen Kirkkojen maailmanneuvoston organisaation ja Vatikaanin Paavillisen uskontodialogineuvoston kanssa. Työn teologiset tavoitteet eivät olleet heillä täysin selvät: haluttiinko täyttää yhteisymmärrystä, lopulta uskoa samaan vai vain keskustella ja oppia. Brücken työssä tasapainoa haettiin hyväksymällä, että dialogi ja missio olivat Brücken työssä vaihtelevia painopisteitä. Toimintakertomuksissa todistuspalvelu ja evankeliumin levittäminen korostuivat tavoitteina työn alkuvaiheessa, kun taas loppuvaiheessa tavoitteina korostuivat kohtaaminen ja keskustelu. Lähetit pohtivat muun muassa, että tärkeää olisi olla rohkeasti kristitty ja muslimi. He halusivat siirtää keskustelua

esimerkiksi kasteopetukseen vasta kun toinen osapuoli osoitti itse kiinnostusta oppimaan lisää kristinuskosta. He pohtivat muun muassa, pystyikö aitoa dialogia käymään, mikäli taustalla on ajatus, että tahtoisi saada toisen uskomaan samoin kuin itse. Selvää olikin, että nämä rajat mietittyivät ja lähetit pyrkivät toimimaan niin, että kohtaaminen voisi olla aitoa ja hedelmällistä, vaikka lähetit olisivatkin valmiita jakamaan omasta uskostaan ja kristinuskosta pyydettyä. Tämä kysymys mission ja dialogin suhteesta ei kuitenkaan ratkennut täysin, ja tasapainoa haettiin koko tutkimuskauden ajan.

Haasteita itse dialogin käymisessä koettiin hyvin luonnollisesti myös kulttuurierojen takia. Kulttuurien ja ajatusmaailmojen yhteentörmäyksiä sattui muun muassa keskusteluiltojen aiheiden kohdalla. Tästä esimerkkinä toimii tapaus, jossa keskustelun aiheena oli ollut uskon epäileminen. Paikalle ei saapunut yhtäkään muslimia ja kun yksi sattui paikalle vahingossa, hän selitti, että uskon epäileminen on muslimille asia, jota pitäisi välttää kaikin keinoin. Kiertokirjeissä kerrottiin myös paljon kokemuksia turkkilaisen kulttuurin rentoudesta ja huolettomuudesta aikataulujen suhteen. Tällaista ”luonnonlapsuutta” eivät lähetit kuitenkaan pääasiassa kokeneet haasteeksi, vaan ennemmin kokivat, että länsimainen tarkka ja aikataulutettu kulttuuri voisi oppia turkkilaisten rennommasta otteesta aikatauluihin.

Kaiken kaikkiaan Brücken työ pysyi koko 11 vuotta hämmästyttävän samankaltaisena. Alussa työ keskittyi enemmän Brücken sisäisen toiminnan pyörittämiseen, mutta hiljalleen kontakteja laajennettiin Brücken ulkopuolella ja tutkimusajan lopulla painopiste oli siirtymässä ulkopuolisille järjestettyjen koulutusten pitämiseen. Keskusteluilloista, juhlista ja muista työn kulmakivistä pidettiin kuitenkin kiinni tutkimusajan loppuun saakka. Tavoitteena oli alusta saakka, että suomalaiset lähetit saisivat luovuttaa työnsä eteenpäin ja näin kävikin.

Mikäli Brückeä haluaisi tutkia enemmän, olisi luontainen jatkumo haastatella Brückellä työssä olleita lähettejä. Haastattelu oli aivan alussa tarkoitus toteuttaa myös tämän tutkielman puitteissa, mutta aineistoa oli jo arkistodokumenttien muodossa niin paljon, että haastattelujen tekeminen olisi laajentanut tutkimusta liikaa. Lähettien kokemuksia olisi mielenkiintoista selvittää ja verrata tässä tutkielmassa löydettyihin tietoihin, huomioihin ja tehtyihin tulkintoihin. Tämän lisäksi tutkimusta voisi laajentaa koskemaan Brücken Suomen Lähetysseuran jälkeistä aikaa. Brücke toimii, joten sen toiminnan kehitystä olisi mielenkiintoista seurata. Yksi jatkotutkimusmahdollisuus olisi myös tutkia laajemmin, miten uskontodialogi on käytännössä muokkautunut Baijerin kirkossa ja millä tavalla se on näkyvissä sen virallisessa toiminnassa Brücken ulkopuolella. Tämän lisäksi Suomen Lähetysseuralla on edelleen samankaltaista dialogityötä Ranskassa ja sen lisäksi Euroopassa työalueita myös Venäjällä ja Virossa. Olisi mielenkiintoista tutkia Suomen Lähetysseuran

Euroopan työn tavoitteita ja niiden toteutumista laajemmin kokonaisuutena.

6. Lähteet ja kirjallisuus

Painamattomat lähteet:

Eac 123 Kiertokirjeet M-Ö, I-VI 1995

Eac 127 Kiertokirjeet M-Ö, I-VI 1996

Eac 129 Kiertokirjeet M-Ö, VII-XII 1996

Eac 131 Kiertokirjeet M-Ö, I-VI 1997

Eac 133 Kiertokirjeet M-Ö, VII-XII 1997

Eac 135 Kiertokirjeet M-Ö, I-VI 1998

Eac 137 Kiertokirjeet M-Ö, VII-XII 1998

Eac 139 Kiertokirjeet M-Ö, I-VI 1999

Eac 141 Kiertokirjeet M-Ö, VII-XII 1999

Lähettiläiden kiertokirjeet eli nimikkokirjeet 1967-1994. Kähkönen. DAA.16 Kuv-Kön. Suomen Lähetysseuran arkisto.

Lähettiläiden kiertokirjeet eli nimikkokirjeet 1959-1994. Peltoniemi. DAA 25. Pek-Pöy. Suomen Lähetysseuran arkisto.

Lähettiläiden kiertokirjeet eli nimikkokirjeet 1966-1994. Weckström. DAA. 31. Vuo-Öst. Suomen Lähetysseuran arkisto.

Lähettiläiden kiertokirjeet 2000 3. M-Ö tammi-kesä. 4.2.2.1. Suomen Lähetysseuran arkisto.

Lähettiläiden kiertokirjeet 2000 4. M-Ö heinä-joulu. 4.2.2.1. Suomen Lähetysseuran arkisto.

Lähettiläiden kiertokirjeet 2001 7. M-Ö tammi-kesä. 4.2.2.1. Suomen Lähetysseuran arkisto.

Lähettiläiden kiertokirjeet 2001 8. M-Ö heinä-joulu. 4.2.2.1. Suomen Lähetysseuran arkisto.

Lähettiläiden kiertokirjeet 2003 14. M-Ö 4.2.2.1. Suomen Lähetysseuran arkisto.

Lähettiläiden kiertokirjeet 2004 16. M-Ö 4.2.2.1. Suomen Lähetysseuran arkisto

Dfc 1 kansio Viisivuotissuunnitelman muistioita, luonnoksia 1986-1990

Dfc 3 kansio Viisivuotissuunnitelma 1991-1995

Pöytäkirjat 1. Saksa, pöytäkirjat 1990–2008. 8.4.1.1. Suomen Lähetysseuran arkisto.

Yhteistyösopimukset (Kirkkojen ja järjestöjen kanssa) 1986-2015. 8.X.X.7.; 8.4.1.7 Saksa 1992-2002. Suomen Lähetysseuran arkisto.

Toimintakertomukset 1. Saksa, toimintakertomukset 1992–2001. 8.4.1.4. Suomen Lähetyssseuran arkisto.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Kähkönen, Esko (1994). Eurooppalainen kohtaa muslimin pelko sydämessä. Suomen Lähetysssanomat 10/1994. 7–9. Suomen Lähetyssseura.

Mäkinen, Ilkka (2000). Islam haastaa Saksan kirkot. Suomen Lähetysssanomat 11/2000. 4–9. Suomen Lähetyssseura.

Pörsti, Sisko (1994). Muslimien ja kristittyjen kohtaamispaikka kiinnostaa: Brücke ylitti uutiskynnyksen. Suomen Lähetysssanomat 10/1994. 4–6. Suomen Lähetyssseura.

Reinikainen, Tiina (1999). Kahden kulttuurin naiset kohtaavat Sillalla. Suomen Lähetysssanomat 09/1999. 28–30. Suomen Lähetyssseura.

Saario, Pirre (2003). Kohtaamisia Nürnbergissä hyvässä hengessä. Suomen Lähetysssanomat 6–7/2003. 4–13. Suomen Lähetyssseura

Opinnäytteet

Kähkönen, Esko (2000). Dialogisuuden ongelma islamin esittämisessä. Väitöskirja. Helsinki. Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

Struss, Karsten (2011). *Euro-Islam or Islam in Europe: The Role of Muslims in Their Organizations in Germany, Great Britain and the Netherlands*. Opinnäyte. Naval postgraduate School. California. Karsten Struss

Tutkimuskirjallisuus:

Akturk, Ahmet Serdar (2018). The development of the Kurdish national movement in Turkey from Mahmud II to Mustafa Kemal Atatürk. *Routledge Handbook on the Kurds*. Edited by Michael M. Gunter. New York: Routledge. 62–75.

Allieri, Stefano (2003) Relations between Religions. *Muslims in the Enlarged Europe*. Toim. Maréchal, Brigitte. Leiden. Brill.

Cornille, Catherine (2013). Introduction. *The Wiley-Blackwell Companion to Interreligious Dialogue*. Toim. Catherine Cornille. Chichester: Wiley-Blackwell, xii–xvii.

Gunes, Gengiz (2018). The rise of the pro-kurdish democratic movement in Turkey. *Routledge Handbook on the Kurds*. Edited by Michael M. Gunter. New York: Routledge, 259–269.

Eccarius-Kelly, Vera (2018). The Kurds in Germany. *Routledge Handbook on the Kurds*. Edited by Michael M. Gunter. New York: Routledge, 439–450.

Forward, Martin (2001). *Inter-Religious Dialogue – a Short Introduction*. Oxford: Oneworld Publications.

Geffré, Claude (1997). Christian Uniqueness and Interreligious Dialogue. *Christian Mission and Interreligious Dialogue*. Toim. Paul Mejzes ja Leonard Swidler. Lewiston, NY. E. Mellen Press, 61–76.

Goddard, Hans (2000). *A History of Christian-Muslim Relations*. Chicago New Amsterdam Books.

Gökçe, Yurdakul (2009). *From Guest Workers Into Muslims: The Transformation of Turkish Immigrant Associations in Germany*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Haug, Sonja, Müssig, Stephanie ja Stichs, Anja (s.e) (2009). *Muslim Life in Germany. A Study conducted in behalf of the German Conference of Islam*. Deutsche Islam Konferenz. <http://www.npdata.be/Data/Godsdiens/Duitsland/fb6-muslimisches-leben-englisch.pdf> (Luettu 23.4.2019).

Heikka, Mikko (2018). *Uskonnot Kohtaavat*. Helsinki: Gaudeamus.

Kähkönen, Esko (2008). Silta Nürnbergissä. *Uskoa teoiksi 150 vuotta. Suomen Lähetyseura 1859–2009*,. Helsinki: Suomen Lähetyseura, 202–209.

Madigan, Daniel S. (2013). Christian-Muslim Dialogue. *The Wiley-Blackwell Companion to Interreligious Dialogue*. Toim. Catherine Cornille. Chichester: Wiley-Blackwell, 244–260.

Mandel, Ruth (2008). *Cosmopolitan anxieties: Turkish challenges to citizenship and belonging in Germany*. Durham. Duke University Press.

Mojzes, Paul (1997). The Problem: Mission and/or Dialogue. *Christian Mission and Interreligious Dialogue*. Toim. Paul Mejzes ja Leonard Swidler. Lewiston, NY. E. Mellen Press, 1–10.

Sen, Faruk (2008). Euro-Islam: Some Empirical Evidence. *Islam and Muslims in Germany*. Al-Hamaneh, Ala ja Jörn Thiellmann (toim). Leiden/Boston. Brill, 33–45.

Siddiqui, Ataullah. (1997). Churches Move towards Dialogue. *Christian-Muslim Dialogue in the Twentieth Century*. Toim. Ataullah, Siddiqui. Basingstoke. Palgrave Macmillan, 23–48.

Spielhaus, Riem (2015). Germany. *The Oxford Handbook of European Islam*. 8 (Toim. Jocelyne Cesari). Oxford. Oxford University Press, 105–157.

Swidler, Leonard. The History of Inter-Religious Dialogue. *The Wiley-Blackwell Companion to Interreligious Dialogue*. Catherine Cornille (toim). Chichester: Wiley-Blackwell (E-Book), 3–19.

Waldenfels, Hans (1997). Mission and interreligious dialogue – What is at stake? *Christian Mission and Interreligious Dialogue*. Toim. Paul Mejzes ja Leonard Swidler. Lewiston, NY. E. Mellen Press, 140–160.

Thielmann, Jörn (2008). Islam and Muslims in Germany: An Introductory Exploration. *Islam and Muslims in Germany*. Toim. Al-Hamarneh, Ala ja Jörn Thielmann. Leiden/Boston. Brill. 1–29.

Topal, Çagatay (2008). Surveillance in Germany after 9/11: The case of Immigrants from Turkey. *European Societies* 10:5. DOI: 10.1080/14616690801890109

Weller, Paul (2017). Christian–Muslim and Muslim–Christian Dialogue Initiatives, Movements and Organisations. *Routledge Handbook on Christian–Muslim Relations*. (toim.) David Thomas. New York. Routledge. (E-book), 423–432.

Waardenburg, Jaques (2003). *Muslims and Others: relations in context*. Berlin. Walter de Gruyter. (E-book)

Waardenburg, Jaques (2000). Introduction. *Muslim-Christian Perceptions of Dialogue Today*. Waardenburg, Jaques (toim.) Leuven. Uitgeverij Peeters, 9–48.